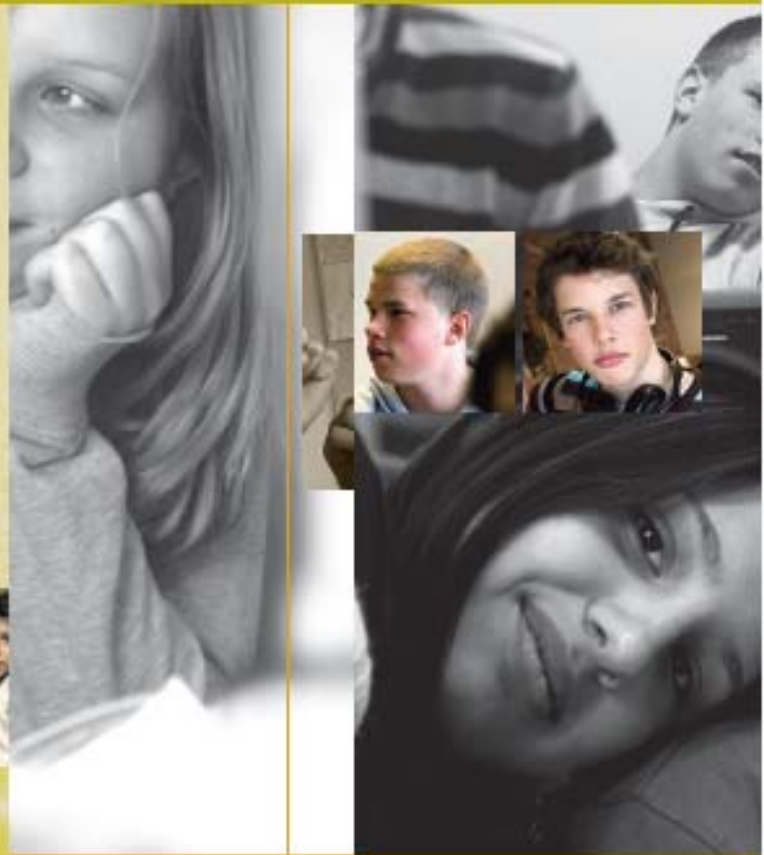

TACKLING 1

TACKLING 3
sundhed · selvværd · samv

G 2
samvær

TACKL
ndhed · selvva
VEJLEDNING OG
Elsk

Evaluering af undervisnings-
materialet TACKLING

2008

Evaluering af undervisnings- materialet TACKLING

Udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af:

Mathilde Vinther-Larsen, Pernille Bendtsen,
Morten Hulvej Jørgensen og Morten Grønbæk

Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

Evaluering af undervisningsmaterialet Tackling

Udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af

Mathilde Vinther-Larsen

Pernille Bendtsen,

Morten Hulvej Jørgensen

Morten Grønbæk, alle fra Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

Sundhedsstyrelsen

Islands Brygge 67

2300 København S

URL: <http://www.sst.dk>

Kategori: Udredning

Emneord: Evaluering; Skole; Undervisning; Forebyggelse; Rusmidler; Alkohol; Narkotika;

Hash; Tobak; Rygning; Unge

Sprog: Dansk

Version: 1.0

Versionsdato: 19. marts 2008

Format: pdf

Elektronisk ISBN: 978-87-7676-662-7

Udgivet af: Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse, marts 2008

Copyright: Sundhedsstyrelsen, publikationen kan frit refereres med tydelig kildeangivelse

Forord

Denne evalueringsrapport bygger på et omfattende forskningsarbejde, udført af Statens Institut for Folkesundhed. Evalueringen er enestående i sin art i Danmark ved at undersøge effekten af et undervisningsmateriale for teenagere i et quasi-eksperimentelt design over 3 år. Den er også enestående ved at være repræsentativ for et bredt udsnit af danske unge, og ved at være individbaseret, så datagrundlaget senere vil kunne bruges til opfølgingsundersøgelser om trivsel, sundhed og sygdom.

Rapporten belyser anvendeligheden og effekten af undervisning efter Tackling-programmet i 7.-9.klasse. Resultaterne mht. undervisningseffekt er positive, men ikke så sikre og markante, som Sundhedsstyrelsen kunne ønske sig. Det er imidlertid et vilkår, når man laver forskningsmæssig evaluering. Trods de beskedne effekter vurderer Sundhedsstyrelsen alligevel, at det udviklede undervisningsprogram aktuelt er et rigtig godt bud på materiale og metode for skoler, der gennem sundhedsundervisning vil bidrage til den vigtige forebyggelsesopgave at begrænse teenagernes brug af tobak, alkohol og stoffer mest muligt.

Mange har deltaget i samarbejdet om denne evaluering. Statens Institut for Folkesundhed har stået for hele forskningsprojektet. Lokale alkohol- og narkotikakonsulenter i de daværende Fyns, Nordjyllands, Roskilde, Ringkøbing, Storstrøms Amter og i Københavns Kommune har formidlet invitationer, opstart og opfølgning i projektets forskellige faser. Allervigtigst har lærere og elever på mere end 150 skoler landet over, deltaget i undersøgelsesrækken og – for interventionsskolernes vedkommende – brugt mange timer på at afprøve materialet. Mange tak til alle disse samarbejdspartnere.

Det er Sundhedsstyrelsens håb, at evalueringsrapporten og undervisningsmaterialet Tackling vil bidrage til en relevant, vidensbaseret og kvalificeret forebyggelsesindsats på grundskolens ældste klassetrin.

*Center for Forebyggelse, Sundhedsstyrelsen
København, marts 2008*

*Else Smith
Centerleder*

Indhold

1	Resumé	7
2	Introduktion	9
3	Studiedesign	12
3.1	Evalueringsdesign	12
3.2	Datakilder til evalueringen	12
4	Materiale	14
4.1	Identifikation af skoler der opfylder inklusionskriterierne	14
4.2	Randomisering af tilmeldte skoler	15
4.3	Dataindsamling 1	5
4.4	Elevspørgeskemaer 1	7
4.5	Bortfald i forbindelse med rekruttering og baselineundersøgelse	17
4.6	Bortfald i forbindelse med opfølgning	18
4.7	Lærerspørgeskemaer – evalueringen af undervisningsmaterialet	20
4.8	Lærerspørgeskemaer – anden sundhedsrelateret undervisning	21
4.9	De kvalitative interviews	21
4.9.1	Fokusgruppeinterview med eleverne	21
4.9.2	Lærerinterview	23
4.9.3	Rammen for interviewene	23
5	Analysestrategi	24
5.1	Effektevaluering	24
5.1.1	Beskrivelse af interventions- og kontrolgruppen	24
5.1.2	Effekten af Tackling i hele kohorten (Intention-to-treat-analyse)	25
5.1.3	Effekten af Tackling i kohorten som har høj implementering (completer-analyse)	2
5.1.4	Frafaldsanalyse	27
5.2	Procesevaluering	27
5.2.1	Kvalitative og kvantitative data	27
5.2.2	Tolkningen af det kvalitative materiale	28
5.2.3	Fremstillingen af de kvalitative data	29
5.2.4	Genrealiserbarheden af det kvalitative materiale	30
6	Effektevaluering	31
6.1	Beskrivelse af interventions- og kontrolgruppen	31
6.2	Effekten af Tackling i hele kohorten (Intention-to-treat-analyse)	32
6.3	Effekten af Tackling i kohorten som har høj implementering (completer-analyse)	3
6.4	Frafaldsanalyse	37
6.5	Opsummering af effektevalueringen	39

7	Procesevaluering – implementering	40
7.1	Implementering af Tackling i 7. klasse	40
7.2	Implementering af Tackling i 8. klasse	43
7.3	Implementering af Tackling i 9. klasse	44
7.4	Graden af anden sundhedsrelateret undervisning	45
7.5	Opsummering af implementeringen af Tackling	46
8	Procesevalueringen - anvendeligheden i den danske folkeskole	47
8.1	Lærernes opfattelse af Tackling	47
8.1.1	Lærernes oplevelse af materialets layout og indhold	47
8.1.2	Lærernes oplevelse af undervisningen	52
8.1.3	Lærernes oplevelse af elevernes engagement	54
8.1.4	Forslag til forbedringer	57
8.1.5	Opsummering af lærernes perspektiv på Tackling	58
8.2	Elevernes opfattelse af Tackling	59
8.2.1	Elevernes oplevelse af materialet (layout, emner og sprog)	59
8.2.2	Elevernes oplevelse af undervisningen	63
8.2.3	Elevernes udbytte af undervisningen	66
8.2.4	Opsummering af elevernes perspektiv på Tackling	71
8.3	Barrierer for implementeringen og anvendeligheden af Tackling	71
9	Erfaringsopsamling af indsamling af data	74
9.1	Amtslig variation i rekruttering af skoler	74
9.2	Kommunikationen med skolerne	74
9.3	Indhentning af samtykke	75
9.4	Erfaringer med besvarelsen af elevspørgeskemaet	75
10	Diskussion af resultater	77
10.1	Effekten af Tackling på unges risikoadfærd	77
10.2	Medfører frafald en selektion af deltagere?	78
10.3	Betydningen af implementeringen af undervisningsmaterialet	79
10.4	Anvendeligheden af Tackling i danske skoler	81
11	Konklusion	82
12	Litteratur	83
13	Ordliste	85
14	Bilagsfortegnelse	87

1 Resumé

Introduktion: Med denne rapport præsenteres resultaterne fra en evaluering af undervisningsmaterialet Tackling, der undersøger, hvorvidt materialet har en betydning for danske unges forbrug af og debut med alkohol, tobak og hash, samt anvendeligheden af Tackling i en dansk kontekst. Såvel nationalt som internationalt savnes forebyggelsesinterventioner, der er effektive i forhold til at nedbringe unges brug af rusmidler. I Danmark er der ikke tidligere blevet foretaget større landsrepræsentative randomiserede interventionsundersøgelser, der belyser om en given forebyggelsesintervention omhandlende unges brug af flere rusmidler har den ønskede effekt. Forskning på området har fundet, at viden og sundhedsoplysning i sig selv ikke er nok til at forhindre en usund livsstil blandt unge, hvorimod en mere helhedsorienteret undervisning, hvor færdigheder i sociale kompetencer og muligheder indgår som en del af forebyggelsesprogrammet, har større indflydelse på de unges livsstil. Der er dog stadig mangel på evidens om, hvilke interventioner der er mest effektive i forhold til at nedbringe unges brug af rusmidler.

Materiale: Data fra spørgeskemaundersøgelser blandt elever i 7., 8. og 9. klassetrin udgør det primære grundlag for analysen af Tacklings effekt på elevernes sundhedsadfærd. Eleverne er blevet fulgt op via CPR-numre gennem 7., 8. og 9. klassetrin. Disse data bliver suppleret med data indsamlet på hvert klassetrin ved hjælp af lærerspørgeskemaer om forebyggelsesrelateret undervisning og evalueringsspørgeskemaer til de lærere, der har undervist i Tackling. Anvendeligheden af Tackling evalueres på baggrund af disse evalueringsspørgeskemaer suppleret med kvalitative interview med henholdsvis elever og lærere, der har anvendt materialet.

Design: Evalueringen er gennemført i et kombineret design med anvendelse af en effektevaluering og en procesevaluering og er således både bedømmelses- og forbedringsorienteret, hvormed der både vurderes effekten af materialet samt præsenteres mulige forbedringer af materialet. Effektevalueringen vurderer Tacklings effekt på alkoholdebut, rygedebut, alkoholforbrug, tobaksforbrug og brug af illegale stoffer. Der anvendes et cluster-randomiseret design, hvor folkeskolerne i fem amter og én kommune er randomiseret til at være henholdsvis interventions- eller kontrolskole. Interventionsskolerne har undervist i Tackling, mens kontrolskolerne har fortsat deres sædvanlige undervisning. Således holdes Tackling op imod sædvanlig praksis. Procesevalueringen skal vurdere undervisningsmaterialets anvendelighed i folkeskolen ved at belyse muligheder og barrierer for anvendelsen af undervisningsmaterialet i danske skoler. Procesevalueringen benytter sig af et integreret design, der medfører løbende anvendelse af kvalitative og kvantitative metoder gennem hele evalueringsprocessen.

Resultater: Vi finder, at interventionsgruppen gennemgående har lavere forekomst af unge, der drikker alkohol, ryger eller som har prøvet hash og andre stoffer end kontrolgruppen. Dette tyder på, at der er en lille effekt af undervisningsmaterialet Tackling. Forskellene i brug af alkohol, tobak, hash og andre stoffer mellem de to grupper er dog små og er ikke statistisk signifikante.

Overordnet er der meget forskel på hvad både elever og lærere mener om materialet. Mange af elementerne i materialet blev opfattet positivt af både lærere og elever, hvilket tyder på at meget af materialet har fungeret godt i en dansk kontekst. Eleverne og lærernes holdning til elevernes engagement gav indtryk af, at materialet var interessant, fordi det handlede om dem selv. Mange af lærerne og eleverne udtrykte yderligere, at Tackling har givet anledninger til gode diskussioner i klas-

serne. Materialet er dog mindre anvendeligt i 9. klasse grundet flere faktorer. Det opleves af både lærere og elever som for gentagende og sprogbruget lidt for naivt og styrende, der er en lav implementeringsgrad af materialet i 9. klasse, samt at der er et stort frafald i 9. klasse.

Konklusion: Der konkluderes, at Tackling har en lille effekt på de unges brug af rusmidler, men at der ikke er klar videnskabelig evidens for effekten, da forskellene ikke er signifikante. Yderligere konkluderes, at kun få har implementeret materialet gennem de tre ønskede klassetrin, hvilket kan skyldes, at et omfattende materiale er svært at tilpasse det variable skoleliv, der er i Danmark med manglende ressourcer, tidspres og mange lærerskift, samt det at flere lærere finder materialet for styrende. Yderligere vil det være ønskværdigt at materialet blev revideret eller udgik i 9. klassetrin, hvis materialet skal anvendes i en dansk skolekontekst, samt at materialet blev mere fleksibelt med hensyn til hvornår det kan anvendes i forhold til klassetrin, da behovene for undervisning er skiftende fra skoleklasse til skoleklasse.

2 Introduktion

Teenageårene er en vigtig periode, hvor livsstil og vaner stadig udvikles, og hvor en del af den fremtidige livsstil grundlægges. Samtidig er det en periode, hvor den unge går fra en mere beskyttet verden som barn, hvor det primært er forældrene, der påvirker barnets leve- og livsstil, til en verden hvor vennernes og omgangskredsens livsstil og holdninger i højere grad påvirker den unges valg. Denne udvikling er for mange unge blandt andet præget af deres møde med alkohol, tobak, hash og andre stoffer, hvorfor disse år er en særdeles vigtig periode for forebyggelse af usund livsstil herunder tidlig brug af alkohol, tobak, hash og andre stoffer.

Danske unge begynder tidligt at drikke alkohol og har et højt alkoholforbrug. Blandt 13-årige er der 23 %, der har prøvet at være fulde. Yderligere har en fjerdedel af denne gruppe unge drukket alkohol inden for den sidste måned. Gennem det sidste årti er andelen af danske unge, der ryger dagligt eller lejlighedsvist, faldet. Der er dog stadig mange danske unge, der ryger, og blandt de 11-15-årige er der således 12 %, der angiver, at de ryger, og 4 % der ryger dagligt (Sundhedsstyrelsen, 2007). Hash er mindre udbredt end både rygning og alkohol. Alligevel er der ved udgangen af 9. klasse 29 % af drengene og 19 % af pigerne, der har prøvet at ryge hash (Sabroe og Fonager, 2004). Selvom det ser ud til, at danske unge indenfor det sidste årti er begyndt at benytte sig mindre af rusmidler, er det høje og tidlige forbrug af både alkohol, tobak og hash blandt danske unge bekymrende og derfor ønskværdigt at reducere gennem forebyggelse.

I Danmark er der mangel på undersøgelser af effekten af forebyggelsesinterventioner, der skal reducere unges brug af rusmidler. Effekten af sådanne forebyggelsesinterventioner er dog forholdsvist velundersøgt i en nordamerikansk kontekst (Faggiano, 2007). Forskning på området har fundet, at viden og sundhedsoplysning i sig selv ikke er nok til at forhindre en usund livsstil blandt unge, hvorimod en mere helhedsorienteret undervisning, hvor færdigheder i sociale kompetencer og muligheder indgår som en del af forebyggelsesprogrammet, har større indflydelse på de unges livsstil (Faggiano, 2007; McGrath, 2006; Ganning, 2004). En række elementer har vist sig at have betydning for effektiviteten af forebyggelsesprogrammer rettet mod unges rusmiddelbrug. Blandt andet er det blevet påvist, at interaktive metoder i gennemførelsen af forebyggelsesinterventioner er mere effektive end ikke-interaktive metoder. Ligeledes har det været diskuteret, hvorvidt *booster sessions* af programmer, hvor undervisningen gentages og eventuelt uddybes ved senere opfølgning har en indflydelse på effekten af programmerne. Yderligere har intensiteten og antallet af sessioner, været undersøgt for indflydelse på effektiviteten, men der har ikke kunnet vises en klar effekt (McGrath, 2006; Ganning, 2004).

Ovennævnte elementer er blevet undersøgt i forskellige interventioner, der omhandler forebyggelse af unges rusmiddelbrug. Der er dog store forskelle mellem interventionerne, hvilket er med til at komplicere sammenligneligheden og vægtningen mellem de forskellige elementer. Effekten af en intervention afhænger også af, hvem der er målgruppen, og i hvilken kontekst interventionen udføres i. Der er derfor stadig mangel på evidens om, hvilke interventioner der er mest effektive i forhold til at nedbringe unges brug af rusmidler. I Danmark er der ikke tidligere blevet foretaget større landsrepræsentative, randomiserede interventionsundersøgelser, som undersøger om en intervention indenfor børne- og ungeområdet omhandlende brug af flere rusmidler har den ønskede effekt i dansk kontekst.

Som en del af Sundhedsstyrelsens indsats omkring forebyggelse af brug af alkohol, tobak, hash og andre stoffer blandt danske unge, blev der i 2004 udviklet et tre-årigt undervisningsmateriale, ”Tackling”, som er et sundhedsfremmeprogram til grundskolens 7.-9. klassetrin. Materialet er en dansk bearbejdelse af det amerikanske program ”Life Skills Training”. Life Skills Training er et multikomponent, flerårigt program, der er blevet udviklet siden 1983. Programmet fokuserer på udvikling af sociale og psykologiske færdigheder i en rusmiddelsammenhæng og er baseret på Banduras social-kognitive indlæringsteori. Programmet indeholder både interpersonelle og intrapersonelle elementer og bygger på en høj grad af interaktive øvelser. Yderligere er programmet opbygget således, at der indgår booster sessions. Life Skills Training indeholder dermed netop de elementer, der menes at have positiv indflydelse på effekten af forebyggelse af rusmiddelbrug blandt unge, og i en nordamerikansk kontekst har programmet da også vist sig at have en positiv effekt på unges brug af rusmidler (Botvin, 1990; Botvin, 1995). Programmet er således et af de få undervisningsprogrammer, hvor der er dokumenteret en positiv, om end lille, effekt (Coggans, 2003). I nedenstående Tabel gives et overblik over undervisningsmaterialet Tackling, som er den danske bearbejdelse af Life Skills Training.

Tabel 1: Overblik over det danske materiale Tackling

Tackling	
Formål	At forebygge brug af alkohol, tobak, hash og andre stoffer ved en kombination af træning af personlige og sociale kompetencer med undervisning om alkohol, tobak, hash og andre stoffer.
Målgruppe	Unge fra 7.-9. klasse
Indhold	Fokus på rygning, alkohol og hash, samt identitet, selvværd og samvær.
Hvordan	Der indgår en høj grad af interaktive øvelser og høj grad af elevengagement, herunder klassesituationer. Lærers rolle er både at være ordstyrer, samt leder og formidler af diskussionerne.
Hvor og af hvem	Tackling skal indgå som en del af den normale undervisning eller der kan udvikles emneuger omkring emnerne. Lærerne står for undervisning. Der indgår både et lærerhæfte og et elevhæfte, samt en cd med afslapningsøvelser.
Tid	Programmet løber over tre faser: 7. klasse: 22-25 lektioner 8. klasse: 20 lektioner (booster) 9. klasse: 10 lektioner (booster)

Materialet er udarbejdet af Sundhedsstyrelsen i samarbejde med forlaget Alinea, og det har ikke tidligere været anvendt i Danmark. Statens Institut for Folkesundhed har, for Sundhedsstyrelsen, haft til opgave at analysere effekten af Tackling.

Formålet med denne rapport er at præsentere resultaterne fra evalueringen af undervisningsmaterialet Tackling, der undersøger, hvorvidt materialet har en effekt på danske unges forbrug af og debut med alkohol, tobak og hash. Yderligere er formålet at belyse anvendeligheden af Tackling i en dansk skolesammenhæng. Evalueringen belyser, om det er lykkedes at indfri projektets mål om at de elever, der har modtaget undervisning i Tackling, adskiller sig fra kontrolgruppen ved at have en senere rygedebut, mindre andel af rygere, en senere alkoholdebut, mindre andel af alkoholbrugere, der har drukket meget og hyppigt, samt en mindre andel, der har prøvet at ryge hash.

3 Studiedesign

3.1 Evalueringsdesign

Evalueringen er gennemført i et kombineret design med anvendelse af en effekt-evaluering og en procesevaluering og er således både bedømmelses- og forbedringsorienteret, hvormed der både vurderes effekten af materialet samt præsenteres mulige forbedringer af materialet. Effektevalueringen vurderer Tacklings effekt på alkoholdebut, rygedebut, alkoholforbrug, tobaksforbrug og brug af illegale stoffer. Der anvendes et cluster-randomiseret design, hvor folkeskolerne i fem amter og én kommune er randomiseret til at være henholdsvis interventions- eller kontrolskole. Disse skoler udgør en kohorte, der er fulgt op ved CPR-numre på 7., 8. og 9. klassetrin. Interventionsskolerne har undervist i Tackling, mens kontrolskolerne har fortsat deres sædvanlige undervisning. Således holdes Tackling op imod sædvanlig praksis. Procesevalueringen skal vurdere undervisningsmaterialets anvendelighed i folkeskolen ved at belyse muligheder og barrierer for anvendelsen af undervisningsmaterialet i danske skoler. Procesevalueringen benytter sig af et integreret design, der medfører løbende anvendelse af kvalitative og kvantitative metoder gennem hele evalueringsprocessen.

3.2 Datakilder til evalueringen

Dataindsamlingen har foregået løbende over en fire-årig projektperiode, hvilke giver et helt enestående datamateriale. Data fra spørgeskemaundersøgelserne blandt eleverne udgør det primære grundlag for analysen af Tacklings effekt på elevernes sundhedsadfærd. Eleverne er blevet fulgt op via CPR-numre gennem 7., 8. og 9. klassetrin, hvilket udgør en unik kohorte. Disse data bliver suppleret med data indsamlet på hvert klassetrin ved hjælp af lærerspørgeskemaer om forebyggelsesrelateret undervisning og evalueringsspørgeskemaer til de lærere, der har undervist i Tackling. Anvendeligheden af Tackling evalueres på baggrund af disse evalueringsspørgeskemaer suppleret med kvalitative interviews med henholdsvis elever og lærere, der har anvendt materialet. I Tabel 2 gives et overblik over studiets design.

Tabel 2: Overblik over studiets design

Design:		Randomiseret interventionstudie. Randomisering af 154 skoler til henholdsvis intervention (undervisning i Tackling) og kontrol
Effektevaluering:	Data	Ved baseline (efterår 7. klasse, 2004): 4.818 unge 1. opfølgning (forår 7. klasse, 2005): 3.062 unge 2. opfølgning (forår 8. klasse, 2006): 1.914 unge 3. opfølgning (forår 9. klasse, 2007): 1.156 unge
	Målepunkter	Ved baseline (7. klasse), 1. (7.klasse), 2. (8.klasse), og 3. (9.klasse) opfølgning
D	dataindsamling	Internetbaseret spørgeskemaundersøgelse i 7., 8. og 9. klasse
Analyser	analyser	Baselineækvivalens Effektanalyser Frafaldsanalyser
	Effekt mål	Debut med og brug af alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt parametre omhandlende sociale færdigheder og samvær
Subanalyse	er	Implementeringsgradens betydning (analyser foretages på en subpopulation, hvor i interventionsgruppen minimum har undervist i 60 % af de ønskede lektioner)
Procesevaluering:	Data	Lærerspørgeskemaer (evaluering af Tackling) + Telefoninterview Lærerspørgeskemaer (graden af anden forebyggelsesrelateret undervisning) Fokusgruppeinterview med elever Lærerinterview
	Målepunkter	Ved 1. (7.klasse), 2. (8. klasse), og 3. (9.klasse) opfølgning
Analyser		Implementering af Tackling Anvendeligheden af Tackling

4 Materiale

4.1 Identifikation af skoler der opfylder inklusionskriterierne

Der blev udvalgt seks amter (fem amter og én kommune) til at deltage i undersøgelsen. Amterne blev udvalgt, så både land, provins og by var repræsenteret. Derudover tog valget af amter udgangspunkt i befolkningens gennemsnitlige alkoholforbrug i de enkelte amter (Kjøller og Rasmussen, 2002). Amterne blev valgt således, at der var størst mulig spredning i det gennemsnitlige alkoholforbrug. Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune og Bornholms Regionskommune blev i forbindelse med ovenstående betragtet som amter. De valgte amter fremgår af Tabel 3.

Tabel 3: Amter og kommuner der indgår i undersøgelsens første runde

- Fyns Amt
- Nordjyllands Amt
- Roskilde Amt
- Ringkøbing Amt
- Storstrøms Amt
- Københavns Kommune

Skolerne blev indledningsvis identificeret på baggrund af undervisningsministeriets oversigt over folkeskoler i Danmark i 2000/2001. På undervisningsministeriets hjemmeside ligger oplysninger om offentlige skolars normalklassedeling på klassetrin (Undervisningsministeriet, 2004). Via undervisningsministeriets hjemmeside blev det undersøgt, hvilke skoler der havde normalklasser fra 6.-9. klasse, og i så fald hvor mange spor, der var på 7. klassetrin. I enkelte tilfælde var det ikke muligt at finde en skole på undervisningsministeriets hjemmeside, og der blev derfor søgt oplysninger om skolen andre steder.

Undervisningsministeriets hjemmeside viste, at enkelte skoler ikke havde normalklasser på et eller flere klassetrin mellem 6. og 9. klasse. I disse tilfælde blev der foretaget en yderligere søgning på skolens navn og på kommunens hjemmeside, for at finde den eksakte fordeling af normalklasser fra 6.-9. klasse. I et enkelt tilfælde kunne de nødvendige oplysninger ikke findes på Internettet, og derfor blev skolen kontaktet telefonisk.

De skoler, der skulle indgå i studiet, skulle opfylde to inklusionskriterier: Skolerne skulle være folkeskoler og være skoler med mindst ét spor fra 6.-9. klasse. Søgningen identificerede i alt 423 skoler som opfyldte inklusionskriterierne. Skolerne var fordelt på amterne, som det fremgår af Tabel 4, og efter at have foretaget nogle styrkeberegninger, der angiver antallet, der skal inviteres for at opnå statistisk styrke ved analyse af data, blev 352 skoler inviteret pr. brev til at deltage i forskningsprojektet. I det fremsendte brev var der anført en frist for tilbagemelding, herefter blev der udsendt en rykker til de skoler, der ikke havde svaret. Som det fremgår af nedenstående Tabel 4 var deltagelsesprocenten i de enkelte amter varierende med en tendens til, at amterne vest for Storebælt havde en højere deltagelsesprocent end amterne øst for Storebælt.

Tabel 4: Procentvis deltagelse fordelt på amter

Amt	Skoler der opfylder inklusionskriterierne	Inviterede skoler	Deltagende skoler*	Deltagelse (%)
Fyn	97	81	35	43
Nordjylland	109	91	51	56
Ringkøbing	53	44	17	39
Roskilde	52	43	19	44
Storstrøm	55	45	15	33
Kbh. Kommune	57	48	17	35
Samlet 423		352	154	44 %

*Deltagende skoler er det antal skoler, der deltager i projektet ved baselinedataindsamlingens afslutning.

4.2 Randomisering af tilmeldte skoler

Da tilmeldingsfristen udløb blev skolerne tilfældigt randomiseret til henholdsvis interventions- og kontrolgruppe. Et par skoler tilmeldte sig efter at randomiseringen havde fundet sted. Desuden fik en skole efterfølgende lov at tilmelde sig projektet, idet skolen var et potentielt felt for den kvalitative del af Ungeshverdag.dk. Disse skoler blev randomiseret ved møntkast. Efter randomiseringen, fik skolerne tilsendt et brev med oplysning om randomiseringsstatus.

4.3 Dataindsamling

Dataindsamlingen af både det kvantitative og kvalitative data forløb gennem mere end tre år. Både elevspørgeskemaet, samt begge lærerspørgeskemaer blev udviklet år for år og elevspørgeskemaet blev før hver indsamlingsrunde pilottestet. For at opnå en så høj responsrate som muligt, blev der hvert år sendt adskillige både skriftlige og telefoniske rykkere ud til lærerne og kontaktpersonerne på skolerne. Der blev rykket såvel for besvarelse af elevspørgeskemaer som lærerspørgeskemaer. Gennem projektperioden blev der hvert år kontaktet et antal skoler med henblik på deltagelse i det kvalitative studie. Følgende skema giver et overblik over, hvordan dataindsamlingen er foregået gennem årene. Skemaet tager udgangspunkt i de tre opfølgingsrunder der foregik i løbet af foråret 2005, 2006 og 2007. Baselineundersøgelsen i 2005 foregik i løbet af efteråret, hvorfor angivelser af måneder for de forskellige tiltag ikke stemmer med baselineundersøgelsen. Alle tiltag har dog været foretaget på samme måde i 2005 som i de andre år.

Tabel 5: Overblik over tidsforløbet i dataindsamlingen for en given dataindsamlingsrunde

	Okt	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Aug	Sep
Elevspørgeskema												
Udarbejdelse af spørgeskema	X											
Testning af spørgeskemaer		X										
Indtaling af spørgeskema			X									
Udsendelse af vejledninger				X								
Åbning af spørgeskema				X								
Udsendelse af rykkere (postkort, mail, telefonisk)					X	X	X	X				
Lukning af spørgeskema									X			
Modtagelse af data											X	
Evalueringsspørgeskema for lærere (Interventionsskoler)												
Udarbejdelse af spørgeskema	X											
Udsendelse af spørgeskemaer				X								
Udsendelse af rykkere (postkort, mail, telefonisk)					X	X	X	X				
Indtastning af spørgeskemaer									X	X	X	X
Lærerspørgeskema om anden sundhedsrelateret undervisning (Intervention- og kontrolskoler)												
Udarbejdelse af spørgeskema	X											
Udsendelse af spørgeskemaer				X								
Udsendelse af rykkere (postkort, mail, telefonisk)					X	X	X	X				
Indtastning af spørgeskemaer									X	X	X	X
Fokusgruppe interview med elever												
Finde skoler				X	X							
Udarbejde interviewguide			X	X	X							
Udføre interview					X	X	X					
Transskribere interview								X	X			
Interview med lærere												
Finde skoler				X	X							
Udarbejde interviewguide			X	X	X							
Udføre interview					X	X	X					

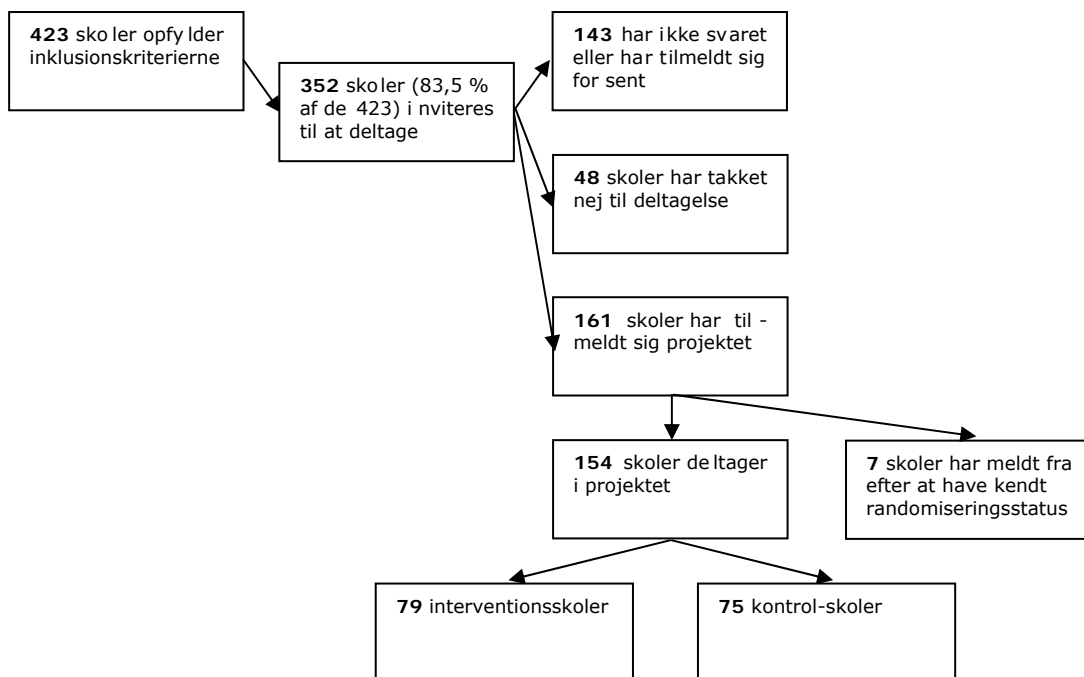
4.4 Elevspørgeskemaer

Elever fra både interventions- og kontrolgruppen deltog i en spørgeskemaundersøgelse i hvert af de tre år Tackling forløb. Elevspørgeskemaet blev besvaret på skolerne i undervisningstiden ved internetbaseret selv-interviewning. Alle elever i de deltagende klasser blev inviteret til at deltage i forskningsprojektet, men kun de elever, hvis forældre gav samtykke, besvarede elevspørgeskemaet. For at tilgodese læsesvage elever blev spørgsmål og svarmuligheder læst op via hovedtelefoner. Spørgeskemaet indeholdt information om blandt andet elevernes køn, alder, familieforhold, alkoholdebut- og forbrug, rygedebut, tobaksforbrug, brug af illegale stoffer, restriktion vedrørende tobak og alkohol i hjemmet, fritid, sociale netværk, skole herunder skoletrivsel og helbred. I denne undersøgelse tages der udgangspunkt i data vedrørende alkohol, rygning, hash og trivselsfaktorer.

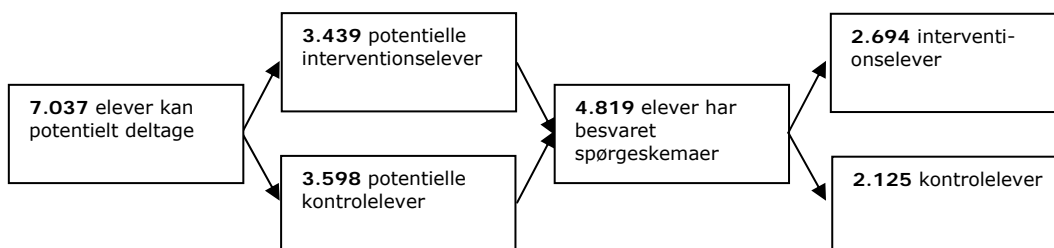
4.5 Bortfald i forbindelse med rekruttering og baselineundersøgelse

I alt besvarede 4.819 elever spørgeskemaet ved baselineundersøgelsen, hvilket giver en besvarelsesprocent på 68,5 %. Besvarelsesprocenten for elever fra interventionsskoler er 78 %, mens den for elever fra kontrolskoler er 59 %. Blandt de elever, der har besvaret spørgeskemaet, er 55,9 % elever fra interventionsskoler, mens 44,1 % er elever fra kontrolskoler. Således var der ved studiets baseline i alt 154 skoler der deltog, hvoraf 79 var interventionsskoler og 75 var kontrolskoler. Nedenstående Figur 1 illustrerer bortfaldet i forbindelse med rekrutteringsprocessen og besvarelsen af spørgeskemaet.

Figur 1: Flowdiagram over bortfaldet i forløbet fra rekruttering af skoler til besvarelsen af elevspørgeskemaet ved baselineundersøgelsen

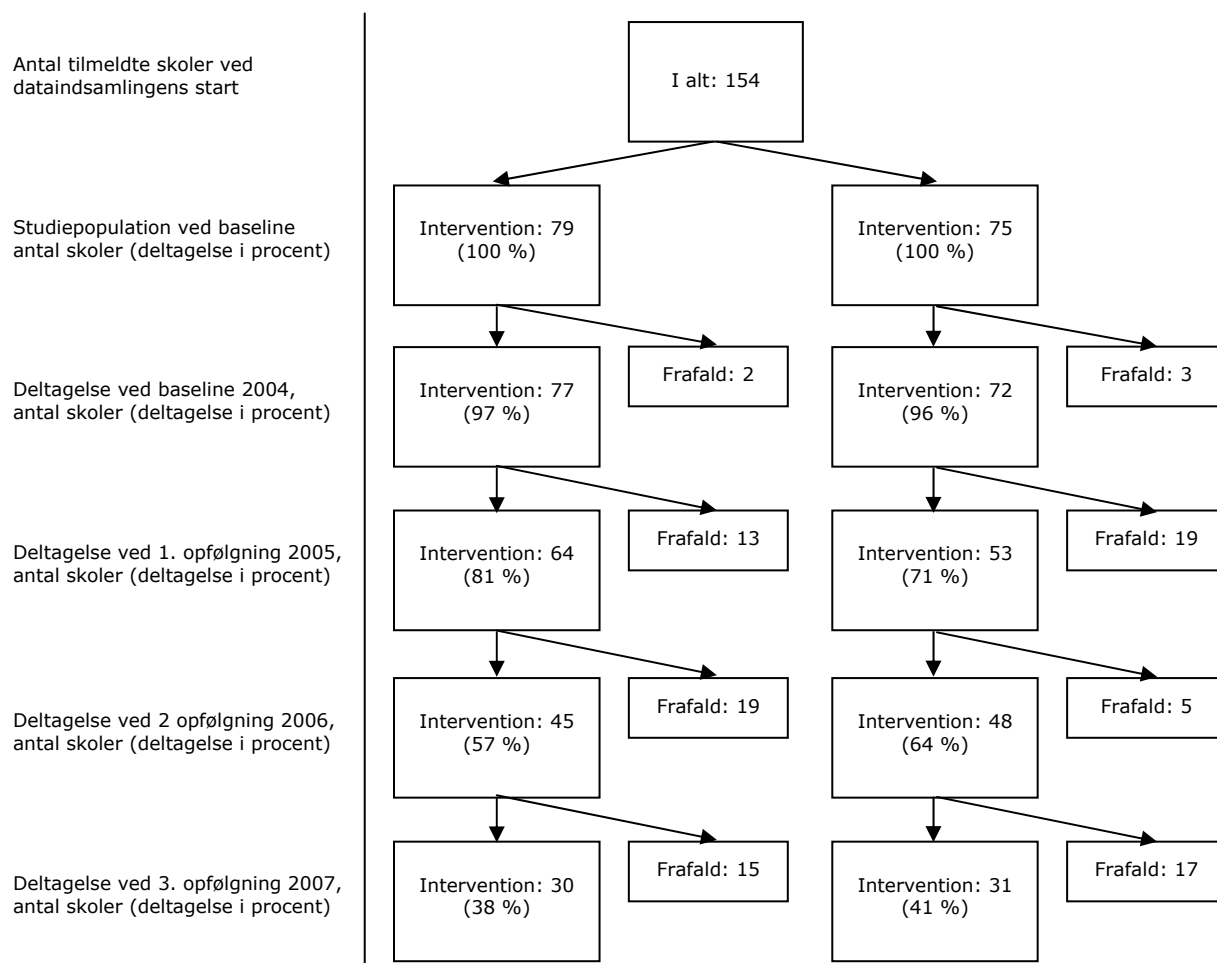
Af disse 79 interventionsskoler og 75 kontrolskoler – i alt 154 skoler – er der potentielt 7.037 elever der har, kunne deltage.

4.6 Bortfald i forbindelse med opfølgning

I alt deltog 30 af de 79 interventionsskoler og 31 af de 75 kontrolskoler ved tredje opfølgingsundersøgelse i 2007. I Figur 2 ses et diagram over skolebortfaldet fra baseline og gennem de tre opfølgingsundersøgelser i henholdsvis 2005, 2006 og 2007.

Figur 2: Flowdiagram over skolebortfaldet fra baseline til sidste opfølgningsundersøgelse

Alt i alt var der et bortfald på 62 % for interventionsskolerne og 59 % for kontrolskolerne på skoleniveau gennem opfølgningsperioden.

Ud af de 4.819 elever, der har besvaret spørgeskemaet ved baseline, har 1.156 elever deltaget i sidste opfølgingsrunde i 2007. Dette giver en opfølgingsprocent på 24 %. I Tabel 6 ses en opgørelse over opfølgning på individniveau gennem de tre opfølgingsrunder fordelt på interventions- og kontrolgruppen.

Tabel 6: Antal elever med opfølgning i henholdsvis 2005, 2006 og 2007

Opfølgning	I alt	Intervention	Kontrol
2004+2007: 1.156		564	554
2004+2006:	1.914	970	872
2004+2005: 3.062		1.762	1.287

* Antallet i kolonnene "Intervention" og "Kontrol" summerer ikke op til kolonnen "I alt", da der var uoverensstemmelse ved baseline og opfølgingsårene mht. hvilke gruppe eleverne indgik. De elever, hvor der er tvivlsspørgsmål om de er i interventions- eller kontrolgruppe er ikke inkluderet i op tællingen af elever i henholdsvis interventions- og kontrolgruppen.

4.7 Lærerspørgeskemaer – evalueringen af undervisningsmaterialet

Lærerne på interventionsskolerne blev hvert år under Tacklingforløbet bedt om at udfylde et evalueringsspørgeskema vedrørende undervisningen i Tackling. Evalueringsspørgeskemaet bestod af både lukkede og åbne spørgsmål.

Spørgeskemaet til 7. klasselærerne var det mest omfangsrige med 93 spørgsmål, som blandt andet omhandlede lærerens overvejelser om materialet, undervisningsforløbet, brug af lærervejledningen og øvelserne, samt elevernes engagement. Igennem hele evalueringsskemaet var der spørgsmål, der kunne besvares med simpel afkrydsning (ja/nej, antal timer osv.) samt plads til fritekstbesvarelse, hvis læreren ønskede at uddybe noget. Grundet en relativ lav besvarelsesprocent blandt 7. klasselærerne blev spørgeskemaet revideret på en række punkter forud for dataindsamlingen i 8. klasse. Ændringerne blev gennemført med henblik på at sikre så høj responsrate som muligt, og revisionen betød først og fremmest, at spørgeskemaets omfang blev væsentligt reduceret. Derfor var spørgeskemaerne til 8. og 9. klasselærerne mindre detaljerede, og de tog i modsætning til spørgeskemaet til 7. klasselærerne ikke udgangspunkt i, at spørgsmålene skulle besvares i forlængelse af hver undervisningstime.

I denne evaluering benyttes spørgeskemaerne til at belyse implementeringen af Tackling og til at vurdere materialets anvendelighed i folkeskolen. På 7. klassetrin blev 152 klasser på 77 skoler undervist i Tackling, og heraf besvarede 62 lærere evalueringsspørgeskemaet om Tackling, fordelt på 47 skoler. På skoleniveau var besvarelsen på 61 %. I Tabel 7 angives fordelingen af antal besvarelser i 7. klasse fordelt på amter.

Tabel 7: Oversigt over antal interventionsskoler og interventionsklasser på 7. klassetrin, antal lærerbesvarelser og besvarelsesprocent fordelt på Amt (2004/2005)

	Antal interven- tionsskoler	Antal klasser	Antal besvarelser (besvarelsesprocent)
Fyns Amt	18	42	17 (40)
Nordjyllands Amt	26	47	23 (49)
Ringkøbing Amt	8	15	7 (47)
Roskilde Amt	12	24	10 (42)
Storstrøms Amt	7	14	1 (7)
Københavns Kommune	6	10	4 (40)
I alt	77	152	62 (41)

I 8. klasse (2006) var 62 interventionsskoler tilmeldt undersøgelsen og lærerspørgeskemaet blev besvaret af 53 lærere fordelt på 42 skoler. På skoleniveau var det en besvarelse på 68 %. Blandt 9. klasselærerne besvarede 17 lærere spørgeskemaet. På grund af manglende besvarelser blev oplysningerne fra evalueringsspørgeskemaerne suppleret med 21 kortere telefoninterview for at sikre et tilstrækkeligt datagrundlag. Når både spørgeskemabesvarelserne og telefoninterviewene medregnes, er der kommentarer fra 32 forskellige skoler ud af 60 tilmeldte skoler. På skoleniveau var responsraten på 53 %.

4.8 Lærerspørgeskemaer – and en sundhedsrelateret undervisning

Lærerne fra både interventions- og kontrolskoler besvarede hvert år gennem projektperioden et spørgeskema sideløbende med elevernes besvarelser af det internetbaserede spørgeskema. Der blev indsamlet data vedrørende forebyggelsesrelaterede undervisning i tobak, alkohol og illegale stoffer på skolerne, samt om hvorvidt skolen havde en tobaks-, alkohol- og mobbepolitik. Spørgeskemaerne har til formål at afdække, hvilken forebyggelsesrelateret undervisning der er blevet gennemført på henholdsvis interventions- og kontrolskolerne gennem projektperioden. Dermed ønskes det at etablere et billede af, hvorvidt der på interventions-skolerne er blevet gennemført anden forebyggelsesrelateret undervisning end undervisningen i Tackling, og hvilken forebyggelsesrelateret undervisning der har fundet sted på kontrolskolerne. Spørgeskemaet blev i 8. og 9. klasse udsendt i papirform, mens det i 7. klasse var muligt at svare både i papirform og via Internettet. I 7. klasse var der data fra 141 klasser fra 93 skoler. Heraf var der 77 klasser, der deltog i interventionsgruppen og 64 klasser, der deltog i kontrolgruppen. I 8. klasse blev spørgeskemaet besvaret af 72 lærere fra 52 skoler. Af klasserne deltog præcis halvdelen fra interventionsgruppen og halvdelen fra kontrolgruppen. I 9. klasse var der 55 lærerbesvarelser fra 38 skoler fordelt med 23 besvarelser fra interventionsgruppen og 32 fra kontrolgruppen.

4.9 De kvalitative interviews

Hvorvidt Tackling er relevant og egnet til undervisning af elever i den danske folkeskole afhænger både af lærernes og elevernes opfattelse af programmet, og det har derfor været nødvendigt at afdække denne målgruppes holdning til og erfaringer med Tackling. Det er blandt andet gjort ved at foretage en række interviews med elever og lærere. I det følgende gennemgås processen for gennemførelsen af interviewene samt overvejelser omkring udvælgelsen af respondenter, rammerne for interviewene og antallet af interviews.

4.9.1 Fokusgruppeinterview med eleverne

I forbindelse med undervisningen i Tackling fra 7.-9. klasse er der blevet gennemført en række fokusgruppeinterviews med nogle af de elever, der er blevet undervist i Tackling. Formålet med interviewene har været at få indblik i elevernes opfattelse og vurdering af materialet. Som metode bygger fokusgruppeinterviewet på gruppeinteraktion (Kitzinger, 1995; Halkier, 2002). Metoden er valgt ud fra ønsket om at stimulere eleverne til interaktion og til at komme mere på banen end ved det traditionelle enkeltperson interview (Andersen, 1999). Fokusgruppeinterviewene med eleverne er gennemført efter en semistruktureret spørgeguide, hvor der på forhånd er lavet et tematisk afsæt for interviewene. Spørgsmålene til eleverne har været formuleret på forhånd, men rækkefølgen af spørgsmål er blevet bestemt undervejs i interviewet. Fordelen ved at vælge et forholdsvis struktureret oplæg har været, at elevernes svar er blevet sammenlignelige, fordi de overordnet har udtalt sig om de samme temaer (Thagaard, 2004). Samtidig har fleksibiliteten i spørgsmålsrækkefølgen skabt plads til diskussion og inddragelse af nye perspektiver undervejs i interviewene.

Der er ikke nogle faste kriterier for antallet af interviews til kvalitative analyser, men ofte anbefales det, at man fortsætter med at interviewe ind til et vist møtningsskæbningspunkt, hvor man grundlæggende ikke får særlig meget nyt at vide (Halkier, 2001; Kvale, 2000). I evalueringen var der fra begyndelsen en målsætning om, at der skulle gennemføres fokusgruppeinterviews på alle tre klassetrin og i flere geografiske områder for at få et nuanceret perspektiv på elevernes holdning til Tackling. Denne målsætning kombineret med en vurdering af, hvad der i praksis har kunne lade sig gøre, har dannet baggrund for valget om at gennemføre 14 fokusgruppeinterviews på otte forskellige skoler. Alle fokusgrupperne har været opdelt efter køn og er blevet gennemført med rene pige- eller drengegrupper på forskellige skoler. Samlet deltog 26 piger i interviewene, og de otte fokusgrupper med piger bestod hver af mellem to og fem piger. På drengesiden blev der foretaget seks fokusgruppeinterviews med tre elever i hver gruppe, og ialt blev 18 drenge interviewet. Tabel 8 og 9 viser antallet af gennemførte interviews og antallet af interviewede drenge og piger i henholdsvis 7., 8. og 9. klasse.

Tabel 8: Antal gennemførte fokusgruppeinterviews blandt pigerne og antal deltagende elever fordelt på klassetrin

	Antal interviews	Antal deltagere
7. klasse	3	9
8. klasse	2	6
9. klasse	3	11
I alt	8	26

Tabel 9: Antal gennemførte fokusgruppeinterviews blandt drengene og antal deltagende elever fordelt på klassetrin

	Antal interviews	Antal deltagere
7. klasse	3	9
8. klasse	2	6
9. klasse	1	3
I alt	6	18

Der er søgt en vis variation blandt de interviewede elever for at sikre mangfoldighed i materialet (Pedersen & Land, 2001) og for at få dækket flest mulige nuancer og forskelle i elevernes holdning til Tackling. Lærerne har stået for at udvælge eleverne til interviewene og i forbindelse med rekrutteringen til fokusgrupperne, er lærerne blevet bedt om at sørge for, at der deltog både fagligt svage og fagligt stærke elever i alle fokusgrupper for at sikre en vis bredde i elevsammensætningen. Ved at benytte en selektiv udvælgelse, har det været muligt at sikre en vis variation i interviewene (Halkier, 2001). Desuden er der, for at sikre en alsidig dækning af elevernes opfattelse af Tackling og for at skabe størst mulig variation i materialet, gennemført interviews med elever på forskellige klassetrin og fra flere geografiske områder. Ud fra ønsket om at få en bred geografisk repræsentativitet i interviewene er der derfor blevet gennemført interviews i fem af de seks deltagende amter, nemlig Københavns Amt, Fyns Amt, Ringkøbing Amt, Roskilde Amt og Storstrøms Amt. Alle interviewene var af mellem en halv og en hel times varighed og er efterfølgende blevet transskriberet og analyseret med henblik på at få indblik i elevernes vurdering af Tacklings egnethed og relevans.

4.9.2 Lærerinterview

Der er blevet gennemført tre interviews med lærere på tre forskellige skoler. I forhold til at belyse lærernes opfattelse af Tackling blev det vurderet at tre interviews var fyldestgørende, da der på grund af de 132 besvarede lærerspørgeskemaer og 21 telefoninterview allerede var sikret en vis bredde og mangfoldighed i lærermaterialet. Interviewene med lærerne omhandlede lærerens opfattelse af Tackling, deres valg af undervisningsform og prioritering af materialets emner. Derudover omhandlede interviewene lærerens oplevelse af elevernes engagement og lærerens oplevelse af materialets relevans for eleverne. Lærerinterviewene havde en varighed på mellem en halv og en hel time og er tænkt som et supplement til de kvalitative data fra lærerspørgeskemaerne.

4.9.3 Rammen for interviewene

I både fokusgruppeinterview og lærerinterviewene er det blevet forsøgt at skabe en afslappet atmosfære, der indbyder til åbenhed og fortrolighed i interviewsituationen. Det er blandt andet gjort ved at indlede elev- og lærerinterviewene med at fortælle, at interviewer er interesseret i eleverne og lærerens umiddelbare mening om Tackling, hvad enten de synes materialet har været godt eller dårligt, og ved at lægge vægt på, at alt hvad der bliver sagt er fortroligt. 'Spillereglerne' for interviewet har på den måde været klarlagt fra start, og interviewpersonerne er blevet forklaret, at alle meninger og erfaringer er brugbare, og at der ikke er hverken rigtige eller forkerte svar. Alle interviewene er blevet afholdt på de interviewede elever og læreres egne skoler.

5 Analysestrategi

I dette afsnit præsenteres analysestrategien for både effektevalueringen og procesevalueringen. Hermed fås et indblik i de anvendte metoder, og hvorledes resultaterne er fremkommet. Til orientering findes der en ordliste sidst i rapporten, hvor mere tekniske begreber beskrives.

5.1 Effektevaluering

Effektevalueringen tager udgangspunkt i spørgeskemaundersøgelserne fra eleverne. Disse vil give informationer om hvorvidt elever i interventionsgruppen har lavere prævalenser af debut med og brug af alkohol, tobak, hash og trivselsfaktorer end elever fra kontrolgruppen.

Formålet med effektevalueringen er:

- at vurdere effekten af Tackling på danske unges brug af og debut med alkohol, rygning, hash og trivselsfaktorer

Effektevalueringen er opbygget således, at det først beskrives, hvorledes interventions- og kontrolgruppen er sammenlignelige ved baseline. Herefter analyseres effekten af Tackling med udgangspunkt i de valgte udfaldsmål, og der gennemføres analyser både for hele kohorten, der har opfølgning i 9. klasse, samt for en kohorte hvor der tages højde for implementeringen af tackling. Til sidst beskrives, hvorledes frafaldet er fordelt i henholdsvis interventions- og kontrolgruppen. I de følgende afsnit beskrives metoderne for effektevalueringen.

5.1.1 Beskrivelse af interventions- og kontrolgruppen

I effektevalueringen analyseres data for baselineækvivalens mellem interventions- og kontrolgruppen. Prævalensen af alkohol-, tobaks- og hashforbrug, samt trivsels- og socio-demografiske faktorer vises for interventions- og kontrolgruppen, hvorved det præsenteres, hvor sammenlignelige interventions- og kontrolgruppen er ved baseline. Formålet med at undersøge baselineækvivalens er, at afdække hvorvidt randomiseringen af deltagere er forløbet som ønsket, dvs. om de to grupper er sammenlignelige. At randomiseringen er i balance betyder at kendte såvel som ukendte confoundere fordeles ligeligt mellem de to grupper, således at det er fuldstændigt tilfældigt (random) i hvilken gruppe de enkelte skoler befinder sig i (Rothman and Greenland, 1998; Juul, 2004). Er der balance ved baseline mellem de to grupper, skal analyser ikke yderligere kontrolleres for confoundere, da dette vil stå imod den allerede foretagne randomisering.

Yderligere sammenholdes baselinekarakteristik for en højimplementeringsgruppe, der minimum har fået 60 % af Tacklingundervisningen, med kontrolgruppen. Dette gøres for at karakterisere den gruppe af elever, der har modtaget mest undervisning i Tackling. I denne analyse forventes der ikke baselineækvivalens mellem interventionsgruppen med høj implementering og kontrolgruppen, da det muligvis er en selekteret gruppe, der har fået høj implementering af undervisningen. Analysen vil forsøge at præsentere graden af denne selektion.

5.1.2 Effekten af Tackling i hele kohorten (Intention-to-treat-analyse)

Ved en randomiseret interventionsundersøgelse vil nogle deltagere sandsynligvis falde fra og stoppe med interventionen. En måde at analysere en randomiseret undersøgelse på er ved en intention-to-treat-analyse. Her undersøges effekten af en intervention ud fra allokeringen af intervention ved baseline i modsætning til en analyse ud fra reel modtaget intervention. Dette princip beskytter mod bias som kan opstå ved fx at nogen stopper netop på grund af effekten af interventionen. Ligeledes reflekterer princippet mere præcist den virkelige verden, hvor der altid vil være deltagere der falder fra en intervention (Woodward, 2004).

I denne evaluering analyseres den overordnede effekt af undervisningsmaterialet således ud fra princippet om intention-to-treat, dog er analyserne betinget af opfølgning, hvormed kun respondenter, der er opfølgning på i 9. klasse, indgår. Der tages dermed ikke i hovedanalyserne højde for compliance og bortfald.

Det er hensigten med undervisningsmaterialet Tackling, at der skal undervises i tre år med faldende intensitet gennem årene. Derfor vil hovedanalyserne i denne evaluering have fokus på og analysere udfaldsdata ved tredje opfølgingsrunde i 9. klasse, hvor eleverne har haft muligheden for tre års intervention. Der foretages dog sub-analyser ligeledes på udfaldsdata fra 1. og 2. opfølgingsrunde i henholdsvis 2005 og 2006. Udfaldsmålene er valgt ud fra, at formålet med interventionen er at udskyde debutalder vedrørende alkohol, rygning og hash, samt nedsætte forbrug og frekvens af indtag. Med udgangspunkt i det teoretiske grundlag for interventionen, der indeholder det sociale aspekt, er det yderligere valgt at medtage nogle udfaldsmål, der kan beskrive de unges sociale kompetencer. I Tabel 10 gives en oversigt over hvilke udfaldsmål der er ved baseline og i de enkelte opfølgingsundersøgelser.

Tabel 10: Oversigt over udfaldsmål ved baseline i 2004 og ved de tre opfølgingsundersøgelser i henholdsvis 2005, 2006 og 2007

Udfaldsmål	2004 (Baseline)	2005 (1. opf.)	2006 (2. opf.)	2007 (3. opf.)
Alkohol				
Alder ved første fuldskab	X	-	-	X
Andel der nogensinde har prøvet at være fuld	X	X	X	X
Antal genstande sidste gang de drak alkohol	X	X	X	X
Andel der sidste gange de drak alkohol drak over fem genstande	X	X X X		
Andel der har drukket alkohol indenfor den sidste uge	X	X	X	X
Andel der har drukket alkohol indenfor de sidste 30 dage	-	-	-	X
Rygning				
Alder for at begynde at ryge fast	-	X	X	X
Alder ved nogensinde har prøvet at ryge	X	X	X	X
Andel der mindst ryger en pakke om dagen	(X)	X	X	X
Andel der ryger dagligt, lejlighedsvist, ikke ryger	X	X	X	X
Hash og andre stoffer				
Andel der nogensinde har prøvet at ryge hash	X	X	X	X
Andel der nogensinde har prøvet at tage andre stoffer end hash	- -		-	X
Andel der nogensinde har prøvet at sniffe	-	-	-	X
Trivsel				
Andel der har det godt med deres klassekammerater	X	X	X	X
Andel der nogensinde har mobbet	X	X	X	X

I intention-to-treat analysen vil der blive undersøgt om der er forskelle i prævalenser af udfaldsmålene mellem interventions- og kontrolgruppen blandt dem, der er opfølgning på i 9. klasse i 2007 (N=1118). Der vil blive foretaget sub-analyser af elever med opfølgning i 8. klasse i 2006 (N=1842) og med opfølgning i 7. klasse i 2005 (N=3049). Forskelle i prævalenser af udfaldsmål mellem interventions- og kontrolgruppen vil blive belyst ved signifikansniveauet af en χ^2 -test, hvis udfaldet er kategorisk og ved en Kruskal-Wallis-test, hvis udfaldet er kontinuert. Ved udfaldsmål, hvor nogle kategorier indeholder mindre end fem observationer, beregnes en eksakt test ved brug af Fisher test, der tager højde for dette. Der benyttes et signifikansniveau på 0,05 / 'antal test foretaget ved analysen', grundet forekomsten af multipel testning. Det vil sige, der blive taget højde for, at der statistisk set vil falde mindst ét signifikant resultat ud, hvis man tester for 20 udfald, og der samtidig benyttes et signifikansniveau på 0.05. Ligeledes beregnes number needed to treat (NNT), der angiver antallet, der skal behandles/undervises for at undgå ét tilfælde af det givne udfald. NNT tager udgangspunkt i den absolutte forskel mellem prævalenser, og beregnes ud fra følgende formel: 1 / Absolutte risikoreduktion.

Yderligere vil der ved brug af generelle lineære modeller blive beregnet odds ratio (OR) for udvalgte udfaldsmål i 2007 (9. klasse). Kontrolgruppen vil være referencegruppe i disse analyser, således at de beregnede OR vil afspejle den reduktion i odds som interventionsgruppen har for det givne udfald sammenlignet med kontrolgruppen. Ved udfaldsmål, hvor nogle kategorier indeholder mindre end fem observationer, beregnes en eksakt logistisk regression, der tager højde for dette.

5.1.3 Effekten af Tackling i kohorten som har høj implementering (completer-analyse)

For at få et indblik i hvorledes undervisningsmaterialet virker, hvis det reelt bliver implementeret, udføres subanalyser, hvor højimplementeringsgruppen, der består af elever, hvis lærer har angivet at undervise i minimum 60 % af de tilsigtede antal timer i henholdsvis 7., 8. og 9. klasse, sammenlignes med kontrolgruppen. Således vil det blive undersøgt, om der er forskelle mellem højimplementerings- og kontrolgruppen for udfaldsmål i 2007 (N=663) blandt respondenter med follow-up fra 2004. Der vil blive foretaget yderligere sub-analyser af højimplementeringsgruppen med udfaldsmål i 2006 (N=1096) og med udfaldsmål i 2005 (N=1971). Forskelle i prævalenser af udfaldsmål mellem højimplementerings- og kontrolgruppen vil ligesom ved intention-to-treat-analysen blive belyst ved signifikansniveauet af en χ^2 -test, hvis udfaldet er kategorisk og ved en Kruskal-Wallis-test, hvis udfaldet er kontinuert. Der benyttes et signifikansniveau på 0,05 / 'antal test foretaget ved analysen', grundet forekomsten af multipel testning.

5.1.4 Frafaldsanalyse

I randomiserede interventionsundersøgelser vil der ofte være et frafald. Hvis dette frafald er afhængig af interventionsstatus og udfaldsmålene, vil det kunne give selektionsproblemer, der kan medføre en skævhed i fortolkning af resultater. Derfor gennemføres en frafaldsanalyse, hvor der undersøges, hvad der har betydning for, at elever falder fra, og at der hermed ikke er opfølgingsdata i 2007 (9. klasse). Hermed undersøges om effektevalueringen er behæftet med mulige bias. Der beregnes OR ved generelle lineære modeller, hvor information om opfølgning er udfald. Således beregnes hvilke grupper, der har mindst sandsynlighed for opfølgning gennem opfølgingsperioden.

5.2 Procesevaluering

Mens effektevalueringen primært har fokus på tal og statistiske analyser, vil udgangspunktet for procesevalueringen i højere grad være at supplere med ord og begreber. Samlet set er formålet med procesevalueringen at:

- bidrage til forståelsen af de kvantitative fund i evalueringen
- pege på muligheder og barrierer i forbindelse med implementeringen
- vurdere Tacklings anvendelighed i den danske folkeskole ud fra lærernes og de unges eget perspektiv

I det følgende præsenteres analysestrategien for procesevalueringen samt de metodiske valg, der er blevet foretaget undervejs.

5.2.1 Kvalitative og kvantitative data

I procesevalueringen af Tackling benyttes der både kvalitative og kvantitative data og metoder, og hvor de kvantitative metoder primært fokuserer på at opnå viden om udbredelse, procentandele og antal, så lægger de kvalitative metoder mere hovedvægt på mening og holdninger (Thagaard, 2004). Evalueringen er delt op, så der først fokuseres på implementeringen af Tackling og dernæst på anvendeligheden af Tackling.

I implementeringsafsnittet undersøges lærernes faktiske gennemførelse af undervisningsforløbet hovedsageligt via kvantitative data, og der bliver præsenteret en række resultater vedrørende tidsforbrug, gennemførte afsnit, brug af øvelser og undervisningsform. Denne del af implementeringsafsnittet bygger på telefoninterviewene og på de indkomne lærerspørgeskemaer. Dernæst præsenteres andelen af interventions- og kontrolskoler med alkohol-, ryge- og mobbepolitik, og graden af anden sundhedsrelateret undervisning på skolerne belyses. Afsnittet tager udgangspunkt i lærernes besvarelser af spørgeskemaet om brugen af anden forebyggelsesrelateret undervisning. De kvantitative data vil altså overvejende blive benyttet til at give et talmæssigt indblik i implementeringen af Tackling. Den kvalitative del af lærerspørgeskemaerne, samt lærerinterview og fokusgruppeinterviewene med eleverne indgår ikke som datamateriale i implementeringsafsnittet, men vil derimod blive brugt til at give et indblik i informanternes perspektiv på Tackling (se afsnit om 'Lærernes opfattelse af Tackling' og 'Elevernes opfattelse af Tackling'). Herigennem vil data fra interviewene med lærere og elever være et bidrag til den samlede bedømmelse af undervisningsmaterialets styrker og svagheder med henblik på at vurdere materialets anvendelighed i folkeskolen.

I det følgende fremstilles principperne for den kvalitative del af procesevalueringen, hvilket gøres for at give læseren et indblik i nogle af de metodemæssige overvejelser og for at dokumentere resultaternes troværdighed. Først præsenteres principperne for tolkningen og præsentationen af de kvalitative data, og til slut diskuteres genrealiserbarheden.

5.2.2 Tolknings af det kvalitative materiale

Hvorvidt Tackling er anvendeligt til undervisning i den danske folkeskole afhænger af lærernes og elevernes opfattelse af materialet, og det har derfor været nødvendigt at afdække denne målgruppes holdning til og erfaringer med Tackling. Det er blevet gjort ved at foretage en analyse af de kvalitative data fra lærespørgeskemaerne, telefoninterviewene samt lærer- og fokusgruppeinterviewene. I både lærerdelen og elevdelen er analysen af de kvalitative data foretaget ved at gennemlæse interviewene med henblik på at identificere relevante synspunkter i interviewene. Der er således primært benyttet en temacentreret tilgang, hvor fokus er på temaet, og hvor eleverne og lærernes informationer om det givne tema sammenlignes på tværs af interviewene. Som analysemetode er der anvendt kategorisering, der ganske simpelt går ud på at finde de passager i interviewmaterialet, der handler om samme tema (Jensen & Johnsen: 2000). Temaerne til kategoriseringen er fundet ved at supplere de på forhånd valgte temaer fra interviewguiden med de interviewedes egne temaer. Herefter er interviewteksten blevet omorganiseret for at skabe bedre overblik over materialet. I det følgende gennemgås den konkrete analyse af de kvalitative data – først med udgangspunkt i lærerdelen og dernæst med udgangspunkt i elevdelen.

Lærernes opfattelse af Tackling er blevet belyst gennem analyse af lærernes besvarelser på de kvalitative spørgsmål i lærerspørgeskemaerne, samt ud fra telefoninterview og lærerinterview. Temaerne i afsnittet om 'Lærernes opfattelse af Tackling' er primært udvalgt på baggrund af forskningsspørgsmålene i interviewguiden. De tre udvalgte hovedtemaer er lærernes oplevelse af materialet, deres oplevelse af undervisningen samt deres oplevelse af elevernes engagement i undervisningen. Alle fritekstkommentarer fra lærerspørgeskemaerne er gennemlæst, så der er opnået indsigt i, hvilke kommentarer der forekommer hyppigt, og under de tre hovedka-

tegorier er der på baggrund af besvarelsens opdeling blevet opstillet en række underkategorier. De kvalitative udsagn i alle lærerspørgeskemaerne er herefter blevet gennemgået igen, og de synspunkter der har relevans i forhold til de afgrænsede temaer er efterfølgende blevet samlet. Lærerinterviewene og telefoninterviewene er inddraget på lige fod med spørgeskemaerne, og der har i analysen af kommentarerne været fokus på at afdække eventuelle nuanceforskelle i holdningerne blandt de telefoninterviewede lærere, og de lærere der har besvaret via spørgeskema. Da der er få besvarede lærerspørgeskemaer på 9. klassetrin, og da telefoninterviewene ikke har været lige så udtømmende som de udsendte lærerspørgeskemaer, vil de dele af procesevalueringen, der bygger på lærerspørgeskemadata fra 9. klasselærerne, være præget af en mindre detaljeret gennemgang end for 7. og 8. klasserne.

Analysen til elevdelen er ligesom i lærerdelen foretaget ved at gennemlæse interviewmaterialet med henblik på at finde relevante synspunkter inden for de temaer, som eleverne er blevet spurgt til i interviewene. Herefter er data blevet struktureret ud fra elevernes oplevelse af følgende tre temaer: deres oplevelse af materialet (herunder layout, emner og sprog), deres oplevelse af undervisningen (herunder undervisningsform, relevans for målgruppen og elevernes koncentrationsniveau), og deres oplevelse af undervisningens udbytte (herunder læring, udbytte af specifikke afsnit og ny viden). Ud fra elevernes besvarelser er der blevet lavet en række underkategorier for hvert af de identificerede emner, og interviewene er blevet opdelt efter, hvad eleverne mener om de forskellige temaer.

5.2.3 Fremstillingen af de kvalitative data

Det kvalitative datamateriale skal i højere grad bruges til at sige noget om, hvorfor eleverne og lærerne vurderer, at materialet er godt eller dårligt frem for, at det skal bruges til at angive præcis hvor mange lærere og elever, der synes, at Tackling er godt eller dårligt. Vidensproduktionen har således primært fokus på forståelse og på hvorfor (Pedersen & Land, 2001).

Procesevalueringen har ikke til hensigt at nå frem til en entydig konklusion omkring lærernes og elevernes opfattelse af Tackling - formålet er snarere at vise nuancerne i materialet. Derfor er der i fremstillingen af både lærer- og elevinterviewene lagt vægt på at illustrere variationen i lærernes og elevernes holdning til Tackling. Det betyder overordnet, at de synspunkter, der i det kvalitative materiale relaterer sig til de udvalgte temaer, også vil være repræsenterede i den skriftlige fremstilling i evalueringen. Således vil både ydergrupper og midtergrupper i respondenternes holdninger blive fremstillet i procesevalueringen. Der medtages mange citater fra både elever og lærere i procesevalueringen, hvilket er et bevidst valg, som er foretaget for at give læseren et indblik i udsagnene, og for at sikre at læseren får indsigt i den kvalitative empiri, der danner grundlag for vurderingen af Tacklings anvendelighed i den danske folkeskole. På grund af det relativt store datagrundlag har der flere steder været lærere og elever, der i deres kommentarer har udtrykt den samme holdning. I de tilfælde er det de citater, som er blevet vurderet til at fremstå tydeligst og med flest nuancer, som er blevet valgt. Det er gennemgående blevet tilstræbt at angive, hvorvidt det udvalgte citat illustrerer en enkelt synspunkt, eller udtrykker en mere generel holdning blandt elever eller lærere.

5.2.4 Genrealiserbarheden af det kvalitative materiale

Det kan være svært at sige, om den samlede gruppe af lærere og elever vil have den samme holdning til Tackling, som den der fremstilles i procesevalueringen. Det skyldes, at vi kun har viden om holdningen blandt de lærere, der enten har besvaret lærerspørgeskemaerne, eller som har deltaget i et interview. Det samme princip er gældende i elevdelen, hvor vi kun kan udtale os om holdningen blandt de elever, der er blevet interviewet. I tolkningen af konklusionerne omkring det kvalitative data er det således væsentligt at være opmærksom på, at vi kun har viden fra deltagerne – og hvis alle elever og lærere var blevet spurgt, er det tænkeligt, at der ville kunne tegne sig et andet billede af holdningen til Tackling. Ikke desto mindre kan procesevalueringen give et indblik i de nuancer, der forekommer i elever og læreres holdninger til Tackling. I processen for dataindsamlingen til elevdelen har det netop været intentionen at få en bred variation af synspunkter, erfaringer og opfattelser i fokusgrupperne, og derudover er et stort udsnit af lærere repræsenteret i lærerdelen (132 lærerspørgeskemaer, tre lærerinterviews samt 21 telefoninterviews).

6 Effektevaluering

I dette afsnit præsenteres resultaterne fra effektevalueringen. Først beskrives, hvorledes interventionsgruppen og kontrolgruppen ser ud ved baselineundersøgelsen. Herefter undersøges effekten af Tackling ved tredje opfølgingsrunde både for hele kohorten samt for en sub-kohorte, hvor højimplementeringsgruppen sammenlignes med kontrolgruppen. Til sidst præsenteres analyser af frafald.

6.1 Beskrivelse af interventions- og kontrolgruppen

Tabel 11 præsenterer en sammenligning af kontrolgruppen og interventionsgruppen i forhold til udvalgte sociale og demografiske variable samt for rusmiddelbrug ved baseline opdelt for køn. Der er ingen betydelig forskel i baselinekarakteristik mellem de to grupper for begge køn. Yderligere ses ingen signifikante forskelle mellem de to grupper, når variablene omhandlende rusmiddelbrug, samt andre sociale og demografiske variable undersøges ved regressionsanalyser (data er ikke vist). Det, at interventionsgruppen og kontrolgruppen er så ens ved baseline, vidner om, at randomiseringen er lykkedes.

Tabel 11: Beskrivelse af interventions- og kontrolgruppen ved baseline (angives i procentandele)

Andel i %	Piger			Dreng		
	Intervention	Kontrol	p-værdi	Intervention	Kontrol	p-værdi
Gennemsnitlig alder	12,8	12,8	0,3286	12,9	12,9	0,0760
Er født i Danmark	94,7	94,3	0,7091	93,8	94,2	0,7060
Har god materiel velfærd (FAS=6 eller 5)	43,5	42,3	0,8274	41,7	40,1	0,2936
Bor med begge forældre	69,7	69,7	0,9765	69,9	72,1	0,2464
Har ikke prøvet at være fuld	92,5	91,9	0,5595	89,6	87,2	0,0731
Har ikke prøvet at ryge	77,5	77,3	0,9075	74,0	73,0	0,5901
Har ikke prøvet hash	98,9	97,9	0,0693	97,1	97,3	0,7522
Har det virkelig godt/godt med klassekammerater	84,6	86,2	0,2642	88,7	90,1	0,2929
Har aldrig mobbet	72,8	72,2	0,7418	58,7	60,7	0,3389

Tabel 12 præsenterer en sammenligning af højimplementeringsgruppen og kontrolgruppen ved baseline opdelt for køn. Ved baseline er pigerne i højimplementeringsgruppen karakteriseret ved en større andel, der ikke har prøvet at være fulde (forskellen er dog ikke signifikant), der har det godt med deres klassekammerater og som aldrig har mobbet. Generelt er tendensen for pigerne, at højimplementeringsgruppen har en sundere livsstil end kontrolgruppen ved baseline. For drengene er højimplementeringsgruppen karakteriseret ved en større andel, der ikke har prøvet at være fulde og som der aldrig er blevet mobbet, ingen af disse forskelle er signifikante.

Tabel 12: Beskrivelse af højimplementeringsgruppen og kontrolgruppen ved baseline (angives i procentandele)

Andel i %	Piger			Drenge		
	Intervention	Kontrol	p-værdi	Intervention	Kontrol	p-værdi
Gennemsnitlig alder	12,8	12,8	0,3286	12,9	12,9	0,0760
Er født i Danmark	93,5	94,3	0,7168	95,1	94,2	0,7434
Har god materiel velfærd (FAS=6 eller 5)	42,5	42,3	0,7327	43,2	40,1	0,5734
Bor med begge forældre	73,8	69,7	0,3749	70,4	72,1	0,7396
Har ikke prøvet at være fuld 96,	3	91,9	0,1044	92,6	87,2	0,1544
Har ikke prøvet at ryge	79,4	77,3	0,6116	75,0	73,0	0,6944
Har ikke prøvet hash	99,1	97,9	0,4221	97,5	97,3	0,9040
Har det virkelig godt/godt med klassekammerater	94,3	86,2	0,0118	88,9	90,1	0,7283
Har aldrig mobbet	84,9	72,2	0,0049	58,7	60,7	0,3389

6.2 Effekten af Tackling i hele kohorten (Intention-to-treat-analyse)

I dette afsnit præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2007 blandt elever med follow-up fra 2004 (N=1118, heraf kontrolgruppen: N=554 og interventionsgruppen: N=564).

Forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppe for udfaldsmål i 2007 præsenteres i Tabel 13.

Tabel 13: Forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i år 2007 (9. klasse) for hele kohorten (angives i procentandele). P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper. Der benyttes et signifikansniveau på en p-værdi = 0,05/16 = 0.003

	Piger				Drenge			
	Intervention	Kontrol	p-værdi	NNT*	Intervention	Kontrol	p-værdi	NNT*
Alkohol								
Alder ved første fuldskab (mean)	14,2	14,1	0,4701	-	14,1	13,8	0,0879	-
Har prøvet at være fuld (%)	64,9	68,4	0,3704	29	69,8	75,7	0,1255	17
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (mean)	7,6	7,9	0,6108	-	10,6	10,6	0,6096	-
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	50,9	50,2	0,8611	-	56,6	68,3	0,0061	8
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	38,8	46,6	0,0969	13	46,2	45,5	0,8861	-
Har drukket alkohol indenfor de sidste 30 dage (%)	63,4	68,7	0,1890	19	64,2	68,8	0,2521	22
Rygning								
Alder for at begynde at ryge fast (mean)	13,6	14,0	0,2886	-	13,7	12,7	0,1497	-
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	13,6	13,2	0,1009	-	13,2	13,2	0,7039	-
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	49,3	50,4	0,7969	91	45,1	53,9	0,0416	11
Ryger mindst en pakke om dagen (%)	0,7	1,1	0,6840	250	1,5	3,6	0,1616	48
Ryger dagligt (%)	4,8	10,0	0,0201	19	7,0	8,7	0,4581	59
Hash og andre stoffer								
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%)	6,6	11,4	0,0445	21	12,7	20,6	0,0132	13
Har nogensinde prøvet at tage andre stoffer (%)	0,4	3,6	0,0110	31	3,2	3,8	0,6799	250
Har nogensinde prøvet at sniffe (%)	0,7	3,6	0,0366	34	2,1	3,8	0,2411	59
Trivsel								
Har det godt med deres klassekammerater (%)	89,1	85,4	0,1812	27	90,2	94,3	0,0750	-
Har nogensinde mobbet (%)	26,1	35,2	0,0192	11	50,4	54,0	0,3934	28

* Number needed to treat (NNT): Antallet af personer der skal undervises for at der undgås ét tilfælde af det givne udfald. For eksempel er NNT=19 for daglig rygere blandt pigerne. Det vil sige at der skal undervises 19 elever for at 1 elev ikke ryger dagligt

I Tabel 14 præsenteres resultater fra regressionsanalyser foretaget i samme kohorte som ovenstående prævalensanalyser. Således gives et overblik over den relative forskel der er mellem interventions- og kontrolgruppen for udvalgte udfaldsmål.

Tabel 14: Odds ratio (OR) for udvalgte udfaldsmål i 2007 (9.klasse). Kontrolgruppen er referencegruppe (OR=1), hvormed OR angiver den risiko interventionsgruppen har for det givne udfald sammenlignet med kontrolgruppen.

	Piger		Drenge	
	OR	CI	OR	CI
Alkohol				
Har prøvet at være fuld	0,85	(0,60-1,21)	0,74	(0,51-1,09)
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol	1,03	(0,74-1,44)	0,61	(0,43-0,87)
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge	0,73	(0,50-1,06)	1,03	(0,71-1,50)
Har drukket alkohol indenfor de sidste 30 dage	0,79	(0,56-1,12)	0,81	(0,57-1,16)
Rygning				
Har nogensinde prøvet at ryge	0,96	(0,68-1,34)	0,70	(0,50-0,99)
Ryger mindst en pakke om dagen	0,65	(0,05-5,76)	0,40	(0,09-1,47)
Ryger dagligt	0,45	(0,23-0,90)	0,79	(0,41-1,49)
Hash og andre stoffer				
Har nogensinde prøvet at ryge hash	0,54	(0,30-0,99)	0,56	(0,35-0,89)
Har nogensinde prøvet at tage andre stoffer	0,10	(0,002-0,70)	0,82	(0,33-2,06)
Har nogensinde prøvet at sniffe	0,20	(0,02-0,94)	0,55	(0,20-1,52)
Trivsel				
Har det godt med deres klassekammerater	1,41	(0,85-2,32)	0,56	(0,29-1,07)
Har nogensinde mobbet	0,65	(0,45-0,93)	0,86	(0,62-1,21)

Overordnet har interventionsgruppen lavere forekomster af unge, der drikker alkohol, ryger, eller som har prøvet hash og andre stoffer end kontrolgruppen, hvilket tyder på en lille effekt af Tackling. Forskellene mellem grupperne er dog små og ingen er statistisk signifikante. Af de interessante og mest markante relative oddsreduktioner kan nævnes, at for andelen, der har prøvet at være fulde, er odds reduceret med 15 % blandt pigerne og 26 % blandt drengene i interventionsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen i 9. klasse. Yderligere ses en reduktion i odds på 39 % for at have drukket over fem genstande ved sidste drikkelejlighed blandt drengene, hvilket ikke ses for pigerne, hvor der derimod ses en reduktion i odds på 27 % for at have drukket alkohol indenfor den sidste uge i interventionsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen. Vedrørende rygning ser interventionsgruppen ligeledes ud til at klare sig bedre. Der ses en 55 % oddsreduktion blandt dagligrygere for pigerne, og en reduktion i odds på 60 % for at ryge mindst en pakke om dagen blandt drengene. Der ses en lille effekt af undervisningsmaterialet Tackling, når der kigges på hash og andre stoffer. Andelen, der har prøvet hash, er blevet reduceret i odds med knap 50 % for interventionsgruppen for både drenge og piger. Generelt drikker og ryger pigerne mindre, og der er færre piger end drenge, der har prøvet de forskellige rusmidler. Der er kun en lille andel, der har prøvet stoffer og prøvet at sniffe, men det er her den mest markante kønsforskel i effekten af interventionen ses. Her ser det ud til, at effekten af Tackling har haft størst virkning på

pigerne, hvor andelen, der har prøvet de forskellige stoffer (hash, stoffer, sniffe), er lavere blandt interventionsgruppen end blandt kontrolgruppen, hvorimod samme tendens ikke opnås for drengene. Der ses dog samtidig nogle modsatrettede tendenser for at have drukket over fem genstande og alder for at begynde at ryge fast blandt pigerne og for antal genstande sidste gang de drak alkohol, har drukket alkohol indenfor den sidste uge og har det godt med klassekammerater blandt drengene, hvor kontrolgruppen har lavere eller samme forekomst som interventionsgruppen.

Ved NNT angives det antal elever, der skal undervises, for at forhindre ét tilfælde af det givne udfald. Den laveste NNT ses for drengene, ved andelen der drak over fem genstande ved sidste drikkelejlighed, hvor NNT er lig otte. Størstedelen af de beregnede NNT ligger over 20, men under 50. De fleste beregnede NNT betyder, at der skal undervises i mere end én skoleklasse, hvis én elev skal undgå det givne udfald.

For alle de udvalgte udfaldsmål er der yderligere beregnet en justeret OR, hvor der er justeret for alder, forældres materielle velstand, etnicitet og familietype. De justerede OR var ikke bemærkelsesværdigt forskellige fra de ujusterede OR (data ikke vist).

Der ses samme tendenser som i Tabel 13, når der analyseres på udfaldsmål i 8. klasse, men der er dog mindre forskelle mellem interventions- og kontrolgruppen end i 9. klasse. Dette er også gældende for nogle af parametrene i analyserne udført på udfaldsmål i 7. klasse, dog ses der flere modsatrettede effekter, hvor interventionsgruppen har højere prævalens i et udfald end kontrolgruppen, og flere parametre, hvor der ikke ses forskelle. I hverken 7. eller 8. klasseundersøgelserne i 2006 eller 2005 ses der signifikante forskelle i prævalenser mellem interventionsgruppen og kontrolgruppen. (Se bilag 1 og 2 for resultater fra 2006 og 2005).

6.3 Effekten af Tackling i kohorten som har høj implementering (completer-analyse)

I dette afsnit præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2007 og hvor der tages højde for implementeringen af materialet. Denne analyse sammenligner højimplementeringsgruppen (N=109), elever der er blevet undervist i minimum 60 % af det ønskede timetal i Tackling, med kontrolgruppen (N=554). Forskelle i prævalenser mellem højimplementerings- og kontrolgruppen for udfaldsmål i 2007 præsenteres i Tabel 15.

Tabel 15: Forskelle i prævalenser mellem højimplementerings- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i 2007 (9. klasse) (angives i procentandele). Det vil sige, at der i interventionsgruppen kun indgår respondenter, hvor der vides, at de har modtaget undervisning i hvert fald i 60 % af materialet. P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper. Der benyttes et signifikansniveau på en p-værdi = 0,05/16 = 0.003

	Piger			Drenge		
	Intervention (N=58)	Kontrol (N=289)	p-værdi	Intervention (N=51)	Kontrol (N=265)	p-værdi
Alkohol						
Alder ved første fuldskab (mean)	14,3	14,1	0,5251	14,0	13,8	0,9566
Har prøvet at være fuld (%)	65,5	68,4	0,6658	72,6	75,7	0,6374
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (%)	7,5	7,9	0,6768	10,8	10,6	0,6005
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	48,3	50,2	0,7920	66,7	68,5	0,8289
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	22,0	46,5	0,0014	45,0	45,5	0,9498
Har drukket alkohol indenfor de sidste 30 dage (%)	67,2	68,7	0,8320	66,7	68,8	0,7618
Rygning						
Alder for at begynde at ryge fast (mean)	14,0	14,0	0,7923	12,4	12,7	0,7842
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	13,9	13,2	0,1223	12,7	13,2	0,4307
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	43,9	50,4	0,3716	49,0	53,9	0,5208
Ryger mindst en pakke om dagen (%)	0,0	1,1	-	2,0	3,6	0,9999
Ryger dagligt (%)	3,5	10,0	0,1956	7,8	8,7	0,8426
Hash og andre stoffer						
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%)	0,0	11,4	-	11,8	20,6	0,1420
Har nogensinde prøvet at tage andre stoffer (%)	0,0	3,6	-	0,0	3,8	-
Har nogensinde prøvet at sniffe (%)	0,0	3,6	-	0,0	3,8	-
Trivsel						
Har det godt med deres klassekammerater (%)	94,8	85,4	0,0547	86,3	94,3	0,0400
Har nogensinde mobbet (%)	12,1	35,2	0,0005	47,1	54,0	0,3640

Overordnet ses de samme tendenser som i intention-to-treat-analysen, hvor der overordnet er lavere forekomst af unge, der drikker, ryger eller har prøvet hash og andre stoffer i interventionsgruppen end i kontrolgruppen. Ingen af prævalenserne i interventionsgruppen er dog signifikant lavere end i kontrolgruppen blandt drengene, mens der for pigerne ses en signifikant forskel ved at have drukket alkohol indenfor den sidste uge og ved mobning. Hvis der sammenholdes med intention-to-treat-analysen, er der et billede af, at forskellene mellem højimplementerings- og kontrolgruppen er lidt større, især for parametrene for hash og trivsel, samt blandt pigerne for alkohol- og rygeparametrene.

Der ses samme tendenser, dog mindre tydelige forskelle mellem højimplementerings- og kontrolgruppen i 7. og 8. klasse i henholdsvis 2006 og i 2005 som i 9. klasse i 2007. I hverken i 2006 eller i 2005 ses nogle signifikante forskelle mellem højimplementerings- og kontrolgruppen. (Se bilag 3 og 4 for resultater fra 2006 og 2005 betinget af implementering).

6.4 Frafaldsanalyse

Der er et mindre frafald blandt kontrolgruppen sammenlignet med interventionsgruppen. Odds ratioen for opfølgning er 1,22 (1,11-1,35), hvor OR angiver sandsynligheden for opfølgning, og hvor interventionsgruppen er referencegruppe. Derfor er det interessant at undersøge, om frafaldet er afhængig af udvalgte faktorer, og om det er forskellige faktorer, der har indflydelse på frafaldet, afhængigt af om man er i interventions- eller kontrolgruppen.

Tabel 16: Odds ratio (OR) for opfølgning for udvalgte parametre ved baseline i 2004. OR angiver den risiko de forskellige parametre har for om man har positiv opfølgingsstatus

	Intervention		Kontrol	
	OR	CI	OR	CI
Piger	1,00	-	0,00	-
Drenge 1,	0,04	(0,9-1,20)	0,97	(0,84-1,12)
Høj materiel velstand	1,00	-	1,00	-
Medium materiel velstand	1,41	(0,90-2,21)	0,95	(0,81-1,13)
Lav materiel velstand	0,95	(0,80-1,12)	0,52	(0,26-1,05)
Bor sammen med begge forældre	1,00	-	1,00	-
Bor med andre	0,90	(0,76-1,07)	1,01	(0,86-1,19)
Er født i Danmark	1,00	-	1,00	-
Er født i andet land end Danmark	0,86	(0,61-1,22)	0,92	(0,66-1,29)
Har ikke drukket en genstand	1,00	-	1,00	-
Har drukket en genstand	1,01	(0,81-1,00)	0,93	(0,74-1,17)
Har ikke prøvet at være fuld	1,00	-	1,00	-
Har prøvet at være fuld	0,72	(0,48-1,07)	1,03	(0,74-1,45)
Har ikke prøvet at ryge	1,00	-	1,00	-
Har prøvet at ryge	0,74	(0,60-0,93)	0,81	(0,66-1,00)
Har ikke prøvet at ryge hash	1,00	-	1,00	-
Har prøvet at ryge hash	1,26	(0,64-2,50)	1,32	(0,81-2,14)
Har det godt med klassekammeraterne	1,00	-	1,00	-
Har det mindre godt med klassekammeraterne	0,79	(0,61-1,02)	0,81	(0,62-1,05)
Har aldrig mobbet andre	1,00	-	1,00	-
Har mobbet andre	0,86	(0,73-1,03)	0,99	(0,84-1,17)

Overordnet ser der ikke ud til at være markante forskelle blandt gruppen, der har positiv opfølgingsstatus, sammenlignet med gruppen, hvor der ikke er opfølgning. Der er færre ved opfølgning i 2007, som ved baseline har prøvet at ryge og som har det mindre godt med deres klassekammerater. Til gengæld er der flere ved opfølgning i 2007 som har prøvet at ryge hash. Tendenserne er ens for både interventions- og kontrolgruppen. Dog er der en forskel i hvem der er opfølgning på vedrørende materiel velstand, men forskellene er ikke signifikante.

6.5 Opsummering af effektevalueringen

På baggrund af ovenstående analyser kan der udledes følgende:

- Interventions- og kontrolgruppen er sammenlignelige ved baseline.
- Der er en tendens til at højimplementeringsgruppen har færre unge, der har debuteret med eller har brugt rusmidler, end kontrolgruppen ved baseline – især for pigerne.
- Overordnet har interventionsgruppen en lavere forekomst af unge, der drikker, ryger og har prøvet hash og andre stoffer end kontrolgruppen, hvilket tyder på en lille effekt af undervisningsmaterialet. Forskellene er dog små og ingen er statistisk signifikante.
- Størstedelen af de beregnede NNT, antallet af elever, der skal undervises for at én elev undgår et udfald, ligger over 20, men under 50.
- Der er et mindre frafald i kontrolgruppen end i interventionsgruppen.
- Frafaldet afhænger overordnet af de samme faktorer i de to grupper.

7 Procesevaluering – implementering

I implementeringsafsnittet præsenteres resultaterne for lærernes faktiske gennemførelse af undervisningsforløbet ud fra de 136 indkomne lærerspørgeskemaer og 21 telefoninterviews. Først præsenteres de forskellige klassers tidsforbrug på Tackling, hvilke afsnit klasserne har gennemført og lærernes brug af øvelser og undervisningsform. Resultaterne er opdelt efter klassetrin. Dernæst fremstilles graden af anden forebyggelsesrelateret undervisning på interventions- og kontrolskolerne herunder skolernes brug af alkohol-, ryge og mobbepolitikker.

7.1 Implementering af Tackling i 7. klasse

Tackling til 7. klasse består af 14 afsnit, hvoraf tre er frivillige. Det vejledende tidsforbrug til undervisningen er i lærervejledningen angivet til at være 22-25 undervisningslektioner. Lærerne har efter endt undervisning svaret på, hvor mange timer de har brugt på de enkelte afsnit af Tackling, og i hvor mange uger de har undervist. Gennemsnitligt har lærerne i 7. klasse undervist i Tackling i en periode på mellem seks og syv uger. 14 ud af de 47 lærere (ca. 30 %), der har angivet hvor mange uger, de har undervist i, svarer, at de har undervist i to uger eller mindre, og at de har valgt at afholde Tackling i en intensiv periode som for eksempel en temauge. Lidt flere lærere, nemlig 21 (ca. 45 %) har valgt at bruge mellem to og otte uger på forløbet, mens de 12 resterende lærere (ca. 25 %) har undervist over en periode på mellem ni og 24 uger.

Hovedparten (mere end 90 %) af lærerne i 7. klasse svarer, at de har anvendt afsnittene om *Identitet, At tage beslutninger, Rygning, Rygning og kroppens reaktioner, Alkohol* og *At tackle utryghed og nervøsitet* (Tabel 17). Der er færrest, henholdsvis 61 % og 69 % af lærerne, som har angivet, at de har anvendt afsnittene om *Vold i medierne* og *At tackle konflikter*. Begge disse afsnit er angivet som supplerende i lærervejledningen. Afsnittet *At tackle sin vrede* er ligeledes et supplerende afsnit, men på trods af dette har 77 % af lærerne valgt at anvende det. Der er altså flere faktorer end lærervejledningen, der spiller ind, når lærerne udvælger afsnit fra Tackling, og lærerne angiver bl.a. tid, hvilke temaer klassen tidligere har arbejdet med og klassens behov som forhold, der har indflydelse på udvælgelsen. Tabel 17 viser, hvilke afsnit lærerne har valgt at gennemføre, og hvor mange lektioner de har brugt på de forskellige afsnit.

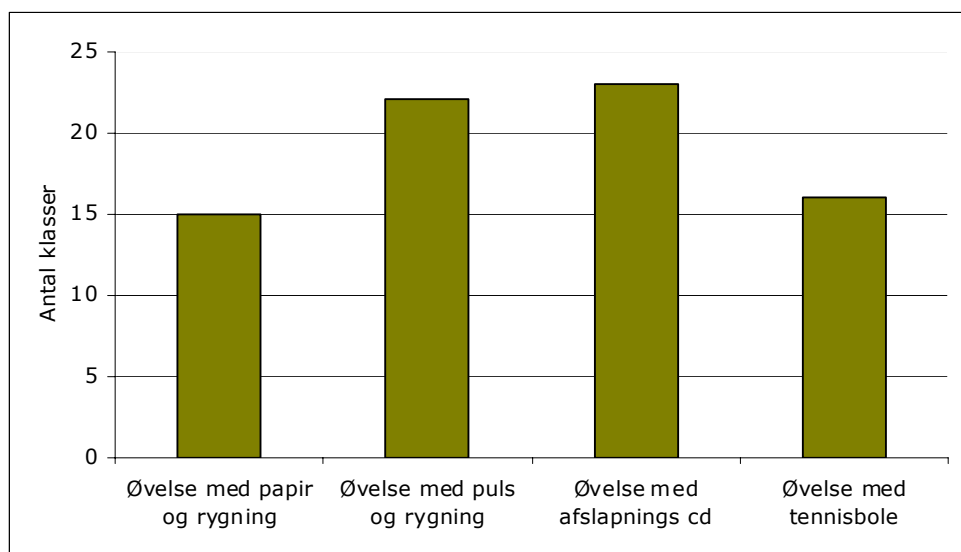
Tabel 17: Antal og andel klasser der har anvendt de forskellige afsnit i Tackling i 7. klasse samt antal gennemførte lektioner (N = 62, uoplyst = 0-7)

Afsnit	Antal lærere der har benyttet afsnittet	Andel anvendt afsnittet (%)	Antal gennemførte lektioner i gennemsnit*
1. Identitet (n = 62)	61	98	2,9
2. At tage beslutninger (n = 62)	62	100	2,5
3. Rygning (n = 62)	60	97	2,4
4. Rygning og kroppens reaktioner (n = 62)	59	95	1,9
5. Alkohol (n = 61)	58	95	2,2
6. Hash (n = 62)	54	87	2,0
7. Reklame (n = 60)	44	73	2,6
8. <i>Vold i medierne</i> (n = 59)	36	61	2,1
9. At tackle utryghed og nervøsitet (n = 60)	55	92	2,3
10. <i>At tackle sin vrede</i> (n = 60)	46	77	1,6
11. God kommunikation (n = 58)	49	85	2,2
12. At komme i kontakt med andre (n = 56)	46	82	2,1
13. At blive sikker på sig selv (n = 56)	42	75	1,9
14. <i>At tackle konflikter</i> (n = 55)	38	69	1,5

* blandt de klasser der har valgt at undervise i afsnittet

Der er en række forskellige øvelser, der knytter sig til Tackling. Hver af de forskellige øvelser er blevet gennemført af mellem 26 % og 42 % af klasserne. Den øvelse der er blevet brugt mest, er øvelsen med afslapnings-cd'en, som 23 lærere har benyttet (Figur 3). Selvom det er den øvelse, flest lærere har benyttet, har over halvdelen af lærerne ikke anvendt cd'en. Det skyldes ifølge lærerne tidsmangel, at de ikke synes, at øvelsen var relevant, eller at de i stedet har brugt deres eget materiale. Den øvelse, der er blevet brugt af færrest, er øvelsen med papir og rygning, hvor en ryger skal puste tobaksrøg ud gennem en hvid serviet eller lignende for at vise tjæreindholdet i tobakken. Øvelsen er blevet fravalgt af flere klasser, dels som følge af at den kolliderer med de pågældende skolars rygepolitik, og dels fordi det har været for besværligt at finde en forsøgsperson. Over to tredjedele af lærerne har desuden fravalgt kommunikationsøvelsen med tennisbolde, og halvdelen af de lærere, der har brugt øvelsen, har ændret den.

Figur 3: Antallet af 7. klasser der har udført de fire forskellige øvelser i Tackling (n=58)

Der hører 24 arbejdsark til Tackling, og der er derfor afsnit med mere end et tilhørende arbejdsark. Hovedparten af lærerne har benyttet sig af arbejdsarkene til de forskellige afsnit. Således har over 85 % af lærerne brugt arbejdsarkene om *Identitet* (92-97 %), *Rygning* (87-94 %), *Rygning og kroppens reaktioner* (89 %), *Alkohol* (92 %), samt *At tackle utryghed og nervøsitet* (87-89 %). Det er også disse afsnit, som flest lærere har valgt at gennemføre. Færrest har benyttet sig af arbejdsarkene om *Reklame* (61-68 %), *Vold i medierne* (52 %) og *At blive sikker på sig selv* (52-63 %).

Til hvert afsnit af Tackling følger et afsnit i lærervejledningen, der blandt andet indeholder en beskrivelse af afsnittets overordnede mål, de mest centrale begreber, vigtige nøgleord til klassediskussionerne samt en introduktion som læreren kan bruge, når stoffet skal introduceres til eleverne. Lærerne er til hvert af de 14 afsnit blevet spurgt, om de har fulgt anvisningerne i lærervejledningen, og det har hovedparten gjort. Således svarer størstedelen af lærerne, at de har fulgt lærervejledningen, mens færre svarer, at de har fulgt den delvist, og næsten ingen svarer, at de slet ikke har fulgt den. Selvom mange lærere har fulgt lærervejledningen, er der stor forskel på hvilke afsnit, lærerne har fulgt. For eksempel har over 80 % af lærerne fulgt lærervejledningens afsnit om *Identitet* (82 %), *At tage beslutninger* (85 %), *Rygning* (86 %), *Hash* (82 %) og *At tackle utryghed og nervøsitet* (82 %), mens færrest har fulgt vejledningen til afsnittet om *Vold* (47 %) og *Reklame* (62 %). Lærervejledningen anbefaler, at eleverne sidder i hesteko eller rundkreds uden borde foran sig. 58 af de 62 lærere i 7. klasse har svaret på, om de har fulgt disse anbefalinger, og 25 af lærerne svarer, at det har de. Således har 43 % af de adspurgte lærere benyttet sig af muligheden for at sidde i hesteko/rundkreds, mens 57 % har gennemført undervisningen uden at sidde i hesteko.

7.2 Implementering af Tackling i 8. klasse

Tackling 2 består af ti afsnit, hvoraf to afsnit er supplerende. I lærervejledningen vurderes tidsforbruget for undervisningen til at være ca. to lektioner per afsnit, hvilket giver 20 lektioner i alt, eller 16 lektioner hvis de frivillige afsnit udelades. Der er 44 lærere, der har svaret på, hvordan de har tilrettelagt undervisningsforløbet for Tackling, og af besvarelserne fremgår det, at flest lærere, nemlig 20 lærere (ca. 46 %), har undervist i Tackling som et samlet forløb. Lærerne i denne gruppe har i gennemsnit undervist i en periode på ti en halv uge med fire uger som den korteste periode og 24 uger som den længste. Elleve lærere (25 %) har valgt at undervise 3-4 timer pr. uge i en periode på mellem en og otte uger. Gennemsnitligt har lærerne i denne gruppe undervist i en periode på lidt under tre uger. De sidste 13 lærere (ca. 30 %) har undervist i 1-2 timer pr. uge i en gennemsnitlig periode på knap syv uger.

Blandt de lærere, der har besvaret alle spørgsmålene til afsnittene i Tackling 2 (79 % af respondenterne), svarer 12 % af lærerne, at de har benyttet alle ti afsnit. Størstedelen af lærerne har brugt mellem seks og ni afsnit, mens 36 % angiver at have anvendt fem eller færre afsnit. Besvarelserne fra 8. klasse viser, at størstedelen af lærerne (mere end 90 %) angiver, at de har anvendt afsnittet om *Tobak, alkohol og stoffer* (Tabel 18). Mindre end 60 % af lærerne svarer, at de har brugt afsnittene *Mediernes påvirkning*, *At tackle gruppepres*, *At komme i kontakt med andre* og *At tackle konflikter*. Afsnittene *At tackle konflikter* og *At tackle sin vrede* er begge supplerende afsnit. Alligevel har 64 % af lærerne valgt at gennemføre afsnittet *At tackle sin vrede*.

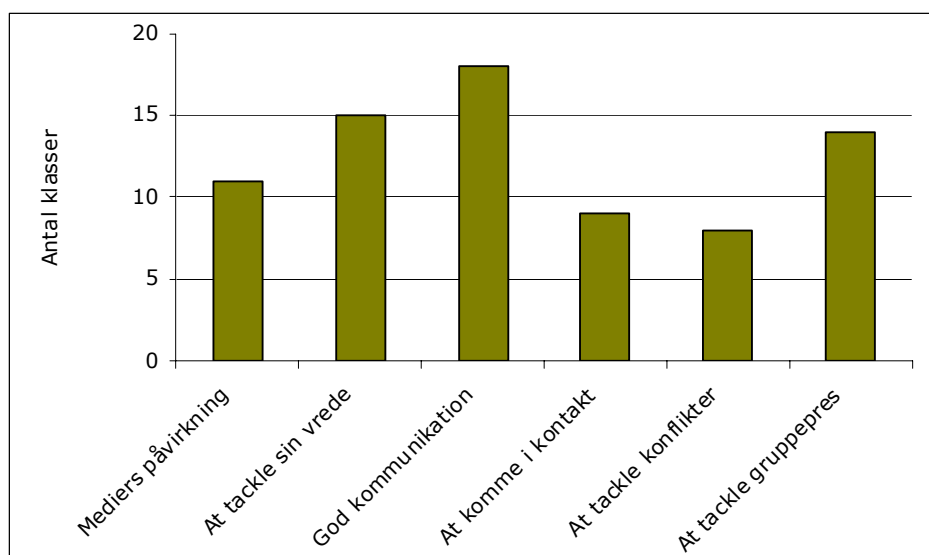
Tabel 18: Antal og andel klasser der har anvendt de forskellige afsnit i Tackling i 8. klasse samt antal gennemførte lektioner (N = 52, uoplyst = 0-5)

Afsnit	Antal lærere der har benyttet afsnittet	Andel anvendt afsnittet (%)	Antal gennemførte lektioner i gennemsnit*
1. Tobak, alkohol og stoffer (n = 52)	48	92 2,	7
2. At tage beslutninger (n = 52)	44	85 2,	0
3. Mediernes påvirkning (n = 51)	27	53 2,	2
4. At tackle utryghed og nervøsitet (n = 51)	41	80 1,	9
5. <i>At tackle vrede</i> (n = 50)	32	64 1,	6
6. God til at kommunikere (n = 50)	35	70 1,	9
7. At komme i kontakt med andre (n = 49)	25	51 1,	8
8. At blive sikker på sig selv (n = 47)	29	62 1,	9
9. <i>At tackle konflikter</i> (n = 48)	25	52 1,	9
10. <i>At tackle gruppepres</i> (n = 48)	24	50 2,	0

* blandt de klasser der har valgt at undervise i afsnittet

Ved seks af de ti afsnit er lærerne blevet spurgt, om de har anvendt de tilhørende øvelser. Figur 4 viser, hvor stor en andel af de 53 8. klasser der svarer, at de har benyttet øvelserne. Flest klasser (18) har gennemført øvelserne om 'God kommunikation', der blandt andet handler om at undgå misforståelser og om at forbedre kommunikationen på skolen, derhjemme og mellem venner. Færrest har brugt øvelserne til afsnittene om 'At tackle konflikter' og 'At tackle gruppepres', her svarer kun otte og ni lærere, at de har benyttet sig af øvelserne. Generelt hænger antallet af lærere, der har benyttet øvelserne sammen med antallet af lærere, der har gennemført afsnittene, således at de afsnit som mange lærere har gennemført, også er de afsnit, hvor flest har brugt øvelserne. Dog ses en enkelt undtagelse ved øvelserne til 'Gruppepres'. Det er det afsnit som færrest lærere har valgt at gennemføre, og alligevel har hver tredje lærer benyttet de tilhørende øvelser.

Figur 4: Antallet af 8. klasser der har anvendt øvelserne til afsnit i Tackling 2 (n=53)

Der er 18 ud af de 50 8. klasselærere, der angiver, at de har benyttet sig af rundkreds eller hestesko i Tacklingundervisningen. I 8. klasse er andelen af klasser, der har valgt at sidde i rundkreds eller hestesko 36 %, hvilket er lidt mindre end andelen i 7. klasse, der var på 43 %.

7.3 Implementering af Tackling i 9. klasse

Tackling 3 består af ni dele, hvoraf de tre er valgfrie. Det samlede undervisningsforløb er i lærervejledningen anbefalet til at være ca. ti lektioner. De fleste af de 16 lærere, der har besvaret lærerspørgeskemaet, har gennemgået undervisningsmaterialet i den foreslåede rækkefølge. Knap halvdelen har undervist i materialet i et sammenhængende forløb, og knap halvdelen har undervist i et par lektioner om ugen.

Tabel 19 viser gennemførte afsnit i Tackling 3. Der tages her udgangspunkt i de fulde spørgeskemabesvarelser (n=16):

Tabel 19: Antal og andel klasser der har anvendt de forskellige afsnit i Tackling 3 for 9. klasse samt antal gennemførte lektioner (N = 16, uoplyst = 0-2)

Afsnit	Antal lærere der har benyttet afsnittet	Andel anvendt afsnittet (%)	Antal gennemførte lektioner i gennemsnit*
1. Tobak, alkohol og stoffer – brug og misbrug	16	100	2,2
2. At tage beslutninger	16	100	1,7
3. <i>Mediernes påvirkning</i> 11		69	1,5
4. At tackle utryghed og nervøsitet	15	94	1,7
5. <i>At tackle sin vrede</i> 12		75	1,5
6. God kommunikation	14	88	1,5
7. At blive sikker på sig selv	14	88	1,6
8. <i>At tackle konflikter</i> 8		57	1,3
9. At tackle gruppepres	9	60	1,9

* blandt de klasser der har valgt at undervise i afsnittet

Ud fra Tabellen ses, at alle lærere har gennemført afsnittene *Tobak, alkohol og stoffer* og *At tage beslutninger*. Størstedelen har gennemført afsnittene *At tackle utryghed og nervøsitet*, *At blive sikker på sig selv* samt afsnittet om *God kommunikation*. Ligesom i 7. og 8. klasse har en relativ høj andel (75 %) af lærerne valgt at gennemføre *At tackle sin vrede*, selvom afsnittet er angivet som supplerende i lærevejledningen. Der er en højere andel blandt 9. klasserne end blandt 8. klasserne, der har valgt at gennemgå afsnittet om 'Mediernes påvirkning', og flere lærere har valgt at køre forløbet integreret med danskundervisningen eller samfundsfag. Der er i gennemsnit brugt mellem 1,3 og 2,2 lektioner på de enkelte afsnit. Seks ud af 16 lærere (38 %) har benyttet sig af hestesko til undervisningen.

Det er ikke alle af de adspurgte lærere, der har brugt Tackling 3, og der er store forskelle mellem den del af lærerne, der har svaret via spørgeskema, og den del, der er blevet interviewet via telefonen. Således har alle i spørgeskemabesvarelserne (100 %) brugt materialet i 9. klasse, mens det kun er 60 % af de telefoninterviewede lærere, som har undervist i materialet i 9. klasse.

7.4 Graden af anden sundhedsrelateret undervisning

Følgende afsnit har til formål at afdække, hvilken forebyggelsesrelateret undervisning, der er blevet gennemført på henholdsvis interventions- og kontrolskolerne, med henblik på at etablere et billede af dels om der er blevet gennemført anden forebyggelsesrelateret undervisning end undervisningen i Tackling på interventionskolerne og dels med henblik på at finde frem til, hvilke aktiviteter der har været på kontrolskolerne gennem projektperioden.

Tabel 20: Opgørelse over antal klasser, der har en forebyggelsesrelateret politik, og hvor mange klasser der har undervist i emnerne alkohol, rygning, hash og mobning

7. klasse	7. klasse		8. klasse		9. klasse	
	Interven- tion	Kontrol	Interven- tion	Kontrol	Interven- tion	Kontrol
Alkoholpolitik (%)	98,7	100,0	-	-	81,8	78,1
Rygepolitik (%)	71,1	89,1	-	-	100,0	100,0
Mobbepolitik (%)	71,1	76,2	-	-	87,0	93,8
Undervisning i alkohol (%)	88,3	66,1	77,8	66,1	60,9	29,0
Undervisning i rygning (%)	83,1	40,3	62,9	40,3	59,1	10,0
Undervisning i hash (%)	80,5	46,8	67,7	46,8	65,2	59,4
Undervisning i mobning (%)	80,0	66,1	-	-	-	-

I 7. klasse har næsten alle klasser, både interventions- og kontrolklasser, en alkoholpolitik. Lidt færre klasser har en ryge- eller mobbepolitik. Desværre er der ikke data om etablering af politikker fra 8. klasse, men i 9. klasse har alle en rygepolitik, og lidt færre klasser har en alkohol- eller mobbepolitik. Generelt ses der ikke store forskelle mellem interventions- og kontrolklasserne.

Generelt er der både i 7., 8. og 9. klasse, en større andel af interventionsklasserne, der er blevet undervist i alkohol, rygning, hash og mobning end i kontrolklasserne. Ved en gennemgang af hvilket materiale, der er anvendt til undervisning af de forskellige emner, ses der for interventionsklasserne i 7. klasse, at det overvejende er undervisningsmaterialet Tackling, der er blevet benyttet. I 8. klasse er andelen der har benyttet Tackling i undervisningen faldende og i 9. klasse er der så få besvarelser til dette spørgsmål, at der ikke kan opgives en klar andel. I kontrolklasserne er der generelt få besvarelser både i 7., 8. og 9. klasse af spørgsmålet vedrørende materialets art, men af de besvarelser der er, er det meget forskellige materialer, som fx forskelligt materiale fra Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen, biologibøger, bøger fra amtslig regi, samt avisartikler og film.

7.5 Opsummering af implementeringen af Tackling

- Størstedelen af lærerne har gennemført de forskellige afsnit i Tackling. Flest lærere har gennemført afsnittene om tobak, alkohol og stoffer samt de to afsnit *At tage beslutninger* og *At tackle utryghed og nervøsiteten*.
- Knap halvdelen af lærerne har benyttet sig af den anbefalede opstilling, hvor eleverne sidder uden borde foran sig.
- Hovedparten af lærerne har anvendt de arbejdsark, der hører til Tackling, mens under halvdelen af lærerne har brugt øvelserne til Tackling.
- Andelen af lærere, der har brugt Tackling 3, er større blandt de lærere, der har besvaret lærerspørgeskemaet end blandt de lærere, der er blevet telefoninterviewet.

8 Procesevalueringen - anvendeligheden i den danske folkeskole

Om Tackling er relevant og egnet til undervisning i den danske folkeskole afhænger af målgruppens opfattelse af programmet. Derfor vil lærernes og elevernes mening om Tackling blive præsenteret i det følgende, hvormed anvendeligheden af Tackling belyses ud fra deres perspektiv. Gennem analyse af interviewene og med illustration fra udvalgte citater, tegnes et billede af målgruppens vurdering, forståelse og opfattelse af undervisningsmaterialet Tackling med udgangspunkt i temaerne:

- Lærernes og elevernes opfattelse af materialet
- Lærernes og elevernes oplevelse af undervisningen
- Lærernes oplevelse af elevernes engagement og elevernes opfattelse af deres udbytte af undervisningen

Programmets relevans og egnethed vil dermed blive belyst ud fra elevernes og lærernes optik. Først fremstilles lærernes opfattelse og dernæst elevernes opfattelse. Til slut præsenteres lærernes og elevernes opfattelse af barriererne for implementeringen og anvendeligheden af Tackling.

8.1 Lærernes opfattelse af Tackling

For at få et indblik i om Tackling er brugbart i den danske folkeskole, er det nødvendigt at se på lærernes vurdering af Tackling. Hvad synes de for eksempel om materialet? Rammer det målgruppen? Og hvordan fungerer undervisningen? Det vil der blive set nærmere på i det følgende, hvor der med udgangspunkt i lærerspørgeskemaer, telefoninterview og lærerinterview vil blive redegjort for lærernes opfattelse af Tackling.

For at få indsigt i lærernes opfattelse af Tacklings anvendelighed fremstilles først resultaterne vedrørende lærernes kommentarer til materialets layout, indhold og lærervejledning, dernæst deres overvejelser omkring undervisningsform og erfaringer med timeafviklingen, og som det tredje deres oplevelse af elevernes deltagelse og engagement i Tackling. Afslutningsvis præsenteres lærernes forslag til forbedringer af materialet.

8.1.1 Lærernes oplevelse af materialets layout og indhold

Et appetitvækkende layout

Overordnet set udtrykker lærerne forskellige holdninger til Tackling, men gennemgangen viser, at der er klar overvægt i de positive kommentarer såsom:

- *"Jeg vil fremover være utrolig ked af at skulle undvære materialet til kommende 7. klasser. Fortsæt med at lave så flot og gennembearbejdet materiale, der holder ikke blot eleverne i hånden, men på bedste vis vejleder læreren"*
- *"Kanon... altså KANON! Har været vild med det"*

- *"Jeg har ikke tidligere mødt et materiale børnene har tændt så meget på som det her. Og jeg synes, jeg har prøvet meget gennem tiden. Jeg tror på, at det er et godt materiale"*

De fleste af de lærere der har svaret på spørgeskemaet mener, at layoutet til Tackling er godt, og at materialet er indbydende. Mange af lærernes kommentarer lyder derfor som nedenstående:

- *"Det er let overskueligt, det er let at forstå, sproget er godt, nemt. Og det virker meget appetitvækkende og det har den gjort fra den første dag. Da de fik den i hånden: ARJHH altså.."*
- *"Det virker som et materiale, der vil tiltale eleverne. Fristende layout og det valgte papir er skrivevenligt (modsat glittet)"*
- *"... passende tekstmængde på siderne afbrudt af fotografier og flot grafik"*
- *"Det er dejligt, at eleverne får 'rigtige' bøger i stedet for de sædvanlige kopier"*

Mange af lærerne er tilfredse med layoutet, men enkelte påpeger, at stregtegningerne i forbindelse med teksten bør fjernes, da de kan være generende for især de læsesvage elever, der skal bruge materialet. Yderligere kommenterer en enkelt, at layoutet mangler noget, der fanger eleverne:

- *"Et lidt kedeligt layout – savner farver samt elementer der 'fanger' de unges opmærksomhed"*

Indholdet sætter fokus på de unge

Indholdet angives af de fleste lærere som relevant og spændende:

- *"Virker gennembearbejdet, overskueligt og spændende. Gode forslag til arbejdsmetoder"*
- *"Børnene siger, at det der har været godt ved det er, at der har været så stor variation mellem lidt skriftligt og meget snak. Og det er helt klart det, der har gjort det så lækkert for dem"*
- *"Jeg synes det er en god ide at koble deres identitetsudvikling sammen med forebyggelse mht. brug af rusmidler"*
- *"Indfaldsvinklen til emnet har været god. Der har været mange gode faktaoplysninger, så det ikke bliver os lærere, der kommer til at 'moralisere'"*
- *"Nogle ting har været kunstige at skulle tage op, da ikke alle kan identificere sig med problemerne"*

På tværs af klassetrinene nævner flere lærere, at materialet har været godt, fordi de unge kan relatere sig til indholdet, og fordi temaerne sætter fokus på de unge. Og det at eleverne selv er i fokus, er ifølge lærernes opfattelse en væsentlig grund til, at eleverne synes godt om Tackling:

- *”Emnerne er velvalgte og bearbejdningen appellerer til eleverne, da det er deres mening, holdning og adfærd, der er i fokus”*
- *”Vi har ikke før nok haft noget, der går så meget på dem selv. Vi har jo læst og forelæst om rygning og narko, og pas nu på, og hold så op, og fingrene væk, og hvad ved jeg. Det har ikke tidligere været deres udspil på samme måde, som det her jo automatisk bliver”*

Generelt mener lærerne i både 7., 8., og 9. klasse, at indholdet er godt og relevant, og at der har været gode diskussioner undervejs. Dog nævner flere af lærerne i 8. og 9. klasse, at både elever og lærere finder materialet for gentagende i forhold til de to foregående år. En lærer kommenterer for eksempel:

- *”Jeg havde forventet nye input, nye problemstillinger, anden arbejdsform. Indholdet er ok i Tackling 1, men det tåler ikke gentagelse uden tilføjelse af nyt stof”*

Øvelser, arbejdsark og elevhæftet

Det generelle billede er, at lærerne er glade for arbejdsarkene, og lærerne giver udtryk for, at eleverne har arbejdet godt med øvelserne og arbejdsarkene, og at det har fungeret, selvom eleverne har været på forskellige niveauer:

- *”De har arbejdet godt i det. Altså er de jo på flere niveauer. Nogle har gjort lidt, og nogle har gjort meget. Nogen har brugt det meget og brugt meget tid på det, og lavet det meget omsorgsfuldt. Så er der nogle drenge, som bare har skrevet stikord, men det betyder jo ikke så meget for dialogen”*

Øvelserne er blevet gennemført af mellem 20 og 50 % af lærerne. For nogle lærere har øvelserne været god afveksling, mens de i andre klasser har fungeret dårligere:

- *”Afslapningen på bånd synes eleverne var tåbelig. Pubertetsbørn er måske ikke så egnede til den slags”*

Mange af lærerne mener, at eleverne har været glade for elevhæftet. I evalueringsskemaet til 7. klasse spørges lærerne videre om, hvorvidt de er af den opfattelse, at eleverne har taget hæftet til sig, som et de vil gemme og benytte fremover. Hertil svarer mange af lærerne, at de mener, eleverne har taget hæftet helt eller delvist til sig, og at de nok gemmer bogen, men at det er usikkert, om de vil anvende den i praksis:

- *”Ja, men jeg er ikke sikker på, om det bliver brugt i det virkelige liv”*
- *”Eleverne har taget bogen til sig og vil formentlig benytte den senere – nogle selvfølgelig mere end andre”*

Flere lærere mener, at Tacklingforløbet har sat tanker i gang hos eleverne, og en lærer fremhæver, at eleverne flere gange er vendt tilbage til TOV-modellen, som har til formål at hjælpe eleverne med at træffe bedre beslutninger:

- *”TOV-modellen har de vendt tilbage til ekstremt mange gange. Også fordi på det tidspunkt hvor vi begyndte på den, der var der nogle af dem, der var ude i nogle meget store kontroverser med deres forældre. Og der kommer de altså og siger: ved du hvad, i går havde jeg de og de problemer, og så gjorde jeg sådan og sådan, og så gennemtænkte jeg konsekvenserne, og så valgte jeg sådan og sådan. Jeg tror det er en ti-elleve gange, at de er kommet uopfordret. Den TOV-model er altså gået klart ind – og de bruger den”*

Passer indholdet i Tackling til målgruppen?

Der er delte meninger blandt lærerne, om hvorvidt Tackling passer til målgruppen, men størstedelen af lærerne giver udtryk for, at materialet passer godt til 7. og 8. klassetrin:

- *”Det har været en STOR fornøjelse at arbejde med materialet, og det har passet perfekt til 7. årgang. Vi glæder os til næste bog”*
- *”Stor forskel i elevernes måde at reflektere på omkring de enkelte temaer. Men generelt rammer bogen målgruppen godt”*
- *”7. klasse er et passende tidspunkt at tage disse emner op. Da eleverne er meget forskellige, vil det være uheldigt at bruge tid på det tidligere, hvor det slet ikke er relevant for mange af dem. Enkelte vil muligvis kunne have glæde af undervisning af den karakter allerede i 5., men altså ikke flertallet. Derimod kan det være en god ide at begynde at arbejde med forældrene (fx vha. dilemmaspil) allerede i sjette klasse, inden man tager fat på emnet med eleverne”*

Andre lærere mener, at materialet er for svært for eleverne:

- *”En god ide på et egnet klassetrin. Men mine elever skulle hjælpes med næsten alt. Sproget var lidt for svært”*
- *”Mine elever er umodne og lytter mest”*

En tredje gruppe lærere udtrykker derimod, at materialet undervurderer, hvor modne eleverne er, at selvstændige elever opfatter materialet som banalt, og at Tackling godt kunne placeres tidligere i skoleforløbet:

- *”De selvstændige, bevidste og populære elever udtrykker på skift, at de ikke forstår, at det skulle være så svært at tackle... De synes, der er mange gentagelser”*
- *”Det undervurderer eleverne. De er mere modne og selvtænkende end opgaverne lægger op til”*
- *”Skal emnerne have ’magt’ som ’agt’, er det måske tidligere i skoleforløbet, at det skal ind under huden på eleverne. Det er jo væsentlige emner, som fortjener den tid, som skal til”*

Samlet set afspejler lærernes kommentarer, at der er forskel på deres mening om niveauet for Tackling. Således mener nogle lærere, at materialet passer perfekt til målgruppen, mens andre mener, at undervisningen enten skal placeres på et tidligere eller senere klassetrin. Kommentarerne illustrerer yderligere, at elevernes modenhed og erfaring med at gå til fest og lignende har betydning for, om lærernes synes, at Tackling passer til målgruppen. På den baggrund kan det være svært at udlede noget generelt om lærernes opfattelse af niveauet for Tackling, selvom der som nævnt er flest kommentarerne fra lærere, der synes, at niveauet for undervisningsmaterialet er passende.

Lærervejledningen er god – men omfattende

Der blev i evalueringsskemaet spurgt ind til lærernes mening om lærervejledningen til Tackling, og her er der delte meninger. Flere lærere roser vejledningen, fordi den er omfangsrig og fordi den giver en masse ideer til undervisningen. Mange lærere kommenterer yderligere, at de finder den inspirerende og let at gå til:

- *”Helt uundværlig. Specielt til emner af denne kaliber”*
- *”At der er foreslået en decideret undervisningsform gør stoffet let tilgængeligt”*
- *”Tiltalende materiale. Det virker betryggende, at lærervejledningen hele tiden er på forkant og har gennemtænkt eksempler til lærebrug og forslag til lærerbrainstorm...”*
- *”Materialet er godt opbygget – vejledningen giver mange gode vinkler til undervisningen. Faktisk er der mere stof i vejledningen end i elevbogen”*
- *”God og grundig vejledning som kan guide selv vikarer på rette spor”*

Selvom de mange kommentarer tegner et positivt billede af lærernes opfattelse af lærervejledningen, er der også en del af lærerne, som synes, at lærervejledningen er for detaljeret og styrende, hvilket afspejler sig i følgende kommentarer:

- *”For detaljeret. Jeg har aldrig tidligere brugt en lærervejledning i samme omfang”*
- *”Den har nok været for styrende, idet jeg gerne ville gøre det hele, og det har krævet meget mere tid end foreslået, og egentlig også mere end der har været plads til”*
- *”Har ikke fulgt den slavisk, for udpenslet, barnlig, bærer præg af oversat fra amerikansk”*
- *”Lærervejledningen synes ret styrende, hvilket kan blive svært at følge, da materialet lægger op til samtale og diskussion ud fra elevernes egne erfaringer”*

Et par lærere vurderer, at ideerne vil være brugbare til nye lærere, men ikke til dem der har været i faget i mange år. En lærer forklarer, at hendes mening om lærervejledningen nok er påvirket af, hendes mange års undervisningserfaring:

- *”Jeg synes, det er alt for detaljeret, men det er måske fordi jeg er så gammel. Altså det kan jeg jo godt. Hvis man stod som helt ny og skulle bruge det, så kunne det være godt nok, men jeg vil aldrig bruge materialet igen altså, det kunne jeg ikke tænke mig”*

En del lærere har fundet lærevejledningen for styrende, hvilket har medført, at de har prioriteret i de forslag, der gives i lærervejledningen. Nogle lærere skriver således, at de har plukket i materialet, eller at de har anvendt lærervejledningen som inspirationskilde til undervisningen og inddraget andre materialer for at kunne sammensætte deres eget forløb.

I 9. klasse har nogle lærere svaret på, hvad de synes om lærervejledningen via spørgeskemaer, mens andre har svaret via telefoninterviewet, og der er meningsforskelle, når de to grupper sammenholdes. Ifølge spørgeskemabesvarelsene synes to tredjedele af 9. klasselærerne (12 lærere), at lærervejledningen er god og inspirerende, et par lærere finder den for omfangsrig og udpenslet, mens kun en enkelt lærer er utilfreds med den. Den generelle holdning til lærervejledningen blandt de adspurgte i telefoninterviewene er mere blandet, og der er flere negative kommentarer. Her synes kun halvdelen af 9. klasselærerne, at lærervejledningen er god, mens en fjerdedel af lærerne er utilfredse, og mener den er for udpenslet, moraliserende eller for amerikaniseret. Overordnet set er der altså flere af lærerne i spørgeskemabesvarelsene, der mener at lærervejledningen er god, mens flere af de telefoninterviewede lærere giver udtryk for, at de er utilfredse med lærervejledningen.

8.1.2 Lærernes oplevelse af undervisningen

Tidsperspektivet

I implementeringsafsnittet blev der vist, at lærerne ikke har undervist i Tackling i det samme antal uger. Således har nogle lærere undervist i Tackling i en enkelt temauge, mens andre har undervist i materialet over en længere periode som for eksempel 24 uger. Et par af de lærere, der har undervist i Tackling som et samlet og intensivt forløb, giver udtryk for, at de ikke mener, at dette er en god ide, da undervisningen let bliver for ensformig. De anbefaler i stedet, at man arbejder med materialet i længere tid:

- *”Det er ikke tilrådeligt at lægge al undervisningen i materialet inden for en sammenhængende periode – fx en uge, da eleverne mister interessen, hvis man går frem efter hæftet. Undervisningen bliver triviel, da der lægges op til samme arbejdsform hele vejen igennem”*

I forhold til Tacklings omfang er der mange lærere i både 7., 8. og 9. klasse, som mener, at materialet er for omfattende til at kunne gennemføres på den anbefalede tid:

- *”Den foreslåede undervisningsform og forløbets indhold ser godt ud, men det bliver vanskeligt at nå på de foreslåede antal lektioner”*

- *”De vejledende angivelser over tidsforbruget skal kun være vejledende i det materialet lægger op til mange diskussioner, og disse tager MEGET længere tid end angivet”*
- *”Det tager laaang tid – længere end jeg troede. Ungerne vil gerne snakke/spørge/lytte, og dette har jeg prioriteret frem for at drøne hæftet igennem”*

Der er forskel på, hvor mange timer lærerne bruger på de enkelte afsnit i Tackling (se afsnit om 'Implementering'). Ifølge lærerne afhænger deres tidsforbrug på de forskellige afsnit blandt andet af, hvor godt de synes afsnittene fungerer, og hvad de synes deres klasse har af behov. For eksempel fortæller en lærer, at hun oplevede, at hendes klasse virkede mindre engageret i afsnittet om rygning, og da hun spurgte dem hvorfor, gav eleverne udtryk for, at de havde fået nok af emnet, og ikke gad at høre mere om det. Læreren valgte derfor at droppe sidste del af afsnittet om *Rygning*, som hun fortæller her:

- *”Det har pint mig noget, at med nogle af emnerne.. eller det har pirret mig lidt hvorfor, de ikke gad ”kroge” på, som de har gjort med det andet. Og der spurgte jeg til rygning, og der svarede de, at 'vi ved meget om emnet, og vi gider faktisk ikke høre mere om det. Du snakker om det, lærerne snakker om det, forældrene snakker om det. I snakker alle sammen om det, og det gider vi sådan set ikke mere'. Altså de er også blevet stopfodret, fordi vi har haft nogle meget nysgerrige elever... så de er blevet sådan 'ADR' de er blevet lidt overindlært”*

Hestesko eller rundkreds?

Flere lærere giver udtryk for, at de har vekslet mellem bordopstillinger, således at eleverne nogen gange har siddet normalt og andre gange har siddet i enten hestesko eller rundkreds uden borde foran sig. For eksempel har en lærer brugt rundkreds ved fælles oplæg og diskussioner i plenum, mens eleverne har siddet anderledes, når de har arbejdet i mindre grupper eller individuelt. Nogle har været glade for at sidde uden borde foran sig, og de beskriver, hvordan det har givet en anden form for åbenhed og fortrolighed i klassen:

- *”Og det fungerer altså kun - eller det fungerer bedst, når vi står i rundkreds”*
- *”De har nu vænnet sig til at se hinanden i øjnene, når de siger tingene. Så i vores gruppe kan det ikke køre, hvis ikke vi rykker det rundt. Det er meget enkelt”*

Som beskrevet i implementeringsafsnittet har knap halvdelen af lærerne brugt den anbefalede undervisningsopstilling med rundkreds og hestesko, men størstedelen af lærerne har altså stadig valgt at undervise ud fra en traditionel bordopstilling, hvor bordene står foran eleverne. En lærer kommenterer, at hun har undladt at bruge den anbefalede undervisningsopstilling, fordi hun mener, at det især er pigerne, der synes om den slags, mens drengene står af på det. Andre har fravalgt at flytte rundt på bordene for at spare tid, fordi eleverne ikke gad at sidde anderledes, eller fordi læreren har vurderet, at eleverne har haft brug for en form for afstand i undervisningen;

- *”Eleverne ville ikke acceptere altid at sidde i rundkreds/hestesko”*
- *”Og der er nogle af børnene, de har brug for lidt afstand. Og der har vi altså haft brug for bordet”*
- *”... det giver en stærkere kontakt, hvis de er væk, men det er bare ikke alle børn der kan klare den stærke kontakt. Og så kan de klare kontakten, hvis de har bordet imellem”*

Lærerne giver udtryk for, at de oftest ikke selv har opstillet regler, udover dem der er foreslået i lærervejledningen. Nogle lærere mener, at reglerne har været gode, og at de har medvirket til at skabe seriøsitet omkring undervisningen. En lærer fortæller her om hendes oplevelser med at bruge reglerne:

- *”Jeg synes, at det har været altafgørende. Det har været altafgørende for succesen, også fordi det højner respekten lidt om materialet fra børnenes side: Okay vi laver nogle aftaler nu, de aftaler er vi afhængige af, for at få det her til at køre bedst muligt. Det har været meget vigtigt”*

Det virker amerikaniseret

Flere lærere nævner, at undervisningsformen ikke passer til den danske folkeskole, da de mener, at materialet virker for naivt, og at undervisningen er for styrende:

- *”Den foreslåede undervisningsform harmonerer meget dårligt med den måde undervisningen i den danske folkeskole foregår på. Systemet i bogen styrer alt for meget, og der er ikke plads til spontanitet. Samtidig er der for mange faste holdninger”*
- *”Jeg synes, at det på en eller anden måde er naivt... det er så selvfølgelig og de spørgsmål, som eleverne skal svare på, det er også så selvfølgelig, så jeg synes man skal tag sig vældig meget i nakken for at få det til at være noget, og det er så ens, så ens”*
- *”Jeg ved ikke, om de amerikanske unge mennesker er mere naive end vores er, fordi det er ligesom om, i det de spørger om, der er det fuldstændig klart. Det er tænkt igennem – jeg ved ikke, om vi er mere modne, om vi er mere vant til at sige, hvad vi mener, argumentere, og om de amerikanske unge måske mere sidder og tager imod”*
- *”Det vader rundt i eksempler som at skulle vente med at drikke til man er 16 år: det er ikke tilegnet de forhold, vi har i Danmark og Europa”*

8.1.3 Lærernes oplevelse af elevernes engagement

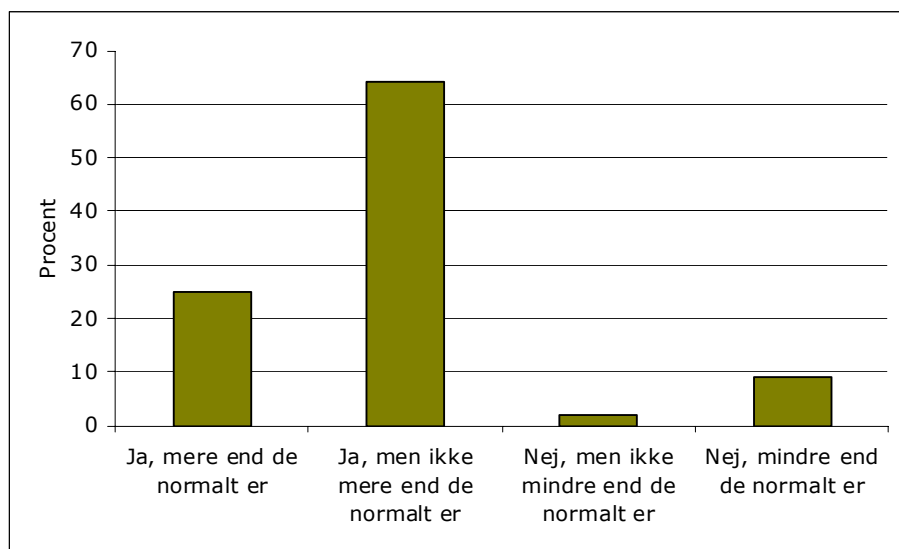
På både 7., 8. og 9. klassetrin vurderer lærerne generelt, at der har været god arbejdsro, og at eleverne har været engagerede. Som tidligere nævnt mener flere lærere, at elevernes engagement blandt andet opstår, fordi eleverne kan genkende dem selv og deres kammerater i de problemer, der bliver behandlet i undervisningsmaterialet. Enkelte lærere beskriver, at de har oplevet, at eleverne har haft et utrolig stort engagement. Sådan siger en lærer det:

- *”... det er noget helt, helt andet. Men jeg har også givet dem lov til at tage udgangspunkt i dem selv ikke. Det har jeg gjort. Jamen det er ekstremt me-*

get anderledes, og det er et anderledes engagement i en sådan grad, at forældrene har ringet ind om aftenen og sagt, hvad har du dog gjort ved dem? De kæfter op, når de kommer hjem, og familierne diskuterer ved middagsbordene. Og der var faktisk et forældremøde, hvor vi også havde nogle problemer, hvor forældrene fnisende sagde: 'vi kunne prøve med TOV-metoden'”

Lærerne i 7. klasse er som de eneste i spørgeskemaet specifikt blevet bedt om at sammenholde elevernes engagement i Tacklingundervisningen med deres interesse i de andre fag. Af de 56 lærere i 7. klasse, som har besvaret spørgsmålet om elevernes engagement, svarer 14 lærere (25 %), at eleverne har været mere engagerede end normalt, mens hovedparten af lærerne (64 %) mener, at eleverne har været engagerede, men ikke mere end normalt. Fem lærere (9 %) svarer, at eleverne har været mindre engagerede end normalt.

Figur 5: Elevernes engagement i undervisningsforløbet for 7. klasse

Elevernes engagement i 9. klasse beskrives mere forskelligt af lærerne. Flere skriver, at de har oplevet, at elevernes engagement og interesse i Tackling er størst i de første år, hvorefter det falder på grund af gentagelserne fra de andre års undervisning:

- *” I år er det svært at engagere eleverne i det - Det har vi prøvet, Det kan vi godt”*
- *”Engagementet var generelt lavere denne gang, dels fordi klassen er meget harmonisk uden problemer med trivsel og misbrug, dels fordi der ikke var noget nyt under solen”*

Der er dog også en lærer, der giver udtryk for, at hun har oplevet, at eleverne har haft et større engagement i Tackling på de sidste klassetrin, fordi de er blevet mere modne. En anden udtrykker, at interessen er vokset, fordi de i 8. klasse har været mere selektive i, hvad der er blevet gennemgået:

- *"Relevant stof for aldersgruppen – noget af stoffet virker bedre i år (8. klasse), fordi de beskrevne situationer er mere nærværende for eleverne. De er nu i gang med at feste, og de har mødt folk der... eller de har selv prøvet..."*
- *"Eleverne var meget mere 'med på den' i år, nok fordi vi valgte mere fra og til i opgaverne og anvendelsen end sidste år. I år sagde de: Skal vi ikke tage Tackling? Sidste år: Vi gider ikke mere!"*

Lærerne på 7. klassetrin er blevet bedt om at svare på, hvilke afsnit der har interesseret eleverne mest, og gennemgangen af besvarelserne peger på, at der er stor variation i hvilke emner, eleverne har været mest engagerede i:

- *"Afsnittene om identitet, alkohol, rygning og hash har været mest nærværende og konkrete for dem"*
- *"Eleverne synes, at afsnittet om hash var uvedkommende for dem"*
- *"De første afsnit om identitet og i det hele taget om dem selv fængede meget. Røg og alkohol var kendt i forvejen. Konfliktløsning og at komme i kontakt faldt til jorden og blev 'fortænkt', da klassen ikke har problemerne inde på livet"*
- *"De var mindre engagerede i de områder, der ikke tager udgangspunkt i dem selv"*

Generelt skriver mange af lærerne i 7. klasse, at deres elever har været særligt engagerede i et eller flere af emnerne om rygning, alkohol og illegale stoffer, men mange lærere peger også på, at andre temaer har fanget elevernes interesse. At der er forskel på, hvad lærerne vurderer, har interesseret eleverne ses blandt andet på deres forskellige opfattelse af afsnittet om hash. Her mener seks lærere, at eleverne har været mest interesserede i netop dette afsnit, mens fire lærere modsat skriver, at afsnittet om hash var det, der engagerede eleverne mindst. Alle fire lærere begrundede elevernes manglende interesse med, at emnet var uvedkommende for dem. Det er derfor ikke muligt at pege på specifikke emner, hvor der entydigt har været et særlig stort eller særlig lille engagement. Dog nævnes afsnittet om *At komme i kontakt* af flere lærere som et af de afsnit, der har interesseret eleverne mindst.

Særlige grupper

På alle klassetrin spørges lærerne til, hvorvidt der er særlige grupper af elever, der har været mere eller mindre engagerede i undervisningen. Hertil svarer nogle lærere, at eleverne ikke har været mere engagerede end vanligt, og at de elever der almindeligvis er 'svage', også er det i forbindelse med undervisningen i Tackling:

- *"Jeg oplevede ikke, at enkelte elever var anderledes end til dagligt"*
- *"Svage elever har intet sagt i gruppen, men det er som det plejer at være"*

Andre giver udtryk for, at flere af de 'svage' elever deltager aktivt i timerne med Tackling, og flere lærerne oplever, at de stille elever får noget ud af samtalerne. Dette skyldes ifølge lærerne, at materialet lægger op til diskussioner, hvor alle kan deltage på lige fod:

- *"Selv læsesvage elever har været rigtig meget med"*
- *"Flere af de lidt tilbageholdende elever fortæller, at de har lært noget nyt, og at de tænker videre på problemstillingerne"*
- *"... de i hverdagen ringest engagerede elever bliver væsentligt mere engagerede på den her måde. Der gør de. Det taler til eleverne på alle niveauer, også dem der har svært ved det boglige. Og det er jo fordi, man ikke behøver lave så meget skriftligt fx. Man kan godt være med, og ens meninger er gode nok ved det talte ord"*

Flere lærere giver udtryk for, at de mindre modne elever har fået mere ud af undervisningen senere hen, mens de mere modne elever synes, at stoffet er for gentagende i 9. klasse:

- *"De toneangivende oplever stoffet som en gentagelse, hvilket hindrer andre elever i en frugtbar debat. De usikre og tilbageholdende elever har været optaget af stoffet"*
- *"De mindst modne har været mest aktive. De meget modne synes spørgsmål og øvelser er banale"*

Yderligere pointerer et par lærere, at der er kønsforskelle i elevernes engagement, og hvor en lærer oplever, at pigerne er de mest snakkende, oplever en anden lærer modsat, at drengene er meget mundtligt deltagende, mens pigerne er mere til at sidde og arbejde med de individuelle arbejdsark. En enkelt lærer skriver, at de tosprogede elever har haft sværere ved at forstå relevansen af at blive undervist i sociale kompetencer. Overordnet giver lærerne altså ikke noget enstemmigt svar på, om bestemte elevgrupper har været mere engagerede end andre, men flere lærere peger på, at de svage elever har været mere engagerede end normalt

8.1.4 Forslag til forbedringer

Lærerne er ikke direkte blevet opfordret til at komme med forslag til forbedringer af Tackling i spørgeskemaet, men mange kommer alligevel med deres bud på mulige ændringer. For eksempel forslår de, at man i højere grad inddrager elevernes netværk og omgivelser i forløbet, at man laver en større bredde i opgaverne, så der kommer mere afveksling og variation i materialet, og at man integrerer undervisningen med udefrakommende besøg og dvd:

- *"I det hele taget tror jeg, at det er vigtigt at få Tackling ud af klasselokalet også. Mere info til forældre, orientering til andre lærere og fritidshjemspersonalet, som så igen kan referere til teknikker eller viden fra programmet"*
- *"Det ville være ønskeligt med lidt mere varierede opgaver. En opgave som den på side 30-31 i elevhæftet blev modtaget godt, da den var 'anderledes' (8. klasse)"*

- *”Visuelt materiale kunne være en god opfølgning. Ligesom besøg af unge/voksne som har eksemplariske eksempler på, hvor godt/galt det kan gå”*

Desuden foreslår en lærer, at man arbejder sammen med flere organisationer, så man får et samlet materiale, der så at sige indeholder det hele, og som både benytter sig af bøger, foldere og dvd. Yderligere anbefaler to lærere, at der skabes sammenhæng til seksualundervisning, da de mener, der mangler materialer på dette område og samtidig oplever, at alkohol og sex hænger sammen for eleverne. En anden lærer fremhæver, at materialet bør integreres bedre i skolens hverdag og foreslår, at det kan gøres ved at præsentere lærerne for materialet tidligt og sørge for, at det bliver lagt ind i årsplanen. Desuden foreslår flere lærere, at materialet gøres ’mindre moraliserende’, at det tilpasses bedre til de danske skoleforhold med aktive læringsmetoder, og at Tackling i højere grad tager højde for den danske ungdomskultur, hvor de danske unge ifølge lærernes opfattelse er mere modne og drikker tidligere. I forlængelse af dette foreslår en lærer, at der medtages mere stof i elevmaterialet:

- *”Der er alt for meget stof i lærervejledningen. En del af oplysningerne skulle efter min mening have været medtaget i elevmaterialet. I det øjeblik læreren skal formidle stoffet (uden hjælp fra elevernes materiale) bliver undervisningen alt for styrende og svarer ikke til moderne opfattelse af læring. På en måde virker materialet meget amerikansk. Der er meget få oplysninger i materialet, som eleverne kan arbejde med”*

8.1.5 Opsummering af lærernes perspektiv på Tackling

Samlet set er variationen i lærernes mening om *Tackling*, *Tackling 2* og *Tackling 3* stor, men der synes, som det har fremgået af ovenstående, at være tendens til en række gennemgående meninger hos lærerne. De er opsummeret i nedenstående.

Lærernes oplevelse af materialets layout og indhold

- Mange lærere mener, at materialet har et indbydende layout og et relevant indhold.
- Der er forskel på lærernes mening om niveauet for Tackling. Om de finder det passende eller ej afhænger blandt andet af, klassens modenhed og erfaring med fester og lignende.
- Mange lærere mener, at lærervejledningen er god men omfattende. Der er lærere, som synes, at det er en styrke, at den er omfattende, og lærere der synes, det er problematisk.
- Flere lærere mener, at eleverne er glade for elevhæftet og arbejdsarkene.
- Mange lærere vurderer, at eleverne har taget bogen til sig, men at det er usikkert, om de vil anvende den fremover.

Lærernes oplevelse af undervisningen og elevernes engagement

- Flere lærere anbefaler, at man arbejder med Tackling over en længere periode, da forløbet kan blive for ensformigt, hvis det afvikles over en enkelt temauge.
- Flere lærere påpeger, at undervisningsformen er for styrende, og derfor passer dårligt til den danske folkeskole samt at lærervejledningen virker amerikaniseret.
- Lærerne angiver, at materialet generelt er mere tidskrævende, end det er angivet.
- Mange af lærerne skriver, at klassens engagement enten har været som vanligt, eller at eleverne har været mere aktive og engagerede end normalt.
- Der er variation i, hvilke emner lærerne mener 7. klasserne har været mest interesserede i.
- En del lærere angiver, at flere end normalt af de svage og stille elever er engagerede i undervisningen
- Elevernes engagement er størst de første år.
- Lærerne foreslår en række forbedringsmuligheder for materialet, heriblandt nævnes inddragelse af elevernes netværk i undervisningen, større variation i materialet, bedre tilpasning til danske forhold, brug af dvd, samarbejde på tværs af organisationer, sammenhæng til seksualundervisning og brug af mere aktive læringsmetoder

8.2 Elevernes opfattelse af Tackling

De 14 fokusgruppeinterviews giver på mange områder et indtryk af, at de unge har et meget forskelligt syn på Tackling, og kommentarerne i interviewene spænder lige fra udtalelser som: *"Der har endnu ikke været noget kedeligt"* og *"Jeg synes ikke, der er noget dårligt ved det"* til *"Jeg synes, at den virker ualmindelig uinteressant"*. På samme måde som der findes forskelle i elevernes umiddelbare indtryk af Tackling, er der også forskel på deres opfattelse af layout, undervisningsform, koncentrationsniveau og udbyttet af undervisningen mm. Men selvom eleverne har hver deres syn på Tackling, illustrerer interviewene også, at eleverne på flere områder er enige i deres vurdering af materialet. Fx er eleverne i 9. klasse stort set enige om, at undervisningsmaterialet ikke kan bruges på dette klassetrin, ligesom mange elever er enige om, at materialet på visse områder bliver for ensformigt. Disse aspekter vil blive uddybet i det følgende.

8.2.1 Elevernes oplevelse af materialet (layout, emner og sprog)

Materialets layout

Eleverne har flere forskellige reaktioner på spørgsmålet "hvad tænkte I første gang I så elevhæftet til Tackling?". Generelt synes de fleste af eleverne at Tacklingmaterialet så okay ud - dog uden at være rigtig fangende. Enkelte elever synes, at det så kedeligt ud:

- *"Jeg tænkte sådan først, at ej mand nu blev det bare kedeligt, nu skal vi til at snakke om sundhed, og det gider jeg bare ikke, men da vi så kom sådan i*

gang med det, og fik den første snak i klassen, så var det ret sjovt". (Pige, 7. klasse)

- "Men hellere at man får sådan en bog der, end hvis ens forældre begynder at prædike om det" (Dreng, 8. klasse)
- "Det var ikke sådan, så vi sad og buhede, da vi fik den... Der var ikke sådan høj stemning, og det var heller ikke nedtur at få den" (Dreng, 9. klasse)
- "Det er nok sådan lidt, ej skal vi det igen, det er ikke sådan: juhu Tackling det er sjovt" (Pige, 7. klasse)
- "Jeg synes, det ser enormt kedeligt ud, når man åbner den" (Pige, 9. klasse)

Tacklinghæfterne har billedillustrationer af unge både på forsiden og inden i. Det er der positive meninger om fra flere af eleverne:

- "Det er nogle gode billeder, nogle rigtig gode billeder" (Dreng, 7. klasse)
- "... jeg synes også, at det er godt, at det er billeder af unge" (Pige, 9. klasse)
- "Det ser jo spændende ud, for der er billeder af nogle fra ens egen aldersgruppe. Det er lidt bedre end et billede af en blomst. (Dreng, 8. klasse)

Materialets emner – Det handler jo om vores liv

Det er tydeligt, at mange af de unge synes, at emnerne i Tackling er gode og at afvekslingen fra den normale undervisning og det, at der bliver sat fokus på dem selv, gør materialet mere interessant:

- "Jeg troede faktisk ikke, det ville være godt, men da jeg så fik kigget i det, og vi hørte lidt om, hvad det var det handlede om, så synes jeg det blev mere og mere spændende. Så jeg synes faktisk, at det er meget spændende" (Dreng, 7. klasse)
- "Det hele handler jo om vores liv" (Dreng 7. klasse)
- "Det er jo bøger, der er lavet om os. Det er federe, end hvis det bare var normal undervisning" (Dreng, 9. klasse)
- "Normal undervisning der snakker vi om bøger og litteratur, og de der ting. Men så i det her er det alkohol og stoffer, vi snakker om, og vores hverdag – en helt anden ting. Det gør det lidt mere spændende" (Dreng, 9. klasse).

Der er forskel på hvilke emner, eleverne fremhæver som de bedste. Det stemmer overens med lærernes opfattelse af elevernes engagement, der viste, at elevernes engagement ikke nødvendigvis knyttede sig til bestemte afsnit (jf. 'Lærernes oplevelse af elevernes engagement'). Således er nogen elever glædest for emnerne om kommunikation, identitet, at tage beslutninger og lignende mens andre af eleverne eksempelvis fremhæver afsnittene om alkohol og rygning, som de mest interessante:

- *"Jeg er rigtig glad for de emner, de tog op med alkohol og rygning, det får man jo altid at vide i vores alder, nu skal I lade være med det, og nu skal I lade være med det. Men når de blander det med, hvad der sådan kan ske en i virkeligheden, så kunne jeg da aldrig drømme om at tænde en cigaret, det er fordi, de har sagt det på en måde... Normalt får man bare at vide, at man skal holde sig fra det. Her er der mange gode argumenter for, at man skal holde sig fra det".* (Pige, 7. klasse)

Det er dog ikke alle de unge, der mener at Tackling er godt, selvom det kommer ind på forskellige ungdomsemner:

- *"Det kommer ind på de fleste af sådan nogle ungdomsemner, men hvor spændende det er, det ved jeg sgu ikke helt"* (Dreng, 8. klasse).

I tråd med denne kommentar fremhæver flere af eleverne, at øvelserne i Tackling ligner hinanden meget, og at en oplagt forbedring derfor ville være at gøre materialet mindre ensartet:

- *"Der var meget læsestof, og efter lidt tid så øvelsesspørgsmålene. De er meget det samme"* (Pige, 7. klasse)
- *"Altså det er næsten ligesom at åbne den samme bog som sidste år"* (Pige, 9. klasse)
- *"De fleste opgaver synes jeg heller ikke lægger op til diskussion. Det er sådan mest, at så skal vi måske læse en tekst, og så skal man tage notater af den, eller man skal udfylde et eller andet. Tre linier hvor man skal skrive næsten det samme hver gang"* (Dreng, 8. klasse)

Generelt er der ikke kønsforskelle i elevernes vurdering og opfattelse af Tackling, og der er både drenge og piger, der synes, at det er rigtig spændende, ligesom der er elever fra begge køn, der finder materialet virkelig kedeligt. Der synes dog at være nogle få kønsforskelle i hvilke emner, der har fanget eleverne. Således er drengene i interviewene generelt mest optagede af faktaemnerne om tobak, alkohol og hash, mens pigerne er mere optagede af afsnittet om identitet, de mere bløde emner om gruppepres, samt af kompetenceemnerne om at kende sig selv og være god til at kommunikere etc. En af 9. klassepigerne kommer selv ind på, at der kan være kønsmæssige forskelle i, hvad der interesserer henholdsvis pigerne og drengene:

- *"Piger synes jo, det er hyggeligt at sidde i en rundkreds og snakke om problemer og sådan noget, det kan godt være at drenge gerne vil gøre noget med deres krop og.."* (Pige 9. klasse)
- *"Måske så er drengene, jeg vil ikke sige, at de er stået af, men de har sværere ved at sige, hvad de føler, og hvad de mener..."* (Pige, 9. klasse)

Ifølge nogle af drengene har de værste ting været de opgaver, hvor de har, skulle sidde og beskrive situationer.

Sproget i materialet

De interviewede elever i 9. klasse er generelt mindre begejstrede for materialet end eleverne i 7. og 8. klasserne. Det hænger ifølge nogen af dem sammen med, at sproget er for naivt, og ikke tager godt nok udgangspunkt i deres alder:

- *"Når der står, det får dig til at se mere 'voksen, sej, cool og lækker ud', det lyder som om, der er nogle voksne, der har siddet og prøvet at være unge..."* (Pige, 9. klasse)
- *"Altså fx her er der noget med at sige nej, så står der hvordan man kan sige nej: 'Nej tak', 'nej', sig 'nej igen' eller 'varier dit nej-svar' eller 'nej jeg er ikke interesseret'. Det er sådan lidt - jeg har et ordforråd..."* (Pige, 9. klasse)
- *"Jeg må ærlig nok indrømme, at noget af det sprog der er i, det er altså lidt gammeldags eller sådan lidt for, et eller andet med at man skal – det står ligesom loven eller sådan noget med alle mulige utydelige ord. Man kunne lige så godt skrive dem almindeligt"* (Dreng 8. klasse)
- *"Cd-eksemplet var dumt: 'din kammerat låner din yndlings cd og smider den væk' – så er vi altså kommet ned i 5. klasse igen"* (Pige, 9. klasse)
- *"Men måske skulle man bare prøve på at udvikle den, så den passer lidt bedre til aldersgruppen på en måde"* (Pige, 9. klasse)
- *"Det lyder lidt som om – hva' så lille 1. klassebarn?"* (Pige, 9. klasse)

I en af interventionsklasserne, hvor en del af undervisningen er blevet fulgt, tog undervisningstimen udgangspunkt i afsnittet 'At komme i kontakt med andre'. Eleverne synes, at bogens eksempler med at tale om vejret eller klokken var for 'gammeldags'. I stedet kom de selv med konkrete forslag, der relaterede sig til deres kommende besøg på Teknisk skole. På den måde kom undervisningsmaterialet i spil, selvom eleverne i første omgang ikke synes, at bogens eksempler var specielt brugbare.

Skræmmekampagner og sociale overdrivelser

Et par af eleverne giver udtryk for, at der er lidt for meget skræmmekampagne involveret i materialet. Her kommer kommentarerne fra tre piger i 8. klasse:

- *"Altså jeg synes, der var lidt for meget vægt – jeg ved godt det handler om det – om stoffer og alkohol og sådan noget. Men nogen gange bliver det blæst op på en eller anden måde, som om at det bare er alle, og der skal være to i hver klasse, som bliver narkoman og sådan noget. Det bliver sådan lidt voldsomt"*
- *"... når man kommer ind i forløbet, så virker det meget skræmmeagtigt med, at det nærmest er alle, som tager stoffer, og det går sådan her (knipses), så er man afhængig. Der er næsten ikke nogen forskel fra at smage det, og så er man lige pludselig afhængig"*

To 9. klassepiger kommer ind på, at de synes, der mangler nuancer i materialet:

- *"Jeg synes måske også på en måde, at det bliver stillet lidt for meget op mod hinanden. Jeg synes, der er stor forskel på at ryge eller drikke og på at tage stoffer... og det står bare som ryge, drikke og tage stoffer. Okay, det er et fedt, og det er bare sådan noget fy, fy, det må du ikke"*
- *"Så bliver man måske sådan lidt aaarrghhh, fordi det alligevel ikke rigtig passer eller? Det kan godt være, at man drikker, men man tager måske ikke stoffer?"*

8.2.2 Elevernes oplevelse af undervisningen

Undervisningsformen

I lærervejledningen til Tackling er der lagt vægt på en række samværsregler, som det foreslås, at klassen indfører ved forløbets start. Det drejer sig blandt andet om følgende punkter:

- alt hvad der diskuteres er fortroligt
- eleverne sidder i rundkreds eller hestesko
- man taler kun én ad gangen
- alle har lov til at deltage uden at blive udsat for kritik

Som det blev beskrevet i implementeringsafsnittet, har mange af eleverne arbejdet efter disse principper, og flere af dem mener, at fx det at sidde i rundkreds har været med til skabe åbenhed under undervisningen. Det udtrykkes blandt andet i kommentarerne fra tre drenge i 7. klasse:

- *"... og at vi har været så åbne overfor hinanden fordi på den måde, når vi bliver sat ud i en firkant og så kan se hinanden, så snakker vi meget bedre med hinanden, og der har været nogen, som virkelig har fortalt noget, som har været hårdt for dem"*
- *"Og der er kommet nogle hemmeligheder frem, som man egentlig havde tænkt, at dem ville man aldrig nogensinde fortælle"*
- *"Og så har vi hjulpet hinanden. Der er nogen, der har grædt og sådan, og så har vi været henne, og så kom der nogle veninder hen og hjalp og sådan. Og man fortalte om, hvordan det gik derhjemme og sådan (...)"*
- *"Det er Tackling, der har gjort, at vi kan snakke meget mere åbent overfor hinanden. Hvor vi kan sige: "det var dejligt, at da jeg kom ind i klassen, at du tog dig sådan af mig", det fik jeg fx at vide. Det synes jeg er rigtig godt, at vi er blevet mere åbne"*

Flere kommentarer i interviewene illustrerer, at eleverne har benyttet timerne med Tackling til at få talt ud om flere forskellige problemer:

- *"Altså det bedste det er at man, at hele klassen de ligesom er med i det her, og det er både små problemer og store problemer, der bliver taget op, og man kan snakke om dem. Og det gør, at det er okay at snakke om problemer og sådan nogle ting"* (Pige, 9. klasse)
- *"Jeg synes det hele var meget sjovt og meget på en måde udfordrende, for jeg har fx ikke skrevet eller sagt min mening før. Jeg har sådan været lidt bange for at sige det helt rigtigt, min mening, for jeg har selv været et mobbe-offer, så jeg var bange for at sige min mening og bange for, at de så gik efter mig igen"* (Pige, 7. klasse)
- *".. der er rimelig mange, der lige kan få snakket ud. Det tror jeg nok, er det bedste. Hvis der er nogen, der har nogle meget store problemer. Børn kan jo ikke gøre så meget i forhold til voksne, det ved vi godt, men vi kan hjælpe hinanden nede i skolen, det synes jeg er rigtig godt. Det er derfor nogen glæder sig til Tackling, hvis de har haft en dårlig oplevelse. Og så er der nogen undervejs i timen, der spørger, hvad der er sket, og så får man snakket ud om det. Kommer med nogle muligheder og måske en løsning. Det er rigtig godt. Og de metoder, til rygning, hash og alkohol, det synes jeg er virkelig godt, at det står i bogen, det må der næsten gerne blive lavet mere om"* (Dreng, 7. klasse)

Flere elever giver udtryk for, at det afhænger meget af klassen, hvorvidt man har lyst til at tale åbent om forskellige ting:

- *"Man kan godt komme med det, man har lyst til, men man holder det mere tilbage, fordi man ligesom ved, der er en eller anden tumpe i klassen, som der lige pludselig gaber op"* (Pige, 9. klasse)

Eleverne er generelt bevidste om de særlige regler vedrørende fortrolighed, der gælder, når de undervises i Tackling. Eksempelvis fortæller en af drengene:

- *"... man griner ikke så meget af hinanden. Nu har jeg ikke prøvet at sige de der fortrolige ting, og det ved jeg heller ikke, om jeg kommer til, men jeg tænker da også mere over ikke at grine, når vi har Tackling end i de andre fag"* (Dreng, 7. klasse)

Mange af eleverne mener, at Tackling har skabt mere fortrolighed og bedre sammenhold i deres klasse:

- *"Det har i hvert fald styrket klassen"* (Pige, 7. klasse)
- *"Man får meget bedre sammenhold"* (Pige, 7. klasse)

Selvom mange af eleverne er glade for at sidde i rundkreds, er der også en pige-gruppe fra 8. klasse, der ikke mener, at det fungerer, og som giver udtryk for, at det altid er de samme, der siger noget:

- *"Jeg synes på en måde, det er sådan lidt akavet, så skal man sidde i en kreds... en gruppe og snakke og sådan nogle ting. Det bliver meget sådan, at der er nogle, der snakker"*
- *"... og nogle som bare ikke gør det"*
- *"Og dem der egentlig har brug for at snakke om det, de snakker egentlig ikke"*
- *"Alle ved, hvem det er i klassen, der gør sådan noget. Og de holder sig sådan tilbage"*

Som beskrevet i afsnittet om implementering har lidt over halvdelen af de deltagende klasser ikke benyttet sig af rundkreds eller hestesko under Tacklingforløbet, men har gennemført undervisningen som i de andre timer.

Relevans for målgruppen

Som tidligere nævnt mener en del af lærerne, at materialet er for naivt og gentagende til de danske elever, når de når 9. klasse. Denne holdning genfindes hos eleverne i 9. klasse, hvor flere udtrykker, at de ikke mener, at undervisningsmaterialet egner sig til undervisning af dem:

- *"Jeg synes måske, det var sådan lidt: vi går i 9. klasse og ved det hele. Det skulle måske have været tidligere, vi fik det at vide"* (Pige, 9. klasse)
- *"Det eneste I skal have med er, at I skal give det før 7."* (Dreng, 9. klasse)
- *"Jeg tror måske i 9. klasse, der har man ligesom vokset op, som man er – det er lidt for sent at gøre noget ved det eller sådan"* (Pige, 9. klasse)
- *"... jeg tror her i 9. klasse, så er det fordi, det er skrevet lidt kedeligt, og det er de forkerte emner og forkerte synspunkter (latter)..."* (Pige, 9. klasse)

Der er forskelle og variationer mellem klasserne i forhold til tidspunktet for alkoholdebut, andel der ryger etc., og denne forskel afspejler sig også i elevernes kommentarer om, hvornår klasserne skal undervises i Tackling. Således giver en enkelt klasse udtryk for, at det er lidt tidligt med undervisningen i starten af 7. klasse, mens en pige fra en københavnsk skole giver udtryk for, at det er alt for sent med undervisningen i 7. klasse:

- *"Jeg synes... her på skolen er det 6. klasserne, der ryger. Så måske skulle man starte der i stedet for, at man har det i 7., 8. og 9. Der skal man så begynde at tage rigtig fat i det"*

Elevernes koncentrationsniveau

Viden om elevernes koncentrationsniveau under undervisningen kan være med til at vurdere deres udbytte af Tackling, og kan samtidig bruges som en indikator for elevernes engagement. Generelt mener eleverne, at koncentrationen i klassen har været højere end normalt, når der er blevet undervist i Tackling, hvilket også stemmer overens med lærernes opfattelse af elevernes engagement (jf. 'Lærernes

oplevelse af elevernes engagement). Nedenstående kommentarer illustrerer elevernes opfattelse af klassens koncentration:

- *"Der har været en stor forskel, her har man virkelig været stille, og siddet og koncentreret sig"* (Pige, 7. klasse)
- *"Der har ikke været så meget, selvfølgelig er der nogen, der løber rundt men det er... der er mere ro i timerne"* (Dreng, 7. klasse)
- *"Her gælder det om en selv, så der skal man være koncentreret, så det kommer til at passe"* (Pige, 7. klasse)

8.2.3 Elevernes udbytte af undervisningen

Læring

Flere af eleverne giver udtryk for, at de har lært noget, men der er store individuelle forskelle i, hvad eleverne mener, de har lært. En giver udtryk for, at hun har lært at se sig selv på en ny måde, en anden har lært om konsekvenserne ved rygning, en tredje at sige sin mening etc. :

- *"... jeg tænkte, at det så godt ud, og jeg synes, det er vigtigt, at man lærer noget om det. Og jeg tror man lærer rigtig meget af det der Tackling"* (Dreng, 7. klasse)
- *"Ja at sætte mål for mig selv, og finde nogle gode ting og dårlige ting ved mig selv. Der er ikke kun gode ting ved mig, det er sådan blandet, så jeg har lært at se mig selv på en anden måde"* (Pige, 7. klasse).
- *"Jeg tror ikke jeg kommer til at bruge hæftet, men jeg tror jeg kommer til at bruge de tanker, jeg har gjort mig. Det har lagret sig i hjernen, det vi har lavet med hæftet, og det tror jeg, at jeg kommer til at bruge."* (Dreng, 7. klasse)
- *"Jeg synes – der var ret meget om konsekvenser og rygning. Og det vidste jeg ikke noget om. Det var meget rart"* (Pige, 8. klasse).
- *"Ja, altså jeg tror, nogle af tingene vidste man jo godt i forvejen, men det er bare lige at få det at vide igen, så tænker man mere over det"* (Pige, 8. klasse)

Andre har lært at tackle deres vrede eller at slappe af:

- *"...det der med at tackle vrede, det tror jeg, at jeg vil tænke over. Det er bare ikke lykkedes endnu men"* (Pige, 7. klasse)
- *"De råd der har været i Tackling, dem kan vi også bruge alle sammen, og har vi også brugt... Tackle vrede, tæl til ti, det har vores lærer endda også brugt"* (Dreng, 7. klasse)
- *"Jeg ved ikke rigtig, om jeg har lært noget (bladrer i hæftet), jeg har lært at slappe af. Sådan nogle afslapningsøvelser"* (Pige, 7. klasse)

Udbyttet fra Tackling afhænger både af, hvor meget undervisning eleverne modtager, og af hvor meget af denne undervisning, der så at sige 'sætter sig fast'. Som vi har set i implementeringsafsnittet, er der stor forskel på, hvor meget undervisning

de forskellige klasser har haft i Tackling, og der er flere elever, der i fokusgruppe-interviewene giver udtryk for, at de har svært ved at huske hvad, de har haft om i undervisningen:

- *”Det var kun sådan en gang om året, man havde det måske. Det er ikke så meget man har lagt mærke til den, synes jeg”* (Pige 9. klasse)

På en enkelt af de besøgte skoler var der ingen af de interviewede elever, der kunne huske, at de var blevet undervist i Tackling.

Specifikke afsnit – at sætte sig mål og TOV-modellen

Afsnittet om at sætte mål for sig selv har været brugt i flere af 7. klasserne. Her fortæller tre 7. klassepiger om arbejdet med at sætte sig mål:

- *”Det med målene var faktisk ret godt”*
- *”Ja det var ret godt. Det får en til at tænke på og gøre de ting man godt vil”*
- *” Ja og tage sig lidt sammen”*
- *” Ja når man først har skrevet dem ned, så vil man jo ligesom gerne...”*

Eleverne har arbejdet med vidt forskellige mål, der både har relateret sig til sammenhæng i skolen og uden for skolen. En havde eksempelvis som mål at klare sig godt i badminton, en anden at ryge mindre mens en tredje havde en målsætning om at diskutere mindre med sin mor, som følgende citat viser:

- *”Der var sådan en, hvor man skulle komme med et mål for, hvad man skulle gøre, for eksempel derhjemme. Den har været rigtig god. Hvis der var noget dårligt man synes, så kunne man sige: Okay om en uge – for eksempel mig, jeg diskuterer meget med min mor for tiden, men nu må jeg kun diskutere fem gange om ugen med min mor. Og så i næste uge to gange om ugen og sådan”* (Dreng, 7. klasse)

Flere af eleverne fortæller, at de har formået at opfylde deres mål. Det ses blandt andet af følgende lille uddrag fra en samtale mellem tre piger i 7. klasse:

- *”Vi har haft ret meget om røg, om at ryge og sådan. Og noget om hvad vores mål kunne være inden for en måned, det har været meget godt”*
- *”Vi skulle skrive nogen konsekvenser, tror jeg nok det var, om at hvis vi ikke nåede det der eller det der, skulle der ske et eller andet. Vi prøvede i hvert fald hårdt, at nå de der mål tror jeg, og så til sidst, det er i hvert fald lykkedes for mig. Men jeg ved ikke med jer andre?”*
- *”Mit er også lykkedes”*
- *”Det er også lykkedes for mig”*

Flere elever nævner, at de har brugt TOV-modellen, og at de har været glade for den:

- *"Altså, hvis man er i nogle problemer, så tænker man selvfølgelig på Tackling og sådan, der er mange, der har haft nogle problemer, hvor de så har brugt den der TOV-metode fra den her bog, og det har hjulpet dem, det hjælper sådan meget godt (Pige, 7. klasse)*
- *"Jeg har faktisk brugt en del af metoderne, som der stod i bogen. Og det har faktisk hjulpet en del" (Dreng, 7. klasse)*
- *"Der var sådan en TOV-metode, hvor man skulle stille nogle muligheder op, og så skulle man se, om der var nogle andre, der blev kede af det, og så skulle man vælge, hvad det var for noget, man ville gøre. Og så var der en del om, hvordan man skulle tackle sin vrede. Og det er meget godt, for jeg har haft et meget stort temperament på et tidspunkt, hvor jeg gik helt over stregen, og så var der en der fik hjernerystelse, det var ikke så godt. (Dreng, 7. klasse)*

Der er dog også en enkelt, der ikke mener, at TOV-metoden er brugbar for hende:

- *"Jeg synes altså noget af det, det er lidt mærkeligt altså den der TOV-model, tror jeg i hvert tilfælde ikke, jeg kommer til at bruge" (Pige, 8. klasse)*

Ny viden?

Selvom eleverne giver udtryk for, at de har lært noget, fremhæver de også, at en del af materialet omhandler viden, de allerede har:

- *"Der er for meget at læse, som vi egentligt godt ved i forvejen ikke" (Pige, 7. klasse)*
- *"Vi har haft så meget røg, de truede os med at de ville komme ned og hente os, og sende os på afvæning i de små klasser, så vi har haft ret meget om røg. Det skulle gå op for os, hvor farligt det var" (Pige, 7. klasse)*
- *"Det er lidt lige som om, der bliver trampet rundt i de samme emner ikke også, de der tre år" (Pige, 9. klasse)*

Her fortæller to piger fra 7. klasse, at de vidste en del om alkohol og rygning allerede før Tackling:

- *"Det der med røg og alkohol, det vidste vi rimelig meget om"*
- *"I hvert fald alkohol"*
- *"Så det var ikke sådan så relevant"*

En af de interviewede pige grupper fra 9. klasse mener ikke, at Tackling har ændret deres holdning til hverken alkohol, rygning eller stoffer. De mener ikke, at en bog eller lærer kan ændre deres adfærd:

- *”Jeg tror bare, at hvis ikke engang forældre kan banke ind i hovedet på børn, at I skal ikke ryge, så tror jeg, at det er meget svært, at en bog og en lærer kan gøre det. Altså jeg har meget svært ved at forstå, der har været rygekurser og sådan nogle ting. Og det er da rart at vide, hvad det gør ved ens krop, men jeg tror bare, at hvis man går med folk, der ryger, og hvis man er besluttet for at ryge, så er det egentlig ligegyldigt, hvad folk siger, og jo mere de siger, at det er farligt, jo mere er det næsten fedt at begynde at ryge” (Pige, 9. klasse)*

Modsat mener en 7. klassepige godt, at Tackling kan få indflydelse på hendes fremtidige beslutninger:

- *”Tit så vil man også prøve sine grænser af, så får man måske mulighed for det, en dag, hvor man er lidt oppe at køre, og så kan man godt lige, måske ikke direkte få lyst til det, men overveje det, så tænker man tilbage, ej, sådan gider jeg ikke at se ud, eller sådan gider jeg ikke have det med mit helbred, eller være når jeg bliver gammel. Så tænker man lige, alle de der konsekvenser igennem og så nej tak, det har jeg altså ikke lyst til”*

Forbedringer

Eleverne har mange forslag til ændringer af Tackling, der efter deres mening vil kunne forbedre materialet. For eksempel forslår nogen, at materialet i højere grad skal tage udgangspunkt i den enkelte elev, så de ikke alle sammen skal gennemgå et helt afsnit om nervøsitet, hvis de aldrig er nervøse. Andre forslår, som det ses i citaterne, at der skal være plads til mere snak, film, flere spil, og at Tackling skal være knap så bogligt orienteret:

- *”... det jeg synes, der er det dårlige ved den, det er at man skal skrive så meget ned, for jeg synes ikke, jeg får noget ud af at sidde og skrive for mig selv, hvis jeg gerne vil ud med noget, vil jeg gerne snakke med nogle om det.. jeg synes ikke man får noget ud af bare at sidde og have det indeni sit eget hoved og så bare skrive det ned” (Pige, 9. klasse)*
- *”..måske ikke så meget bogligt... Men måske bare sådan mere noget man kan snakke om fælles i klassen” (Dreng, 8. klasse)*

En klasse har i 7. klasse gennemført en øvelse, hvor de skulle trække vejret gennem et sugerør for at illustrere, hvordan det er at have rygerlunger, og eleverne foreslår at integrere flere af den slags øvelser i Tackling. Øvelsen har gjort indtryk på flere af eleverne:

- *”Vi skulle løbe og så skulle vi trække vejret gennem et sugerør, og det er sådan man har det, når man ryger eller har røget i lang tid. Sådan nogle ting det kan man jo huske, og det var fandme ubehageligt. Det skal jeg ikke gøre, når jeg bliver gammel” (Pige, 9. klasse)*

Som allerede nævnt, mener eleverne ikke, at materialet skal benyttes i 9. klasse. Til gengæld foreslår en af pige-grupperne i 7. klasse at undervise i de hårde stoffer allerede i 7. klasse. Her fortæller to piger fra 7. klasse, om hvordan de kender nogle, der har prøvet hårdere stoffer:

- *"Jeg kunne godt tænke mig, at de skrev noget om andre stoffer end hash"*
- *"Der er sådan mange vi kender, også på vores alder, som har det på den måde. Vi kender til stoffer så.."*
- *"Der er også nogle på vores alder, som har prøvet andet end hash sådan hårde stoffer"*
- *"Så det kunne være godt at lære lidt mere om det"*
- *".. det er jo blevet meget anderledes. Man gør jo flere ting, jo yngre man er. Så vi kender mange på vores alder, bare 13, som har prøvet speed og sådan, altså vi kender det ikke sådan rigtigt. Så kommer de og siger, at de var på speed i weekenden, og så tænker man sådan lidt, nå altså, sjovt, lidt ironisk ikke. Men vi kender ikke noget til det, vi ved bare, at det er noget, der får en op at køre. Og man ved sådan ikke rigtig, hvor farligt det er"*

Flere af eleverne foreslår, at man i højere grad inddrager andre unge i undervisningen, da det vil 'fange eleverne bedre':

- *"..det ville da være rart, hvis det var nogle lidt yngre, der kunne sætte sig ned på vores niveau og så komme ind i samtalen på den måde" (Pige, 9. klasse)*
- *"Og så et andet udgangspunkt, for mange af emnerne er gode, men det skal bare ses fra en anden vinkel af og lidt mere unge, der prøver at skrive det til unge" (Pige 9. klasse)*

Yderligere foreslår en elev, at man i højere grad inddrager forældre-aspektet i Tackling:

- *"Hvis jeg vidste, at jeg havde problemer med mine forældre, så ville jeg sidde og tænke, at jeg bliver sgu nødt til at gå hjem og... Hvis der så stod nogle forslag til, hvordan man kunne få redt trådene ud med sine forældre eller et eller andet, så ville jeg da meget gerne have det" (Pige, 9. klasse)*

En elev efterlyser, at man snakker lidt mere om generel sundhed, mens en anden foreslår at integrere noget om stress.

8.2.4 Opsummering af elevernes perspektiv på Tackling

På baggrund af elevinterviewene kan det opsummeres at:

- De unge har et meget forskelligt syn på Tackling, men hovedparten af eleverne er glade for emnerne i Tackling, og de giver udtryk for, at det er interessant, fordi det handler om dem selv
- Eleverne mener generelt, at koncentrationsniveauet har været højere end under normal undervisning
- Afvekslingen fra den normale undervisning og Tacklings fokus på ungdomsemner, der berører elevernes hverdag, er med til at skærpe deres interesse
- Interessen for Tackling er størst i løbet 7. og 8. klasse, men materialet bliver vurderet som ensformigt i 9. klasse
- Tackling 3 opleves ikke i den nuværende form som egnet til undervisning i 9. klasse. Det skyldes primært tidspresset i 9. klasse, sprogbruget samt at materialet opleves som gentagende for eleverne og minder dem meget om de foregående år
- Flere af eleverne mener at Tackling har skabt åbenhed og et frirum til at tale om problemer
- Der er store individuelle forskelle i, hvad eleverne mener de har lært
- Mange elever har haft glæde af TOV-modellen og afsnittet om at sætte sig mål
- Eleverne har en række ideer til forbedring af materialet, og de foreslår blandt andet, at der skabes plads til mere snak, film, og at man inddrager forældreperspektivet og andre unge i Tacklingundervisningen

8.3 Barrierer for implementeringen og anvendeligheden af Tackling

Som tidligere nævnt er der flere klasser og skoler, der falder fra Tackling undervejs i forløbet, og på mange af de deltagende skoler er programmet ikke blevet gennemført efter den oprindelige ide i forhold til antal gennemførte lektioner og afsnit. Det gør sig særligt gældende blandt 9. klasserne, men også mange 7. eller 8. klasser har af forskellige årsager valgt at springe dele eller hele undervisningen i Tackling over. I det følgende ses nærmere på lærernes og elevernes opfattelse af årsagerne til frafaldet og den manglende implementering.

Gennem kontakt med lærerne er der fremkommet forskellige grunde til, at skoler og klasser har meldt fra igen efter at have tilmeldt sig projektet. Nogle anførte, at en stor andel af eleverne havde muslimsk baggrund, og at det derfor var problematisk at opnå tilslutning til undersøgelsen fra elevernes forældre. Andre angav lærerskift som årsag til at de meldte fra, idet de nye lærere ikke havde lyst til at deltage i projektet. En enkelt skole meldte fra, fordi forældrene ikke mente, at eleverne skulle undervises i Tackling, men at tiden i stedet skulle bruges på de mere traditionelle fag som dansk og matematik. Yderligere har en del skoler meldt fra på grund af tidsmangel. Det er således ikke entydigt, hvorfor skolerne er faldet fra.

I lærerinterview og lærerspørgeskemaerne fylder tidsperspektivet en del i lærernes kommentarer, og flere lærere fortæller, at tidspresset har været en af grundene til, at de enten er sprunget fra Tackling eller ikke har gennemført alle afsnit. For eksempel fortæller en lærer, der ikke har brugt Tackling i 9. klasse, at det skyldes mangel på tid og økonomiske problemer på skolen, der betød, at der ikke var råd til vikarer. Det har medført, at hun efter egen opfattelse har været under *"usædvanligt meget pres"*. Hun har derfor koncentreret sig om at undervise i pensum. En anden lærer forklarer, at det i 9. klasse har været svært at finde timer til de emner, der ikke er eksamensfag:

- *"Da alle fag har været potentielle eksamensfag, er det svært at finde plads til de emner, der skal dækkes i de timeløse fag"*

Flere andre lærere har også kommentarer om tidsmangel i forhold til brugen af Tackling, og fremhæver det som en væsentlig faktor for, at de har valgt at springe dele af Tackling over:

- *"Nok lidt for omfangsrigt - der er SÅ mange ting vi skal nå i 8. og 9. klasse med alle Bertels tests og tests og tests"*
- *"Knaldgodt system, problemet har været ting udefra (implementering af læreplaner, afgangseksamen) - specielt i 9. klasse"*

Som løsning på dette foreslår en lærer, at lærerne bliver introduceret for materialet tidligere og gerne før årsplanlægningen.

Ligesom lærerne i 9. klasse oplever, at der er mindre tid til andre ting, oplever eleverne også, at der er mere travlt med eksamensforberedelser og med at leve op til pensumkrav, hvilket ses i nedenstående kommentarer fra 9. klasseeleverne:

- *"Jeg tror slet ikke, man skal lave Tackling i 9. klasse. Jeg tror, alle 9. klasser lægger ud med, at deres lærere bare er stressede, når de kommer ind den første dag i 9. klasse. 'Vi skal nå så meget, vi skal nå så meget'! Det har vi bare fået at vide lige siden"*
- *"Altså vi har ikke engang tid til sådan rigtig at se ting og museer og sådan noget, det har vi bare slet ikke haft tid til"*

En anden væsentlig barriere for implementeringen, der kommer frem i både spørgeskemaer og telefoninterview, er den undervisningsform, som Tackling lægger op til. Det er tydeligt, at ikke alle lærere bryder sig om lærervejledningen, og at flere lærere mener at undervisningsformen er for lærerstyret, og at materialet bærer præg af at være amerikansk, og derfor ikke passer til den danske undervisningskultur (se afsnit om 'Lærernes oplevelse af undervisningen'):

- *"Jeg er generelt utilfreds med materialet: bygger på øvelser som ' hvad vil du gøre, hvis du fx så en drikke en øl', men det er ikke unormalt for én i udskolingen. Det har været meget sort/hvidt "amerikansk": meget bekendelsesorienteret i rundkreds - det har klassen ikke været klar på"*

Der er generelt få lærere, der har benyttet øvelserne, og det skyldes ifølge lærerne tidsmangel, at de ikke synes, at øvelserne var relevante, eller at de i stedet har brugt deres eget materiale. Desuden giver enkelte lærere udtryk for, at øvelsen med papir og rygning kolliderer med de pågældende skolers rygepolitik, og at det var svært at finde en forsøgsperson (se afsnit om: 'Implementering af Tackling i 7. klasse'). Blandt andre barrierer for implementeringen nævnes sygdom blandt lærerne og manglende vikardækning.

Den manglende implementering i 9. klasse skyldes yderligere, at både lærere og elever finder undervisningen for gentagende. Mange elever mener, at undervisningen i Tackling var god i 7. klasse, men de giver samtidig udtryk for, at de ikke mener, at forløbet er relevant at have på 9. klassetrin, da det ifølge elevernes opfattelse er for ensformigt, og appellerer bedre til de yngre elever. På en af skolerne fortæller en klasse, hvordan læreren og eleverne i fællesskab vurderede, at Tacklingmaterialet ikke havde den store interesse, da de nåede 9. klasse:

- *"Altså vores lærer hun har lidt den holdning, at der var mange andre ting, som var vigtigere end det her når altså der er jo sket en masse nye ting i 9. klasse og sådan noget"*

9 Erfaringsopsamling af indsamling af data

I dette afsnit vil der kort blive diskuteret og givet overvejelser omkring erfaringer, der er gjort løbende i projektperioden. Der er udvalgt nogle fokusområder i forbindelse med indsamling af data, hvor erfaringer vil blive præsenteret. Disse omhandler, hvad der har påvirket rekrutteringen af skolerne til medvirken i projektet, erfaringer med kommunikation til skolerne, konsekvenser af at der skulle indhentes samtykke fra de unges forældre til deltagelse, samt problemer i forhold til besvarelsen af elevspørgeskemaet.

9.1 Amtslig variation i rekruttering af skoler

423 skoler i Danmark opfyldte de førnævnte inklusionskriterier, af disse blev 352 inviteret til at deltage i projektet i 2004. 161 skoler ud af de 352 skoler, der blev inviteret, accepterede at deltage. Der er, som tidligere beskrevet, amtlig variation i deltagelsesprocenten. Erfaringer tyder på, at en af grundene til dette kan skyldes, at nogle amter i større udstrækning end andre blev tilbudt at deltage i andre forskningsprojekter og lignende, og ressourcerne til at gå ind i et projekt af denne karakter var forskellige.

Gennem Sundhedsstyrelsen var der samarbejde med de amtslige forebyggelseskonsulenter gennem projektperioden. Forebyggelseskonsulenterne havde en støttende funktion ved at motivere skolerne til at svare på invitationen og deltage i projektet, men grundet varierende engagement og ressourcer (herunder tid) var konsulenternes aktivitet forskellig. Forebyggelseskonsulenterne havde uden tvivl en betydning for deltagelsesprocenten. Københavns Kommune og Roskilde Amt sendte en opfordring til skolerne om at deltage i projektet. Ligeledes kontaktede forebyggelseskonsulenterne i Nordjyllands Amt og Københavns Kommune alle inviterede skoler i amtet/kommunen med henblik på at højne deltagelsesprocenten. Nordjyllands Amt havde den højeste deltagerprocent, Roskilde Amt lå på gennemsnittet mens Københavns Kommune lå under gennemsnittet. Deltagelsesprocenten er afhængig af mange faktorer, men opfordringer fra amtet og forebyggelseskonsulenterne har haft en positiv virkning på deltagelsen.

9.2 Kommunikation med skolerne

I forbindelse med udsendelsen af materiale blev der opdaget, at enkelte skoler ikke havde modtaget materialet. Dette kunne have mange årsager, men det viste sig at være hensigtsmæssigt at stile breve til skolerne direkte til en kontaktperson, således at risikoen for, at de forsvandt blandt anden post ude på skolerne, blev minimeret. En anden årsag kunne være, at der i en periode i projektstarten ikke var fuldt administrationsstyring på skoleoplysningerne og derfor vanskeligheder i forbindelse med ajourføringen af skolelisterne. Problemet blev løst med overgangen til et internetbaserede administratorsystem, der var direkte linket til spørgeskemaet.

9.3 Indhentning af samtykke

De deltagende elever gik i 7. klasse ved baselineundersøgelsen, og det var derfor nødvendigt at indhente forældresamtykke forud for besvarelsen af elevspørgeskemaet. Der blev indhentet forældresamtykke til, at eleverne måtte besvare spørgeskemaet to gange i 7. klasse og en gang i henholdsvis 8. og 9. klasse.

Generelt var det forbundet med problemer, at der skulle indhentes forældresamtykke. Nogle lærere var meget engagerede og brugte meget tid på at indhente samtykke, mens andre var mere langsomme og ikke særlig engagerede i forhold til at rykke eleverne for svar og gå i dialog med forældrene. Der var henvendelser vedrørende indhentningen af samtykke fra både lærere og enkelte forældre. Der blev rejst spørgsmål eller givet kritik, der enten var relateret til selve samtykket eller til spørgeskemaet. Lærerne foreslog, at der skulle have været mulighed for tilsagn og afslag til deltagelse på svarblanketten. Derved ville læreren vide, om eleven havde afleveret brevet hjemme, eller om det måske aldrig var nået frem til forældrene. En afslagsrubrik kunne dermed muligvis have forhøjet deltagelsesprocenten, idet lærernes redskab til at indhente samtykket derved var forbedret. Det ville ligeledes have styrket mulighederne for at inddrage sådanne oplysninger, såsom at brev ikke var nået frem til forældre eller ikke nået tilbage til læreren eller lignende, i frafaldsanalyserne. Der var begrænset viden om årsagerne til, at nogle forældre ikke ville give tilladelse til, at deres børn deltog i projektet, men lærerne erfarede, at det især var et problem at få samtykke fra forældre til elever med særlige behov og elever med anden etnisk baggrund end dansk. Sidstnævnte gruppe havde især en lav deltagelse, fordi nogle forældre af anden etnisk baggrund ikke havde en tilstrækkelig forståelse for eller tillid til det danske samfund, og derfor frygtede, at deres barns deltagelse i undersøgelsen betød, at de senere ville blive forfulgt, sporet eller lignende. Viden om hvorfor samtykket manglede ville ikke alene have styrket frafaldsanalysen, men ligeledes have forbedret muligheden for at evaluere proceduren for at indhente samtykke.

I langt de fleste tilfælde ydede skolerne en stor indsats i forbindelse med indhentning af samtykke, blandt andet oversatte en skole informationsskrivelsen til arabisk for at give ikke dansktalende forældre mulighed for at give samtykke på informeret grundlag. På baggrund af erfaringerne med indhentning af samtykke i forbindelse med baselineundersøgelsen blev informationsskrivelsen til forældrene oversat til henholdsvis engelsk og arabisk i forbindelse med de opfølgende undersøgelser.

9.4 Erfaringer med besvarelsen af elevspørgeskemaet

Kort før dataindsamlingens start, fik kontaktpersonerne fra skolerne tilsendt en kode til Internettet, de skulle bruge til at bestille tid til at eleverne kunne besvare spørgeskemaet, samt en udførlig vejledning til bestilling af koder og besvarelser af spørgeskemaet. Ved bestilling af tid til besvarelse fik kontaktpersonen en ny kode, som eleverne skulle indtaste ved besvarelsen. Dette sikrede at information om fx skolenavn blev koblet til elevernes individuelle besvarelser. Lærerne havde afsat en lektion på 45 minutter, hvor eleverne skulle besvare spørgeskemaet. Eleverne sad ved hver deres computer og internetopkobling, og loggede sig ind på www.ungeshverdag.dk med koden de fik fra deres lærere samt deres CPR-nummer.

Elever, der ikke kunne huske deres CPR-nummer, kunne spørge deres lærere, som var blevet anbefalet i vejledningen, at have en liste over elevernes CPR-numre. Efter endt besvarelse kunne eleverne give frie kommentarer til spørgeskemaundersøgelsen i slutningen af spørgeskemaet og herefter afslutte besvarelsen.

Gennem projektperioden var der i kortere perioder problemer med serverkapaciteten, som besværliggjorde besvarelsen af elevspørgeskemaet for de skoler, der blev ramt af problemerne. Serverproblemerne havde sandsynligvis en lille og begrænset betydning for besvarelsesprocenten, men kunne have haft indflydelse på, hvor langt eleverne var nået i spørgeskemaet, og derfor være medvirkende årsag til mangelfulde besvarelser. Skolernes henvendelser vedrørende besvarelsen af spørgeskemaet havde varierende karakter. Nogle skoler ringede og meddelte, at de ikke kunne nå at svare inden for den fastsatte tidsfrist, hvilket resulterede i forlængede tidsfrister, og at det blev fundet hensigtsmæssigt allerede tidligt i svarperioden at tage telefonisk kontakt til skolerne med henblik på at motivere dem til at besvare spørgeskemaet. Hovedparten af de henvendelser, der kom fra skolerne, handlede om besvarelsen af elevspørgeskemaet, hvilket indikerer væsentligheden af, at muligheden for vejledning var vigtig, særligt i de perioder hvor skolerne skulle besvare elevspørgeskemaet. I undersøgelsen i 2005 var der problemer med, at nogle skoler havde svært ved at få alle elever logget på inden for det 30 minutters interval, hvor elevkoden gav adgang til spørgeskemaet. Dette resulterede i at intervallet blev udvidet til de næste dataindsamlinger. Der blev udsendt en vejledning til elevspørgeskemaet, som generelt fik ros, men hvor der alligevel var mange henvendelser vedrørende hjælp til bestilling af elevkoder. Der var skoler, som samarbejdede på tværs af klasserne om besvarelsen af elevspørgeskemaet, og det blev derfor besluttet efter første indsamlingsrunde, at systemet blev ændret således, at en lærer kunne bestille koder til alle deltagende klasser på en skole.

Generelt var indtrykket af, at mange lærere gjorde et stort arbejde i forbindelse med besvarelsen af elevspørgeskemaet, således forlængede en del lærere svartiden ud over en lektion, hvormed alle elever fik mulighed for at besvare hele spørgeskemaet. Det var derudover indtrykket, at eleverne var interesserede i at besvare spørgeskemaet, idet hovedparten af deres kommentarer i feltet om yderligere kommentarer til deres besvarelser eller spørgeskemaundersøgelsen sidst i spørgeskemaet var af positiv karakter. Dog var der faldende interesse over årene.

10 Diskussion af resultater

I dette afsnit sammenfattes og diskuteres resultaterne fra effektevalueringen og procesevalueringen. Først diskuteres Tacklings betydning for de unges brug af rusmidler. Dernæst diskuteres faktorer til forklaring af effekten, herunder frafald, selektion og implementering. Til sidst diskuteres Tacklings anvendelighed af i en dansk kontekst.

10.1 Effekten af Tackling på unges risikoadfærd

Overordnet set finder vi, at interventionsgruppen har en lavere forekomst af unge der drikker alkohol, ryger og tager hash og andre stoffer end kontrolgruppen, hvilket tyder på at der er en lille effekt af Tackling. I de fleste parametre er forskellene dog ret små mellem de to grupper og ikke statistisk signifikante. I et forebyggelsesperspektiv er det yderligere interessant at se på det antal elever, der skal undervises for at én elev undgår et negativt udfald (NNT). De fleste beregnede NNT ligger på mellem 20 og 50, hvilket vil sige, at der skal undervises ca. to skoleklasser for at forhindre ét udfald. Den laveste NNT, der er beregnet, ligger på 8 og flere udfald har et NNT på under 20. Således ser det ikke ud til, at omkostningerne for at forhindre ét udfald er særlig store sammenholdt med fx omkostninger for behandling af en fremtidig alkohol- eller stofmisbruger. Dog skal der igen bemærkes, at de beregnede NNT er beregnet ud fra ikke signifikante forskelle mellem interventions- og kontrolgruppen.

De ovenstående konklusioner bygger primært på resultaterne fra intention-to-treat-analysen, hvor alle elever med opfølgning i 9. klasse indgår. Resultaterne af intention-to-treat-analysen kan ses som et udtryk for den reelle effekt, man vil se ved en given forebyggelsesstrategi i virkeligheden, hvor nogle skoler muligvis ikke har lyst til at deltage, nogle vil falde fra, nogle ikke vil implementere materialet fuldt ud, mens andre skoler vil følge materialet fuldt ud. Med det udgangspunkt giver resultaterne fra vores intention-to-treat-analyse sandsynligvis et bud på, hvor stor betydning materialet vil have, hvis materialet bliver udleveret til alle folkeskoler i Danmark. Det vil dog være ønskværdigt, at et udvidet brug af materialet i fremtiden vil blive fulgt op med yderligere evaluering og forskning, hvor materialets betydning kan evalueres i en ”virkelig” kontekst, hvor brugen af materialet ikke indgår som en del af et interventionsstudie.

Ligesom i intention-to-treat-analysen blev der også i analysen med højimplementeringsgruppen, fundet samme lavere forekomst af unge, der havde prøvet rusmidler i højimplementeringsgruppen end i kontrolgruppen. Forskellene mellem grupperne var lidt større i denne analyse end i de analyser, hvor der ikke blev taget højde for implementeringen af materialet. At effekten ser ud til at blive øget, når vi kun kigger på højimplementeringsgruppen, kan antyde, at den lille effekt Tackling har på de unges brug af og debut med alkohol, tobak og hash er et udtryk for en reel effekt af undervisningsmaterialet. Det skal dog bemærkes, at gruppen af lærere, der har valgt at implementere et minimum på 60 % af undervisningen, kan være en selekteret gruppe. De lærere, der implementerer materialet, kan være de lærere der finder materialet godt og anvendeligt, eller at lærere der benytter sig af materialet gør det grundet et stort behov i den givne klasse for undervisning i alkohol, rygning, hash eller sociale kompetencer. Yderligere er det muligt, at lærere, der har klasser, hvor eleverne er mere modtagelige overfor at sidde i rundkreds, og hvor eleverne inte-

resserer sig for emnerne, oftere vil bringe materialet på banen, sammenlignet med de lærere, som har klasser, hvor eleverne ikke har samme interesse. Det kan betyde, at de elever, der har modtaget undervisningen, ligeledes vil være en selekteret gruppe. Det tyder på, at højimplementeringsgruppen er en selekteret gruppe, da der ved baseline var færre i denne gruppe, der havde oplevet fx at ryge og drikke, end i kontrolgruppen. Konsekvensen af dette kan være, at den effekt, der ses i højimplementeringsanalysen, kan være en effekt af en selekteret gruppe frem for en effekt af den fulde implementering.

Resultatet af effektevalueringen styrkes af, at der ses en lidt tydeligere effekt af materialet ved tredje opfølgning end ved første og anden opfølgning. Forskellige faktorer kan forklare dette, såsom relevans for udfaldsmål og frafald i 9. klasse. De kvalitative interviews af eleverne i 9. klasse gav dog indtryk af, at det netop i 9. klasse var for sent at intervenere, da de vidste meget om emnerne i forvejen og mange havde haft oplevelser med rusmidler tidligere, og frafaldsanalyserne pegede på, at en sundere livsstil ikke var relateret til opfølgning. Dermed skyldes det sandsynligvis, at eleverne ved tredje opfølgning, som ønsket og anvist i lærervejledningen, har fået tre års undervisning.

Materialet har forskellig effekt på henholdsvis alkohol, rygning, hash og trivsel, og der ses kønsforskelle. For både drengene og pigerne er der forskel i brugen af hash og andre stoffer mellem interventions- og kontrolgruppen. Der er en række kønsforskelle i effekten af materialet. Eksempelvis ses der for pigernes vedkommende en lille effekt af materialet på trivselsfaktorerne og for alkoholfrekvensmålene, samt for dagligrygere, mens der for drengene ses en lille effekt ved episodisk alkoholindtag, rygning, samt en negativ effekt, om end lille, af materialet vedrørende trivselsfaktorerne. Nogle af disse kønsforskelle kan være et udtryk for, hvilke elever undervisningsmaterialet appellerer til. Dette bekræftes af procesevalueringen, hvor det tyder på, at flere af pigerne har været særlig interesserede i afsnittene om deres sociale kompetencer, mens flere af drengene har haft mere fokus på faktaemnerne om hash, rygning og alkohol.

10.2 Medfører frafald en selektion af deltagere?

Ingen af forskellene mellem interventions- og kontrolgruppen er signifikante. Der kan være flere mulige forklaringer på dette. En forklaring kan være det store frafald, der betyder, at der i 9. klasse kun er opfølgning på 23 % af de elever, der deltog ved baselineundersøgelsen. Frafalet kan påvirke den statistiske sikkerhed på forskellene mellem grupperne. Ved planlægningen af baselineundersøgelsen blev der lavet styrkeberegninger, for at finde ud af hvor mange skoler der skulle inviteres ved baselineundersøgelsen, for at der kunne ses en signifikant forskel mellem grupperne. Disse beregninger var i overensstemmelse med det antal, der besvarede spørgeskemaet ved baselineundersøgelsen ud af de inviterede elever. Beregningerne tog dog ikke højde for, at der ville blive et frafald på 77 % fra baselineundersøgelsen til tredje opfølgning, hvormed der ikke i tredje opfølgning var tilstrækkeligt med individer til at kunne finde en statistisk forskel. Hvis der havde været opfølgning i 9. klasse på samtlige elever fra baselineundersøgelsen, er det muligt, at flere af de fundne små forskelle mellem interventions- og kontrolgruppen, ville være signifikant forskellige. En anden forklaring på, at der ingen signifikante forskelle ses, kan være, at forekomsten af brug af rusmidler mellem de to grupper ikke er store nok til at kunne måles. Det overordnede ensartede mønstre,

hvor interventionsgruppen gennemgående har en lavere forekomst af brug af alkohol, tobak og hash og andre stoffer, tyder dog på, at interventionsgruppen skiller sig ud fra kontrolgruppen.

Det er ikke kun i forhold til den statistiske sikkerhed ved resultaterne at et stort frafald kan være problematisk, det kan ligeledes resultere i en selektion af deltagerne. Hvis frafaldet er forskelligt afhængigt af for eksempel alkohol- eller tobaksbrug i henholdsvis interventionsgruppen og kontrolgruppen, kan det påvirke forskellene mellem grupperne på de respektive udfaldsmål og dermed Tacklings effekt. Resultaterne fra frafaldsanalyserne viser, at der er flere blandt interventionsskolerne, der falder fra, end blandt kontrolskolerne. Dette skyldes sandsynligvis den tid og de ressourcer, interventionen kræver, hvormed lærere og elever finder det for omfattende at deltage i interventionen (jf. afsnittet om barrierer for implementering), hvilket resulterer i et frafald. Fra faldet ser dog ikke ud til at være forskelligt sammenhængende med alkohol, rygning og hash afhængigt af om eleverne er en del af interventions- eller kontrolgruppen, hvilket betyder at fra faldet ikke har stor betydning for den lille effekt vi finder.

Det kan tænkes, at interventionsgruppen har lavere prævalenser af alkohol, rygning og hash fordi den består af en selekteret gruppe og ikke grundet en kausal sammenhæng med undervisningsmaterialet. Det er dog ikke særlig sandsynligt idet frafaldsanalyserne på individniveau ikke fandt betydelige forskelle mellem interventions- og kontrolgruppen i, hvad der karakteriserer de elever, der er opfølgning på. Desuden er der størst sandsynlighed for at fra faldet fortrinsvis er på klasse- eller skoleniveau, hvilket yderligere mindsker sandsynligheden for, at fra faldet er afhængigt af individuelle faktorer. Derfor er det mest sandsynligt at fra faldet primært resulterer i bias, som ikke er afhængigt af interventions- eller kontrolgruppe, hvilket vil kunne udvande resultaterne, men det vil ikke påvirke retningen af den effekt, der ses. At fra faldet primært er på klasse- eller skoleniveau kan dog påvirke resultatet, hvis fra faldet er afhængig af nogle bestemte skole- eller klassekarakteristika, der kan påvirke elevernes brug af rusmidler. Et eksempel kunne være hvis alle de interventionsklasser, der deltager i opfølgningen, har en lærer der er bedre til at snakke om forebyggelse. Det har ikke været muligt at gennemføre analyser, der tager højde for sådanne faktorer på skole- eller klasseniveau.

10.3 Betydningen af implementeringen af undervisningsmaterialet

Effekten af Tackling på unges brug af og debut med rusmidler afhænger ikke kun af fra faldet, som nævnt i det foregående afsnit, men også af hvordan undervisningsmaterialet er blevet implementeret på skolerne. At der ikke findes store forskelle mellem interventions- og kontrolgruppen kan således yderligere forklares ud fra implementeringen af undervisningsmaterialet. Der er kun klar indikation på, at 20 % af eleverne i interventionsgruppen har modtaget mindst 60 % af undervisningen. Således er andelen, der vides at have implementeret undervisningen i en rimelig grad, forholdsvis lille. Informationer om implementering er opnået ud fra lærevalueringsspørgeskemaerne, og besvarelsen for disse er ikke høj. Til trods for flere skriftlige og telefoniske rykkere har det været problematisk at få lærerne til at svare på spørgeskemaet. Det har ikke været muligt at identificere årsagerne til de manglende besvarelser. Men da spørgeskemaet besvares som en del af lærernes arbejde, kan man forestille sig, at motivationen for at svare er lav, da besvarelsen vil

tage tid fra andet arbejde. Gennem forløbet blev der flere gange rykket både skriftligt og telefonisk direkte fra Statens Institut for Folkesundhed og med hjælp fra følgegruppen af amtslige forebyggelseskonsulenter. Disse rykkere har været med til at øge svarprocenten, men de har samtidig givet et indtryk af, at en del af de skoler, der ikke har svaret på spørgeskemaet enten ikke har anvendt materialet eller ikke har svaret, fordi de ikke har været særlig tilfredse med materialet. Der er derfor risiko for, at de lærere, der har svaret på spørgeskemaet, er en selekteret gruppe, og at variationen i besvarelserne derfor er begrænset. Efter gennemgangen af de besvarede spørgeskemaer og telefoninterviewene fremkom der et indtryk af, at det er de mest tilfredse og engagerede lærere, der har svaret på spørgeskemaet. Denne antagelse styrkes yderligere af den løbende kontakt med skolerne, der har givet indtryk af, at de skoler, som ikke føler, at de har brugt materialet i tilstrækkeligt omfang, eller som har haft kritik til materialet, har haft en mindre tendens til at svare på evalueringsspørgeskemaet. På den baggrund er det fremstillede billede af lærernes holdning til Tackling ikke nødvendigvis repræsentativt for alle lærerne, og det er derfor sandsynligt, at evalueringen tegner et mere positivt billede af lærernes opfattelse, end det billede der ville være fremkommet, hvis alle lærere havde besvaret evalueringsspørgeskemaerne.

Hvis effekten af Tackling er udtryk for en kausal sammenhæng, vil det betyde, at hvis endnu flere elever havde modtaget undervisningen på alle tre klassetrin, så havde endnu færre elever i interventionsgruppen drukket og røget, og Tackling havde dermed vist en større effekt. Men som før nævnt, er det dog mest sandsynligt, at interventionen vil have den fundne lille effekt i den virkelige verden, hvor skolelivet er præget af lærerskift, stress, andre forebyggelsestiltag samt eksamen og prøver. Disse faktorer er nemlig forhold, der kan mindske implementeringen af undervisningsmaterialet. Der blev specifikt nævnt af lærere og elever, at pensumkrav og eksamen i 9. klasse fylder meget, samt at nogle lærere har opfattet undervisningen som meget omfattende, hvilket har resulteret i en nedprioritering af Tackling i forhold til andre fag. Disse kommentarer bekræfter, at det varierende og omfattende skoleliv i Danmark ikke nødvendigvis har fremmet implementeringen af materialet. Yderligere kan den lave implementeringsgrad i 9. klasse tilskrives, at mange elever på dette klassetrin opfatter sproget i Tackling som lidt for naivt, og emnerne som gentagende og mindre interessante end på 7. og 8. klassetrin.

Effekten af interventionen kan ligeledes påvirkes af graden af anden sundhedsrelateret undervisning på skolerne. Effekten af interventionen analyseres ved at sammenligne skoler, der får undervisningsmaterialet, med skoler der udfører sædvanlig undervisning om sundhedsrelaterede emner. Således sammenholdes interventionen ikke med ingenting men med sædvane inde for samme felt. Hvis fx kontrolskolerne underviser i meget rusmiddelforebyggelse, vil niveauet af brug af rusmidler, som interventionsskolerne sammenholdes med, sandsynligvis være lavere, hvormed effekten af Tackling vil synes mindre. Denne form for studie kræver således en stor effekt af interventionen, før den kan måles. Mellem 40 og 60 % af kontrolskolerne har i 7. og 8. klasse undervist i alkohol, rygning og hash. Derimod er der færre i 9. klasse, der har undervist i sundhedsrelateret emner, på nær vedrørende hash. Men samme tendens ses også for interventionsskolerne, hvor andelen der har undervist i sundhedsrelateret emner falder gennem årene. Besvarelser fra disse spørgeskemaer omhandlende sundhedsrelateret undervisning er behæftet med samme mulige fejl, som ved lærerevalueringsspørgeskemaerne. Lærere, der har valgt at besvare spørgeskemaerne, er måske de mest engagerede, hvormed der muligvis fås en overestimation af andelen, der har undervist i sundhedsrelaterede emner.

10.4 Anvendeligheden af Tackling i danske skoler

Anvendeligheden af undervisningsmaterialet Tackling afhænger først og fremmest af, om Tackling har en effekt på de unges debut med og brug af alkohol, tobak, og dernæst af om materialet, ud fra målgruppens perspektiv, er anvendeligt. Da vi fandt, at der var en lille, men ikke signifikant forskel mellem interventions- og kontrolgruppen i brug af og debut med rusmidler, finder vi det relevant videre at diskutere anvendeligheden med udgangspunkt i lærernes og elevernes holdninger til materialet.

Både lærernes og elevernes holdning til Tackling er afgørende for deres interesse i undervisningen og for anvendeligheden af materialet. Overordnet er der meget stor forskel på, hvad både elever og lærere mener om materialet. En konklusion er, at mange af elementerne i materialet blev opfattet positivt af både lærere og elever, hvilket tyder på, at meget af materialet har fungeret godt i en dansk kontekst. Eleverne og lærernes holdning til elevernes engagement gav indtryk af, at materialet var interessant, fordi det handlede om eleverne selv. På tværs af klassetrinene nævner flere lærere, at materialet har været godt, fordi de unge kan relatere sig til indholdet, og fordi temaerne sætter fokus på de unge. Og det at eleverne selv er i fokus, er ifølge lærernes opfattelse en væsentlig grund til, at eleverne synes godt om Tackling. Mange af lærerne og eleverne udtrykte yderligere, at Tackling har givet anledninger til gode diskussioner i klasserne. Dermed har materialet haft en god anvendelighed på disse områder. Disse to elementer om elevengagement og diskussion er vigtige elementer i et undervisningsmateriale for at opnå udskydelse af debut og nedsættelse af forbrug af rusmidler (jf. introduktionen).

En anden konklusion er dog, at materialet er mindre anvendeligt i 9. klasse, hvilket skyldes flere faktorer. Der var en lav implementeringsgrad af materialet i 9. klasse, og der var et stort frafald i 9. klasse. Yderligere oplevede mange lærere og elever materialet i 9. klasse som for gentagende og sprogbruget lidt for naivt og styrende. Det kan skyldes, at undervisningsmaterialet er blevet oversat og redigeret ud fra det amerikanske materiale Life Skills Training, som er blevet lavet til amerikanske elever. Den danske skole er anderledes end den amerikanske, både hvad angår opbygning og pensum, hvilket der er forsøgt at tage højde for i udarbejdelsen af materialet. Der var dog flere lærere, der fandt materialet for omfattende i forhold til den afsatte tid, og nogle lærere mente, at lærervejledningen var for styrende. Ikke kun lærernes, men i ligeså høj grad elevernes selvbestemmelse er meget forskellig fra en amerikansk kontekst. Som nævnt tidligere drikker unge i Danmark meget i forhold til unge i andre lande. Elevernes selvbestemmelse og tidlige debut med rusmidler kan være med til at forklare den manglende entusiasme for materialet især i 9. klasse, hvilket også nævnes af nogle lærere i procesevalueringen. Ved baselineundersøgelsen var der dog kun få elever, der havde prøvet at drikke sig fulde og ryge hash, hvilket indikerer at erfaringerne med rusmidler ikke var så store for eleverne i starten af 7. klasse, og at første del af Tacklingundervisningsmaterialet er henvendt til den rigtige aldersgruppe. Der var dog flere lærere, der gerne ville have mere fleksibilitet i, hvornår materialet skulle anvendes, da det opfattes som for tidligt for nogle lærere og for sent for andre lærere at begynde undervisningen i 7. klasse.

11 Konklusion

Vi finder, at der er en forskel i forekomsten af unges brug af rusmidler mellem interventions- og kontrolgruppen, men forskellene er små og ingen er signifikante. Denne lille forskel mellem grupperne kan skyldes, at undervisningsmaterialet Tackling har haft en reel effekt og hermed nedsat og udskudt unges brug af alkohol, tobak og hash. At vi ikke finder nogle signifikante forskelle, kan skyldes, at datamaterialet har indeholdt for få elever eller at effekten er for lille til at komme til udtryk blandt andet på grund af mindre god implementering.

Overordnet er der stor forskel på, hvad både lærere og elever mener om anvendeligheden af materialet. Men både lærere og elever finder, at mange af elementerne i undervisningsmaterialet har fungeret godt i en dansk kontekst. Eleverne i 7. og 8. klasse fandt blandt andet, at materialet var interessant, da det handlede om dem selv, og både lærere og elever syntes, at materialet gav anledninger til gode diskussioner i klassen. Men en af konklusionerne er også, at materialet er mindre anvendeligt i 9. klasse, da der var en lav implementeringsgrad af materialet og et stort frafald i 9. klasse, samt at materialet bliver for gentagende og sprogbruget lidt for naivt.

På den baggrund kan vi konkludere, at Tackling har en lille effekt på de unges brug af rusmidler, men at der ikke er klar videnskabelig evidens for effekten, da forskellene ikke er signifikante. Yderligere konkluderes, at kun få har implementeret materialet gennem de tre ønskede klassetrin, hvilket kan skyldes, at det omfattende materiale er svært at tilpasse det variable skoleliv, der er i Danmark med manglende ressourcer, tidspres og mange lærerskift, samt det at flere lærere finder materialet for styrende. Hvis materialet skal anvendes i en dansk skolekontekst vil det være ønskværdigt, at materialet blev revideret eller udgik i 9. klassetrin, samt at materialet blev mere fleksibelt i forhold til hvornår det kan anvendes, da behovene for undervisning er skiftende fra skoleklasse til skoleklasse.

12 Litteratur

Andersen, I. Den skinbarlige virkelighed – om valg af samfundsvidenskabelige metoder. Samfundslitteratur. Frederiksberg, 1999.

Botvin, G.J., Baker, E., Dusenbury, L., Botvin, E.M. & Diaz, T.. Long-term follow-up results of a randomized drug abuse prevention trial in a White middle-class population. *Journal of the American Medical Association*, 273(14), 1106-1112, 1995.

Botvin, G.J., Baker, E., Dusenbury, L., Tortu, S., and Botvin, E.M.. Preventing adolescent drug abuse through a multimodal cognitive-behavioral approach: Results of a three-year study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58, 437-446, 1990.

Faggiano F, Vigna-Taglianti FD, Versino E, Zambon A, Borraccino A, Lemma P. School-based prevention for illicit drugs' use. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2005, Issue 2.

Ganning U, Millward L, Raj T, Warm D. Drug use prevention among young people: a review of reviews – evidence briefing. Health Development Agency, 2004.

Goggans N, Cheyne B, McKellar S. The life skills training drug education programme: a review of research. Scottish Executive Effective Interventions Unit, Scottish Executive Drug misuse Research Programme, 2003.

Halkier, B.. Kan pragmatisme være analytisk? Studiet af miljøhensyn i forbrug som eksempel I:

Pedersen, K. B. & Nielsen, L. D. (red.) *Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, 2001

Halkier, B.. *Fokusgrupper*. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, 2002

Jensen, T. K. & Johnsen, T. J.. *Sundhedsfremme i teori og praksis – En lære-, debat-, og brugsbog på grundlag af teori og praksisbeskrivelser*. Vitten Bogtryk. Ringkøbing, 2000.

Juul S. *Epidemiologi og evidens*. Munksgaard Danmark. København, 2004

Kitzinger, J. *Qualitative Research: Introducing focus groups*. *BMJ* 1005; 311: 299-302, 1995

Kjøller M og Rasmussen N.K. *Sundhed og sygelighed i Danmark 200 & udviklingen siden 1987*. Statens Institut for Folkesundhed. København, 2002

McGrath Y, Sumnall H, Mcveigh j, Bellis M. Drug use prevention among young people: a review of reviews – evidence briefing update. National Institute for Health and Clinical Excellence, 2006.

Pedersen, K. B. & Land, B.. *Den kvalitative forskningsproces I:*

Pedersen, K. B. & Nielsen, L. D. (red.) *Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, 2001.

Rothman K.J., Greenland S. Modern Epidemiology. Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia, 1998

Sabroe S og Fonager K. Unges erfaringer med rusmidler i 2003 og udviklingen siden 1995. FADLS Forlag. København, 2004.

Sundhedsstyrelsen. Undersøgelse af 11-15-åriges livsstil og sundhedsvaner 2005 – samt udviklingen fra 1997-2005. Sundhedsstyrelsen. København, 2007.

Thagaard, T.. Systematik og indlevelse: en indføring i kvalitativ metode. Akademisk Forlag. København, 2004.

Undervisningsministeriet. <http://www.amu-statistik.dk/cgi-bin/broker>, juni 2004.

Woodward M. Epidemiology – Study design and data analyses. Chapman & Hall/CRC. 2005, 2nd ed.

13 Ordliste

Confounder	En faktor som er årsag til udfald og associeret med eksponering, og som ikke er en del af årsagskæden mellem eksponering og udfald. Faktoren er således ulige fordelt mellem eksponerede og ikke-eksponerede, hvormed det kan skævvride sammenhængen.
Completer-analyse	Data analyseres ud fra hvem der reelt har modtaget interventionen. I interventionsgruppen indgår kun deltagere, der har fulgt interventionen. Hvis det ikke er tilfældigt, hvem der har fuldt interventionen, opstår der bias.
Eksakt test	En eksakt test beregnes, når der er under fem observationer i en gruppe, da forudsætningerne for at udføre sædvanlige tests ikke er opfyldt ved små grupper.
Intention-to-treat-analyse	Ved en randomiseret undersøgelse er det primære princip at analysere data efter den gruppe som deltagerne blev randomiseret til ved start, uanset om de faktisk har modtaget interventionen. Herved bevares fordelene ved randomiseringen og confounding forebygges.
Kruskal-Wallis-test	En non-parametrisk statistisk test, der afgør om gennemsnittet af en værdi mellem to grupper er ens.
Multipel testning	Når der testes for mange udfald, vil der i 5 % af tilfældene være en signifikant forskel, som bare er opstået ved et tilfælde. Dette kan der tages højde for ved justere signifikansniveauet med udgangspunkt i Bonferroni-reglen, hvor p-værdien multipliceres med antallet af udførte test.
Number needed to treat	Angiver antallet der skal behandles/undervises for at undgå ét tilfælde af det givne udfald. NNT tager udgangspunkt i den absolutte forskel mellem prævalenser, og beregnes ud fra følgende formel: $1 / \text{Absolutte risikoreduktion}$

Odds ratio (OR)

Odds for et udfald i interventionsgruppen divideret med odds i kontrolgruppen. De beregnede OR vil afspejle den reduktion i odds som interventionsgruppen har for det givne udfald sammenlignet med kontrolgruppen.

Randomiseret undersøgelse

Et forsøg, hvor der trækkes lod om, hvilken intervention hver deltager, skal have.

χ^2 -test

En statistisk test, der afgør om to variable er uafhængige, dvs. tilfældigt fordelt.

14 Bilagsfortegnelse

Bilag 1

Bilag 2

Bilag 3

Bilag 4

Bilag 1

I Tabel 21 præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2006 blandt respondenter med follow-up fra 2004 (N=1842). Effekten præsenteres som forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen for udfaldsmål.

Tabel 21: Forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i 2006 (8. klasse) i hele kohorten (angives i procentandele). P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper

N=1842	Piger			Drenge		
	Intervention (N=510)	Kontrol (N=434)	p-værdi	Intervention (N=460)	Kontrol (N=438)	p-værdi
Alkohol						
Har prøvet at være fuld (%)	45,9	49,3	0,2926	48,4	49,7	0,6974
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (mean)	6,0	6,1	0,8881	7,5	8,2	0,4300
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	33,0	34,0	0,7381	39,5	42,3	0,3975
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	22,7	24,6	0,4937	23,7	25,5	0,5217
Rygning						
Alder for at begynde at ryge fast (mean) 13,	5	13,3	0,5187	13,2	13,0	0,5574
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	12,6	12,5	0,7504	12,1	12,1	0,9983
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	41,5	42,2	0,8314	42,6	41,9	0,8401
Ryger mindst 1 pakke om dagen (%)	0,6	0,5	0,9999	1,8	1,4	0,6471
Ryger dagligt (%)	7,0	4,6	0,1442	7,8	6,5	0,4547
Hash og andre stoffer						
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%) 6,	8	9,4	0,1435	9,3	13,4	0,0553
Trivsel						
Har det godt med deres klassekammerater (%)	87,4	87,0	0,8584	92,4	92,7	0,8560
Har nogensinde mobbet (%)	35,4	33,5	0,5315	54,8	50,0	0,1501

Bilag 2

I Tabel 22 præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2005 blandt respondenter med follow-up fra 2004 (N=3049). Effekten præsenteres som forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen for udfaldsmål.

Tabel 22: Forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i 2005 (7. klasse) i hele kohorten (angives i procentandele). P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper.

N=3049	Piger			Drenge		
	Intervention (N=894)	Kontrol (N=658)	p-værdi	Intervention (N=868)	Kontrol (N=629)	p-værdi
Alkohol						
Har prøvet at være fuld (%)	17,9	18,1	0,8846	21,2	19,0	0,2863
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (mean)	5,6	5,6 0,	9928	5,8	6,2 0,	6340
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	13,4	13,4 0,	9828	16,0	14,7 0,	5161
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	9,4	8,2	0,4196	13,7	8,5	0,0021
Rygning						
Alder for at begynde at ryge fast (mean)	12,9	12,7 0,	4245	12,1	11,8 0,	2290
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	11,3	11,8 0,	1231	11,2	11,0 0,	7752
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	30,1	28,0	0,2286	32,0	30,5	0,5377
Ryger mindst en pakke om dagen (%)	0,0	0,2	-	0,1	0,6	0,1690
Ryger dagligt (%)	3,0	2,0	0,2310	3,2	3,5	0,6914
Hash og andre stoffer						
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%)	2,9	2,3 0,	4826	4,3	4,3 0,	9840
Trivsel						
Har det godt med deres klassekammerater (%)	84,7	87,2 0,	1671	90,7	89,2 0,	3565
Har nogensinde mobbet (%)	33,2	29,5	0,1244	45,6	42,9	0,2954

Bilag 3

I Tabel 23 præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2006. Denne analyse sammenligner højimplementeringsgruppen, elever der er blevet undervist i i hvert fald 60 % af det ønskede timetal i Tackling, med kontrolgruppen (N=1096). Effekten præsenteres som forskelle i prævalenser mellem højimplementerings- og kontrolgruppe for udfaldsmål.

Tabel 23: Forskelle i prævalenser mellem højimplementerings- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i 2006 (8. klasse) (angives i procentandele). Interventionsgruppen er kun indeholdende respondenter, hvor der er videregående at de har modtaget undervisning i hvert fald i 60 % af materialet. P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper.

	Piger			Drenge		
	Intervention (N=118)	Kontrol (N=434)	p-værdi	Intervention (N=106)	Kontrol (N=438)	p-værdi
Alkohol						
Har prøvet at være fuld (%)	43,2	49,3	0,2410	38,1	49,7	0,0332
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (mean)	6,0	6,1	0,7239	6,5	8,2	0,0567
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	37,1	34,0	0,5441	28,0	42,3	0,0084
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	21,2	24,6	0,4425	18,5	25,5	0,1318
Rygning						
Alder for at begynde at ryge fast (mean) 13,	3	13,3	0,8855	13,0	13,0	0,4437
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	12,5	12,5	0,7377	12,3	12,1	0,2817
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	41,0	42,2	0,8208	42,9	41,9	0,8637
Ryger mindst en pakke om dagen (%)	0,9	0,5	0,5157	1,9	1,4	0,6558
Ryger dagligt (%)	6,0	4,7	0,5591	3,9	6,5	0,4873
Hash og andre stoffer						
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%) 4,	3	9,4	0,0773	9,6	13,4	0,2945
Trivsel						
Har det godt med deres klassekammerater (%)	89,0	87,0	0,5717	90,4	92,7	0,4323
Har nogensinde mobbet (%)	39,3	33,5	0,2400	57,2	50,0	0,1884

Bilag 4

I Tabel 24 præsenteres effekten af Tackling på de udvalgte udfaldsmål, hvor analyserne er foretaget for udfaldsmål i 2005. Denne analyse sammenligner højimplementeringsgruppen, elever der er blevet undervist i i hvert fald 60 % af det ønskede timetal i Tackling, med kontrolgruppen (N=1971). Effekten præsenteres som forskelle i prævalenser mellem højimplementerings- og kontrolgruppe for udfaldsmål.

Tabel 24: Forskelle i prævalenser mellem interventions- og kontrolgruppen i henhold til alkohol, rygning, hash og andre stoffer, samt trivsel opdelt for køn i 2005 (7. klasse) for højimplementeringsanalysen (angives i procentandele). Interventionsgruppen er kun indeholdende respondenter, hvor der vides at de har modtaget undervisning i hvert fald i 60 % af materialet. P-værdien angiver om der er en signifikant forskel mellem de to grupper.

	Piger			Drenge		
	Intervention (N=359)	Kontrol (N=658)	p-værdi	Intervention (N=325)	Kontrol (N=629)	p-værdi
Alkohol						
Har prøvet at være fuld (%)	17,7	18,1	0,8451	17,9	19,0	0,6856
Antal genstande sidste gang de drak alkohol (mean)	5,7	5,6	0,6689	6,2	6,2	0,9376
Drak over fem genst. sidste gang de drak alkohol (%)	12,6	13,4	0,7229	13,6	14,7	0,6377
Har drukket alkohol indenfor den sidste uge (%)	9,3	8,2	0,5640	10,9	8,5	0,2363
Rygning						
Alder for at begynde at ryge fast (mean) 12,	8	12,7	0,8770	12,3	11,8	0,6606
Alder for nogensinde har prøvet at ryge (mean)	11,4	11,8	0,2027	11,1	11,0	0,9361
Har nogensinde prøvet at ryge (%)	27,9	28,0	0,9794	25,5	30,5	0,1042
Ryger mindst en pakke om dagen (%)	0,0	0,2	-	0,0	0,6	-
Ryger dagligt (%)	2,8	2,0	0,3973	1,6	3,5	0,0861
Hash og andre stoffer						
Har nogensinde prøvet at ryge hash (%) 3,	7	2,3	0,1950	3,4	4,3	0,4961
Trivsel						
Har det godt med deres klassekammerater (%)	85,8	87,2	0,5439	89,4	89,2	0,9137
Har nogensinde mobbet (%)	29,3	29,5	0,9294	38,5	42,9	0,1966